

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOFIA TEADUSKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT

SIRJE PIHO
EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU VALIMISED 1947. AASTAL
Seadusandlus, valimispropaganda ja elanikkonna reageeringud

MAGISTRITÖÖ

JUHENDAJA: TÕNU-ANDRUS TANNBERG

TARTU 2013

SISUKORD

KASUTATUD LÜHENDID	4
SISSEJUHATUS	5
AJALOOLINE TAUST.....	5
NÕUKOGULIKU VÕIMUSTRUKTUURI TÖÖLERAKENDAMINE	7
UURIMISÜLESANNE, TÖÖ ÜLESEHITUS JA METOODIKA	9
HISTORIOGRAAFIA JA ALLIKAD	11
1 NÕUKOGUDE LIIDU IDEOLOOGIA JA PROPAGANDA.....	14
1.1 NÕUKOGUDE LIIDU IDEOLOOGIA	14
1.2 NÕUKOGUDE LIIDU PROPAGANDA JA AGITATSIOON	16
2 SEADUSANDLUS JA VALIMISKOMISJONID.....	18
2.1 1940. AASTA VALIMISTE PÄRAND	18
2.1.1 Kehtivate seaduste rikkumine 1940. aasta valimistel	18
2.1.2 1940. aasta valimiste tulemused.....	19
2.2 1947. AASTA VALIMISTEL KEHTINUD VALIMISSEADUSTIK	21
2.2.1 ENSV Konstitutsioon	21
2.2.2 1946. aasta valimismäärustik.....	22
2.3 1947. AASTA VALIMISTE VÄLJAKUULUTAMINE.....	23
2.4 VALIMISKOMISJONIDE MOODUSTAMINE	26
2.4.1 Valimiskomisjonide koosseis ja ülesanded	26
2.4.2 Valimiskomisjonide liikmete taustakontroll.....	27
2.5 SAADIKUKANDIDAATIDE ÜLESSEADMINE	29
2.5.1 Saadikukandidaatide ülesseadmise koosolekud	29
2.5.2 EK(b)P juhtiv roll saadikukandidaatide esitamisel.....	31
2.5.3 Juhtivate kommunistide esitamine ENSV ÜN saadikukandidaadiks	32
2.5.4 Saadikukandidaatide kinnitamine	34
3 PROPAGANDA JA AGITATSIOONITÖÖ 1947. AASTA VALIMISTE EEL	36
3.1 AGITPUNKTID	36
3.1.1 Agitpunktide loomise kohustus	37
3.1.2 Agitpunktide juhtimine	38
3.1.3 Aruandlus	39
3.1.4 Puudused agitpunktide organiseerimisel.....	40
3.1.5 Agitaatorite kaadriprobleemid	41

3.2	AGITPUNKTIDE TÖÖ SISU	43
3.2.1	<i>Inimeste olmeprobleemide lahendamine</i>	45
3.2.2	<i>Nimekirjade kontrollimine</i>	47
3.2.3	<i>Ürituste korraldamine valijatele</i>	48
3.2.4	<i>Valijate küsimustele vastamine</i>	51
3.3	AJALEHED – AJAKIRJAD VALIMISPROPAGANDAS	54
4	VALIMISTE LÄBIVIIMINE JA ELANIKKONNA REAGEERINGUD	58
4.1	VALIMISTE PÄEV	58
4.2	NÕUKOGUDE VASTASED ILMINGUD VALIMISTE AJAL.....	61
4.3	ENSV JUHTIDE HINNANG VALIMISTELE.....	67
	JÄRELDUSED	70
	ESTONIAN SUPREME COUNCIL ELECTIONS IN 1947. LEGISLATION, ELECTION PROPAGANDA AND REACTIONS OF CITIZENS	75
	RESUME	75
	KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	77
	ARHIIVIMATERJALID	77
	PUBLITSEERITUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	81
	AJALEHED	85
	LISAD	86
	<i>1 ENSV ÜN kandidaatideks esitatud isikud Pärnus, Saaremaal, Tartumaal, Hiiumaal ja Järvamaal, kellele kandideerimiseks luba ei antud nende ankeetandmete „puudulikkuse“ tõttu. ...</i>	<i>86</i>
	<i>2 Lõplikud andmed hääletamiste tulemuste kohta ENSV Ülemnõukogu valimistel 16. veebruaril 1947. aastal ENSV maakondades ja vabariikliku alluvusega linnades</i>	<i>88</i>

KASUTATUD LÜHENDID

EKP	Eestimaa Kommunistlik Partei
EK(b)P	Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei
ENSV	Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
GESTAPO	Riiklik Salapolitsei (Saksa)
GLAVLIT	Главное управление по делам литературы и издательств = Kirjanduse ja Kirjastusajade Peavalitsus
JM	Julgeoleku Ministeerium
KK	Keskkomitee
MN	Ministrite Nõukogu
NL	Nõukogude Liit
NLKP	Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei
NSVL	Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
RJK	Riiklik Julgeoleku Komitee
RKN	Rahvakomissaride Nõukogu
SM	Siseministeerium
TA	Teaduste Akadeemia
TPI	Tallinna Polütehniline Instituut
ÜK(b)P	Üleliiduline Kommunistlik (bolševike) Partei
ÜN	Ülemnõukogu

SISSEJUHATUS

Richard Nicolaus von Coudenhove-Kalergi on öelnud, et seni kui valitseb ainult üks juhtiv partei, ei olene võim konstitutsioonilistest asutustest, kelle istungid on muutunud teatrietendusteks. Otsustusõigus on hoopis riigipartei juhatuse kätes. Seega on ükskõik, kes osutub valituks parlamenti. Oluline on vaid see, et partei ning demokraatlik konstitutsioon muutuvad fassaadiks ka siis, kui neid toetab enamus rahvast.¹

Ajalooline taust

Esimest korda hakati Eestis sotsialismi üles ehitama 1940. aasta juunipöörde järel. Seda tehti Nõukogude Liidu (NL) eeskujul ja ülemvõimu all. Eestimaa Kommunistliku Partei (EKP) osa juunisündmustes oli tagasihoidlik eelkõige liikmete vähesuse tõttu. Arvatakse, et EKP ridadesse võis sellel ajal kuuluda umbes 130 liiget.² Läbiviidavate muudatuste edumeelsust püüti Nõukogude Liidu poolt näidata sellega, et Eesti kõrgetesse valitsusametitesse määrati vasakpoolseid intellektuaale. Nimetagem siinkohal luuletajat ja arsti Johannes Vares-Barbarust, Tartu Ülikooli ajaloo professorit Hans Kruusi, kirjanikku Johannes Semperit jt.³

Kuna II maailmasõda parajasti käis, siis olid Euroopa riikide reageeringud Eestis toimuvale tagasihoidlikud. Euroopa riikide juhid lihtsalt ei soovinud sattuda Nõukogude Liiduga konflikti. Samas mõisteti nii Euroopas, kui ka kogu maailmas Eestis toimunut väga hästi. Ameerika Ühendriikide saadik prognoosis, et pärast uue valitsuse ametisse nimetamist hakkab Moskva nõudma rahvahääletust Eesti astumiseks Nõukogude Liidu koosseisu. Ta oli veendunud, et kuna rahvahääletus toimub sõjaväe valvsa pilgu all, siis varem või hiljem liidetakse Eesti alad Nõukogude Liiduga.⁴

Maailmale püüdis Nõukogude Liit näidata oma võimu legitiimsust Eestis 1940. aasta suvel korraldatud valimiste kaudu. Takistuseks osutus antud olukorras aga Eestis 1937. aastast kehtiv valimisseadus, mis nägi ette valimiste 35-päevase etteteatamise.

¹ Coudenhove-Kalergi, R. N. Totaalne riik-totaalne inimene. Tallinn, 1988. Lk 41.

² Eesti ajalugu. VI köide. Tartu, 2005. Lk 170.

³ Kasekamp, A. Balti riikide ajalugu. Tallinn, 2011. Lk 162.

⁴ Zetterberg, S. Eesti ajalugu. Tallinn, 2009. Lk 487.

Nõukogude Liidu poolsele annekteerimise põhikoordinaatorile Andrei Ždanovile⁵, nii palju aega ei lubatud. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk oli planeeritud 1940. aasta augusti algusesse ja seal loodeti Eesti Nõukogude Liidu „sõbralikku perre“ vastu võtta.⁶

Moskva valvsa pilgu all toimunud 1940. aasta valimiste ja sellele järgnenud Eesti inkorporeerimise vastu avaldasid protesti mitmed Eesti poliitikud. Nende seas ka August Torma, kes oli tol ajal Eesti suursaadik Suurbritannias. Torma tõi selgelt välja põhjused, miks 1940. aasta valimised Eestis ei olnud seaduslikud. Esimene põhjus oli valimiste toimumine kehtiva põhiseaduse vastaselt ja Vene sõjaväe surve hääletamisprotsessile. Teise põhjusena tõi Torma välja selle, et kandidaate lubati esitada ainult ühel parteil. Kuna valimisprogrammides ei mainitud midagi Eesti liitmisest Nõukogude Liiduga ega riigikorra muudatustest, siis polnud Torma arvates mingit seaduslikku alust nende tegevuste läbiviimiseks.⁷

Siiski kuulutasid 1940. aasta valimistel „valitud“ saadikud oma esimesel istungil (21.-23. juuli 1940) välja nõukogude võimu ja võtsid vastu otsuse Eesti astumiseks Nõukogude Liidu koosseisu. 6. augustiks 1940 oli Eesti annekteerimine lõppenud ja Eestist oli saanud Nõukogude Liidu osa. Juba sama aasta 25. augustil kinnitasid samad saadikud Eesti NSV konstitutsiooni ja nimetasid Riigivolikogu ümber Eesti NSV Ajutiseks Ülemnõukoguks.⁸

Sovetiseerimine, mis oli alanud riigipöörde teostamise momendist (juuni 1940), sai nüüd jätkuda täie hooga. Siiski jäeti ära kohalike nõukogude valimised. Põhjuseks võis olla ENSV administratsiooni suutmatuse leida maakohdades nõukogude võimule ustavaid kandidaate. Kohalike nõukogude valimised toimusid esmakordselt alles 1948. aastal.⁹

⁵ Andrei Ždanov oli tollal ÜK(b)P KK sekretär, poliitbüroo liige, Leningradi oblasti ja linnakomitee sekretär aga ka NSV Liidu sõjalaevastiku peasõjanõukogu liige. Oli stalinliku ideoloogia ja kultuuripoliitika ellurakendaja. 1940. aastal juhtis Stalini eriesindajana võimu ülevõtmist Tallinnas (EE IX kd. Tallinn, 1996. Lk 157).

⁶ Sõja ja rahu vahel. II köide. Esimene punane aasta. Peatoimetaja E. Tarvel. Tallinn, 2010. Lk 128.

⁷ Uuet, L., Kaup, E. Sotsialistliku revolutsiooni käsiraamat. Tallinn, 2011. Lk 397-398.

⁸ Ant, J. Nõukogude okupatsioon. // Eesti ajalugu VI. Lk 173.

⁹ Ant, J. *Op. cit.* Lk 173.

Nõukoguliku võimustruktuuri töölerakendamine

Pärast Saksa okupatsiooni (1944) liideti Eesti taas Nõukogude Liiduga. Eesti territooriumil hakkasid kehtima Nõukogude Liidu seadused. Kohe hakati taastama ka partei ja nõukogude võimustruktuure.

Nõukogude võimu taaskehtestamine 1944. aastal tõi kaasa repressioonid: julgeolekuorganite poolt arreteeriti ja hukati need, kes olid teinud koostööd sakslastega või olid nõukogude võimu vastased.¹⁰

Kohe kerkis üles ka kaadri probleem. Inimesi, kes oskaks nii eesti kui vene keelt, oli nõukogude võimu esindajatel Eestist raske leida. Probleemi püüti lahendada Saksa okupatsiooni ajal Nõukogude Liidu tagalasse evakueerunud inimestega, kellest oli koolitatud ustavad nõukogude- ja parteisüsteemi tegelased. Riigiametites leidsid rakendust ka Punaarmees võidelnud Eesti Laskurkorpuse ohvitserid, poliitöötajad ning nn Venemaa eestlased. Venemaa eestlastel oli Eesti oludest küllaltki ähmane ning nõukogude propagandast mõjutatud ettekujutus.¹¹ Samas oli stalinlikule süsteemile kasulik nõukogude riigikorda tundvate ja seal elanud eestlaste tagasipöördumine oma kodukohta. Seda isegi soositi. Leiti, et sotsiaalsete sidemete puudumise tõttu, oli neil Eestis lihtsam vajalikke ümberkorraldusi läbi viia ning nad olid nõukogude poliitilise ladviku silmis usaldusväärsemad.

Poliitilise võimu esindaja Eesti NSV-s oli EK(b)P, kes kureeris praktiliselt kõiki eluvaldkondi. Kuid kommunistide arv oli Eesti NSV-s väike. EK(b)P 13. pleenumil (3. oktoobril 1946. aastal) esinenud Eesti NSV parteijuhi Nikolai Karotamme andmetel oli Eesti NSV-s 1. septembri seisuga 7551 partei liiget. 1. oktoobriks oli see arv kasvanud 8799-le. Seega oli kommunistide arv, võrreldes Teise maailmasõja eelse kommunistide arvuga, keda oli umbes 3700 inimest, suurenenud. EK(b)P KK andmetel oli 1. septembri seisuga ENSV-s 651 parteialorganisatsiooni, mis asusid 204 vallas.

¹⁰ Kasekamp, A. Balti riikide ajalugu. Tallinn, 2011. Lk 180.

¹¹ Ruutsoo, R. Rahvusliku katastroofi piiril. // Kaarel Haav, Rein Ruutsoo. Eesti rahvas ja stalinlus. Tallinn, 1990. Lk 77.

Parteialorganisatsioonid ei olnud aga üldse 32-s vallas. Peamiselt puudusid parteialorganisatsioonid Pärnumaa, Harjumaa ja Võrumaa valdades.¹²

Moskva kontrollis kohalikke poliitilisi olukordi Tallinnas asuva ÜK(b)P KK Eesti büroo abil. Nimetatud bürood esitleti kui valitsuse konsultatiivorganit. Tegelikult oli aga tegemist kohalike võimude kõrgemal seisva organiga.¹³ ÜK(b)P KK büroo otsused olid Eestimaa K(b)P Keskkomiteele ja valitsusele kohustuslikud.

Täidesaatev võim oli Eesti NSV Ministrite Nõukogu¹⁴ käes. Ministrite Nõukogu eesotsas olid tavaliselt juhtivad kohalikud kommunistid, kes pidid Eesti igapäevaelu korraldama vastavalt Moskvast tulnud ettekirjutustele või tegutsema kohaliku partei suuniste järgi. 1947. aasta valimiste ajal oli täitevvõimu juhiks Arnold Veimer.¹⁵

14. juulil 1945 pikendati ENSV ÜN Presiidiumi seadlusega 1940. aastal valitud I koosseisu saadikute volitusi kuni uue ENSV Ülemnõukogu valimiseni.¹⁶ ENSV Ülemnõukogu oli formaalselt Eesti kui ühe Nõukogude Liidu liiduvabariigi kõrgeim seadusandlik organ.

Ülemnõukogu pidi reeglina koos käima kaks korda aastas ning kinnitama või kiitma heaks EK(b)P ja ENSV valitsuse tasandil juba vastuvõetud seadusi või otsuseid.¹⁷ Seadused ja otsused võeti ülemnõukogus vastu üksmeelse käetõstmisega. Vastu hääletada ei olnud kombeks. Vastuhääletamine oli „erakorraline juhtum“, mis võis kaasa tuua NLKP KK komisjoni kontrollbrigaadi külastuse.¹⁸

Vaatamata ülemnõukogu formaalsele olemusele, oli ta rahva poolt valitud esindus ning ilma valimisteta ei olnud nõukogude võimustruktuur täiuslik. Eesti NSV Ülemnõukogu

¹² ERAF. f 1. n 4. s 260. L 7-8.

¹³ Zubkova, J. Baltimaad ja Kreml. Tallinn, 2009. Lk 106.

¹⁴ 1946. aasta märtsis nimetati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ümber Eesti NSV Ministrite Nõukoguks vastavalt NSV Liidus toimunud ümberkorraldustele ning rahvakomissariaate hakati nimetama ministereeriumideks. (Eesti ajalugu VI. Lk 251).

¹⁵ Tannberg, T. Nõukogude Eesti valitsemine. // Eesti ajalugu, VI. Lk 252.

¹⁶ Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Tallinn, 1999. Lk 82; ERA. R. f 3. n 3. s 247. L 148.

¹⁷ Tannberg, T. *Op. cit.* Lk 252.

¹⁸ Karjahärm, T., Sirk, V. Kohanemine ja vastupanu: Eesti haritlaskond 1940-1987. Tallinn, 2007. Lk 58.

Presiidiumi esimeheks alates aastast 1940 kuni oma surmani aastal 1946 oli Johannes Vares-Barbarus.

Uurimisülesanne, töö ülesehitus ja metoodika

Magistritöös käsitletakse 1947. aasta Eesti NSV Ülemnõukogu valimisi. Antakse ülevaade valimistega seonduvast seadusandlusest, agitatsioonitööst valimiseelsel perioodil ja rahva meelestatusest. Miks siis ikkagi käsitleda neid valimisi, kui ülemnõukogu roll oli tegelikult marginaalne?

Üheks põhjuseks on kindlasti see, et nõukogude perioodil toimunud esimestest sõjajärgsetest valimistest 1947. aastal ei ole väga palju kirjutatud. Lugeses 1950ndate või ka hilisemate aastate ajaloo ülevaateid selgub, et nendes töödest ei saa me vastuseid küsimustele: kuidas valimised toimusid, millised olid kandidaadid ja millist rolli valimised üldse etendasid tollases võimustusüsteemis? Ometi olid valimised hoolikalt ettevalmistatud suurejoonelised propagandistlikud kampaaniad, millesse üleliiduline ja kohalik parteiline juhtkond suhtusid küllaltki tõsiselt.

Nõukogude võimu eesmärgiks oli valimistega näidata eesti rahva poolehoidu uuele režiimile. Kuna kohalik elanikkond oli elanud demokraatlikus Eestis ning esimene „punane aasta“ oli jäänud lühikeseks, siis oli Eestis kommunistlikul mõttelaadil üsna õhuke pinnas. Parteiliikmete vähesus tekitas omakorda olukorra, kus EK(b)P ei suutnud iseseisvalt erinevates situatsioonides ja täiel määral hakkama saada ning sõltus suurel määral Moskvast.¹⁹

Alles 1946. aastaks, pärast esialgset taastamistööd, tundsid nõukogude võimuesindajad end nii kindlana, et võisid alustada valimiste ettevalmistamist, millega kaasnes valimispropaganda ja tegelemine kommunistliku kasvatustööga.

Samas oli Eesti inimestes säilinud lootus muutustele paremuse suunas. Sageli käituti 1947. aasta valimiste eel ja ajal veel kui demokraatliku riigi kodanikud. Oli ju Nõukogude Liit olnud sõja ajal liidus Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikidega. Teati

¹⁹ Yekelchyk, S. A Communal Model of Citizenship in Stalinist Politics. // Ab Imperio, 2010. Nr 2. Lk 94.

ka seda, et lääneliitlased ei tunnistanud Stalini okupatsiooni Balti riikides.²⁰ Küllaltki suur osa eestlasi ootas muutusi paremuse suunas ehk siis nn „valget laeva“.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida ENSV Ülemnõukogu 1947. aasta valimiste korraldamist. Töös otsitakse vastuseid eelkõige järgmistele konkreetsetele valimistega seonduvatele küsimustele:

- miks oli valimisi vaja;
- millistest seadustest lähtuti valimiste läbiviimisel;
- kuidas valimisi organiseeriti ja kuidas toimus saadikukandidaatide esitamine;
- milline oli nõukogulik propaganda, agitaatorite roll ning kohalike elanike hoiakud;
- millist osa etendasid partei- ja julgeolekuorganid;
- millised olid agitaatorite ja kommunistide eksimused.

Magistritöö esimeses peatükis selgitatakse valimistega seotud mõisteid – mis oli nõukogude ideoloogia, kes olid propagandistid ja agitaatorid. Teises peatükis peatutakse pärast sõjaaegses Eesti NSV-s kehtinud ja valimistega seonduvatel seadustel ja määrustel. Vaadeldakse valimiskomisjonide moodustamist ning saadikukandidaatide ülesseadmise korda. Käsitletakse ka partei rolli nendes tegevustes. Kolmandas peatükis käsitletakse põhiliselt propaganda üritusi ja agitaatorite tegevust. Analüüsitakse ka kohalike elanike suhtumist sellistesse organiseeritud üritustesse ning osavõttu agitaatorite korraldatud üritustest. Neljandas peatükis vaadeldakse olukorda valimiste päeval.

Käesolev magistritöö on võrdlev-ajalooline uurimus, mis tugineb peamiselt allikakriitika meetodile. Analüüsitud on arhiivimaterjale, aga ka valimiste ajal ajakirjanduses ilmunud artikleid, propaganda filme ning muud kirjandust, mis on seotud 1947. aasta valimistega.

²⁰ Judt, T. Pärast sõda. Tallinn, 2007. Lk 44.

Historiograafia ja allikad

Eesti NSV Ülemnõukogu 1947. aasta valimiste teemat on senises ajalookirjanduses vähe kajastatud. Eerik-Juhan Truuväli avaldas 1986. aastal teose „Valimisõigus ja valimised Eestis 1917-1980“. Selle teose teises osas käsitleb Truuväli nõukogude valimisseadusandluse ajaloolist arengut. Teoses antakse põhjalikum ülevaade 1940. aasta Riigivolikogu ja 1948. aasta kohalike nõukogude valimistest. Põgusalt kajastatakse ka seadusandliku riigivõimuorgani – Ülemnõukogu valimisi, muuhulgas 1947. aastal toimunud ning seda eelkõige õigusaktide arengu ja statistilise poole pealt. Truuväli annab ülevaate oma raamatus rahvasaadikute koosseisu toimunud muudatustest²¹ ning nendib, et riigi juhtimisest olid hakanud osa võtma töölisklassi esindajad. Tõusnud oli rahvaesindajate haridustase, oli kasvanud parteilise kuuluvuse mõju eeskätt kommunistide arvu suurenemise kaudu nõukogudes ja nende organeis.²²

Pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist muutusid arhiivimaterjalid kättesaadavamaks. Liivi Uuet ja Allan Puur on analüüsinud valimiste teemat rahvastiku loo seisukohalt. Uuet ja Puur vaatlesid valimiste korraldust aastatel 1940–1950. Nad käsitlesid valijate nimekirju ja valimiste protokolle usaldusväärse seisukohalt. Nende uurimuses jäi kõrvale valimiste sisu, sealhulgas kandidaadid, valimisjaoskondade moodustamine, rahva suhtumine valimistesse jm olulised küsimused.²³ Uuet ja Puur järeldasid, et toetudes ENSV-s valimisi kajastavatele arhiivi materjalidele on võimalik mõista, kuidas toimus rahvastiku taastumine. Teiseks andis valimisnimekirjade koostamine küllaltki detailse üldpildi rahvastiku struktuurist. Oluline oli nende uurimuses näidata ka arhiivimaterjalide (siin valimismaterjalide) kasutuskõlblikkust rahvastiku uurimise seisukohalt. Uuet ja Puur tõdesid, et valimisnimekirjad on kasutusväärne materjal, mille kvaliteet ei jää sugugi alla tänapäevasele materjalile.²⁴

Olev Liivik on vaadelnud Eesti NSV Ülemnõukogu kõigi kaheteistkümne koosseisu moodustamise protsessi. Liivik leidis, et kuna valimisaktiivsus ning poolt antud hääle

²¹ Truuväli, E. Valimisõigus ja valimised Eestis 1917-1980, II osa. Tallinn, 1986. Lk 12.

²² Truuväli, E. *Op. cit.* Lk 178.

²³ Uuet, L., Puur, A. *Op. cit.* Lk 61.

²⁴ Uuet, L., Puur, A. *Op. cit.* Lk 70.

protsent olid reeglina 99,99, siis huvitavat informatsiooni valimistulemustest välja lugeda ei saa. Liivik avaldab arvamust, et adekvaatsema pildi annavad valimistest EKP KK materjalid, kus analüüsitakse valimiste ettevalmistamisel ja läbiviimisel tehtud vigu.²⁵

Pärast II maailmasõda toimunud valimiste temaatikat agitatsiooni ja propaganda vaatenurgast Ukraina näitel on uurinud Ukraina päritolu Kanada ajaloolane Serhy Yekelchyk, kes vaatleb agitaatorite rolli valimiskampaaniates. Ta analüüsib agitaatorite ametisse määramist ja tegevusi valijatega kohtumistel. Yekelchyki hinnangul pidid just agitaatorid valijate hulgas esile kerkinud küsimusi lahendama, koguma kodanike kaebusi ja soove ning edastama need võimudele. Yekelchyk pidas valimiskampaaniat rituaaliks, mille käigus pidid nõukogude inimesed kinnitama oma ustavust võimudele²⁶.

Magistritöös on kasutatud peamiselt arhiiviallikaid, mis asuvad Riigiarhiivis. Käesoleva töö seisukohalt on eriti olulised Riigiarhiivis (ERA) talletatavad mitmesuguste Eesti NSV võimuorganite materjalid:

- Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Esimehe Kantselei materjalid, kuhu kuuluvad
 - Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Protokollide osakonna materjalid;
 - Nõukogude osakonna materjalid.
- ENSV Valimiste komisjoni materjalid.

Kokkuvõtlikult sisaldavad nimetatud asutuste arhiivifondid eelkõige järgmisi allikaid:

1. maakondade aruandeid valimiste ettevalmistamise kohta;
2. valimistega seonduvat seadlusandlust;
3. aruandeid valimiste ringkonnakomisjonide töö kohta;
4. valimisringkonnas kandideerivate saadikukandidaatide registreerimise protokolle;

²⁵Liivik, O. ENSV Ülemnõukogu moodustamine: Valimised ja komplekteerimise põhimõtted. // http://www.mnemosyne.ee/wordpress/wp-content/uploads/2011/06/Olev_Liivik_-_Ulemnoukogu.pdf [23.09.2012].

²⁶Yekelchyk, S. A Communal Model of Citizenship in Stalinist Politics: Agitators and Voters in Postwar Electoral Campaigns (Kyiv, 1946—1953). // *Ab Imperio*, 2010. Nr 2. Lk 106-110; 115-119.

5. mitmesugust kirjavahetust;
6. valimiste tulemusi.

Eestimaa Kommunistlikku (bolševike) Parteid puudutavad materjalid asuvad samuti Riigiarhiivis (end. Parteiarhiivis – ERAF) ja käesoleva töö seisukohalt on nendest olulisemad

1. EK(b)P KK protokollide stenogrammid;
2. EK(b)P pleenumite materjalid;
3. valimisi puudutav kirjavahetus.

Riigiarhiivis on säilinud ka ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee materjalid. Nendest on võimalik leida dokumente nõukogude vastase meelsuse kohta 1947. aasta valimiste ettevalmistamise perioodist ja valimiste ajast. Magistritöös on kasutatud nõukogude võimu poolt värvatud agentide ettekandeid eesti elanike omavahelistest jutuajamistest.

1 NÕUKOGUDE LIIDU IDEOLOOGIA JA PROPAGANDA

1.1 Nõukogude Liidu ideoloogia

Ideoloogia on poliitiliste, õiguslike, kõlbeliste, esteetiliste, religioossete, filosoofiliste vaadete ja ideede süsteem²⁷, milles väljenduvad ühiskonna ja klassi põhijooned. Võib öelda, et ideoloogia on ühiskonna vaimne esindaja.²⁸ Nõukogude ideoloogia keskendus peamiselt marksismi-leninismi²⁹ teooria levitamisele.

Ideoloogia on seotud võimu ja domineerimisega. Karl Marx ja Friedrich Engels mõistsid ideoloogia all ajastu domineerivaid ideid, mis on osa „pealisehitusest“ ja tulenevad ühiskonna majanduslikust baasist. Kuna valitsev klass omas ja kontrollis tootmisvahendeid, ka ideede tootmise vahendeid (poliitikat, kirjandust, meediat, haridust), siis olid valitsejad suutelised allutama oma ideoloogiale ka teised ühiskonnaliikmed.³⁰

Kommunistidel tuli 1917. aastal kõigepealt haarata võim. Võimul püsimiseks polnud Vladimir Lenini arvates muud võimalust, kui kehtestada diktatuur ning valitseda despotlikult ja vägivaldselt, et mitte lasta oma võimul lõtvuda.³¹ Omades võimu tuli hakata uut ühiskonda nii praktiliselt kui ka teoreetiliselt arendama ja üles ehitama. Selle tulemusena kujuneski Nõukogude Liidust omamoodi marksistliku teooria ja praktika tõlgendus.³²

²⁷ Filosoofia leksikon. Tallinn, 1985. Lk 119.

²⁸ Bikkenin, N. Sotsialistlik ideoloogia. Tallinn, 1982. Lk 7.

²⁹ Marksism on filosoofiline süsteem, üldteooria ja ideoloogia, mis kasvasid välja Karl Marxi poolt tehtud ajaloo ja tööstuskapitalismi analüüsist. Marksism toetub Hegeli loogika kasutamisele ajaloo uurimisel. Teooria kohaselt on igal ajaloolisel epohhil oma domineeriv klass (tees), kes on konfrontatsioonis teise klassiga. Vastasseisu tekitab valitsev majandussuhete süsteem, mis esindab sotsiaalse korralduse vastandideed (antitees). Vastuoludest tekkev kokkupõrge toob kaasa läbimurde inimeste sotsiaalse elu kõrgemale tasandile, kus tekivad jällegi uus tees ja talle vastanduv antitees. Selline suhete süsteem läbib oma arengus teatud staadiumid – alates ürgkogukondlikust korrast lõpedades kapitalismi ja sotsialismiga. Kulminatsioon saabub inimkonna ja inimvaimu vabanemises küpse kommunismi staadiumis. Marksism-leninism on V. Lenini mugandatud marksism. Selles rõhutatakse avangardipartei osa proletariaadi diktatuuri kehtestamisel. (Nolan, C. J. Longmani maailmapoliitika leksikon. Tallinn, 1999. Lk 210).

³⁰ Dijk, T. A. van. Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitlus. Tartu, 2005. Lk 13.

³¹ Pipes, R. Kommunism. Tartu, 2005. Lk 53.

³² Sandle, M. Kommunism. Tallinn, 2010. Lk 89.

Vladimir Lenin rääkis ka partei ideoloogiategevuse tähtsusest. Ideoloogia oli partei juhtiva rolli lahutamatu koostisosa ning ideoloogilise tegevuse nõrgenemine ja tema osa vähenemine sotsialismi vaimses elus muutis Lenini arvates paratamatult töölisklassi positsioonid nõrgenemaks nii majanduses kui ka poliitikas ja seadis ohtu töörahva saavutused.³³

Ideoloogia tekitab ideoloogilise aparadi, mis peab tagama valitseva ideoloogia. Stalini võimul oleku ajal toetus võim neljale organisatsioonilisele sambale, mida Stalin suutis tasakaalus hoida. Need sambad olid kommunistlik partei, valitsus, sõjavägi ja salapolitseid.³⁴

Sageli eeldab ideoloogia sotsiaalselt või poliitiliselt omakasupüüdlikku tõe ja väära määratlust.³⁵ Nõukogude Liidus ja ka Eesti NSV-s oli peaaegu kogu kirjasõna kuni 1950ndate aastate keskpaigani läbinisti ideoloogiline. Kui neid teoseid tänapäeval lugeda, siis ei ole neil enamasti mingisugust faktoloogilist ega teoreetilist väärtust. Kuid samas on need tekstid näide, kuidas kirjutati range ideoloogilise kontrolli ajastul ning kuidas toimus võltsimine ideoloogilise võitluse tingimustes.³⁶

Stalin nõudis poliitilisele ühtsusele lisaks ideoloogilist ühtsust, mis kui kohustus, eriti tsentraliseeritud ja sõjaväeliselt distsiplineeritud kommunistlikus parteis, tõi kaasa keskorgani juhatuse võimu parteiliikmete mõtete üle. Stalin reguleeris ja kontrollis ühiskonna ideoloogilist ühtsust isiklikult.³⁷ Lenini ja Stalini ideoloogia seisnes peamiselt kommunismi inimestele vastuvõetavaks tegemises või väärtustamises.

³³ Bikkenin, N. *Op. cit.* Lk 68.

³⁴ Hagopian, M. N. Režiimid, liikumised, ideoloogiad: võrdlev sissejuhatuse poliitikasse. Tallinn, 1993. Lk 175.

³⁵ Dijk, T. A. van. *Op. cit.* Lk 12.

³⁶ Vsevirov, D. Tõe osakaal Eesti NSV ajalookirjutuses. // Ajaloolise tõe otsinguil. 20. jaanuaril 1999 Tallinnas toimunud konverentsi „Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme“ materjalid. Tallinn, 1999. Lk 118.

³⁷ Dijlas, M. Uus klass. New York, 1958. Lk 70.

1.2 Nõukogude Liidu propaganda ja agitatsioon

Propaganda on rahvusvahelises (ja ka siseriiklikus) suhtluses vältimatu element ideede, veendumuste, ettekujutuste, õpetuste, teadmiste või informatsiooni sihikindlal, sageli tendentslikul ja ebatõesel levitamisel ja selgitamisel.³⁸

Propaganda on inimesele pealesunnitud tegutsemis- ja mõtlemisviis, mida inimene poleks rakendanud, kui ta saanuks oma otsuseid ise langetada. Reeglina propaganda hägustab inimese maailmapilti ning on sõltumatu mõtlemisviisi vaenlane.³⁹ Propaganda toimib viisil, kus informatsioon tähendab võimu ning see, kes kontrollib informatsioonivoogu, omab ka võimu selle vastuvõtja üle.⁴⁰

Propaganda eesmärk oli võtta inimene oma haardesse, tungida tema tunnete ja ideede maailma, manipuleerida tema tahte või vajadustega, pugeda inimese teadvusesse ja alateadvusesse, kasutades ära nii eraelu kui ka seltskondlikku tegevuse.⁴¹

Nõukogude Liidul oli 1947. aastaks pikaajaline propaganda tegemise kogemus. Sõja lõppedes oli vaja pöörduda tagasi rahuaegse eluviisi juurde ning võimud püüdsid üha tihedamini ja halastamatult taastada kontrolli inimeste mõistuse üle.⁴² Selleks kasutati lugematuid represseerivaid seadusi, mille eesmärgiks oligi nende inimmasside tööle sundimine ja distsiplineerimine, kes ei olnud vaimustuses olemasoleva poliitilise süsteemi edasi kestmises.⁴³ Ka seadus oli Nõukogude Liidus propagandarelv, mille ülesanne oli sundida kodanikke armastama nõukogude korda.⁴⁴

Propagandist pidi looma õhkkonna, milles inimene oli nõus parteid või saadikukandidaati toetama ja valimispäeval ta reeglina tegigi otsuse, milleks propagandist oli teda ette valmistanud.⁴⁵ Propaganda ei lakanud kunagi oma subjektile

³⁸ Made, T. Rahvusvahelised suhted. Tallinn, 2002. Lk 766.

³⁹ Taylor, P. Mõttearelv. Propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani. Tallinn, 2011. Lk 18.

⁴⁰ Taylor, P. *Op. cit.* Lk 25.

⁴¹ Ellul, J. Propaganda tunnused. // G. S. Jowett, V. O'Donnell. Propagandast ja mõjustamisest. Uusi ja klassikalisi käsitlusi. Tallinn, 2011. Lk 25.

⁴² Верт, Н. История советского государства. Москва, 1995. С 338.

⁴³ Верт, Н. *Op. cit.* С 351.

⁴⁴ Ellul, J. *Op. cit.* Lk 76.

⁴⁵ Uudelepp, A. Propaganda – mõiste, alused ja toimimismehhanismid. Koolitusmaterjal.

mõju avaldamast,⁴⁶ ta pidi olema järjepidev ja lakkamatu ning toimima väga pika aja jooksul.⁴⁷

Nõukogude Liidu propaganda kiitles oma ülimate saavutustega, kui avaldas oponentide enesekriitikat. Kui nõukogude režiimi vaenlane pidi avalikult kuulutama, et kuigi ta on endiselt vaenlane, on kehtival režiimil ikkagi õigus ning tema enda vastasseis on kuritegelik. Selline enesepiitsutus oli propaganda seisukohalt totalitaarse režiimi suursaavutus. Vaenlane muudeti valitseva režiimi pooldajaks. See oli nn enesenahutamise vormis toimunud propaganda. Katse olla sõltumatu ei olnud Nõukogude Liidus sallitav.⁴⁸

Propagandat kujutati Nõukogude Liidus võitlusena. Ajalehtedes ilmusid kirjutised, kus tootmist esitati kui sõda – töölised olid seal „sotsialistliku ülesehitustöö sõdurid“ ning ehitusplatsid, tehaste tootmisruumid olid rinne. Paljud pealkirjad olid käsud lugejatele. Kaudselt kõnetas ka kommunistliku partei juhtkond nõukogude inimesi kui sõdureid, kes pidid käsku täitma.⁴⁹

Inimeste poliitilist meelsust kujundasid lisaks propagandistidele ka agitaatorid. Agitatsioon oli propagandast pealiskaudsem.⁵⁰ Matthew Lenoe selgitab agitaatori ja propagandisti vahet väga lihtsalt. Kui propagandist tegeles töölise töötasu küsimusega, pidi ta selgitama kapitalistliku kriisi olemust, selle vältimise põhjuseid kaasaegses ühiskonnas ja selle ühiskonna ümberkujundamist sotsialistlikuks ühiskonnaks. Ta pidi esitama palju ideid, et võimalikult vähesed kuulajad teda mõistaksid. Kui agitaator samal teemal rääkis, võttis ta jutu illustreerimiseks fakti, mis oli publikule hästi tuttav ja silmapaistev. See võis olla surm nälgimise tõttu, kasvav vaesumine ning agitaator suunas, kasutades seda fakti, oma pingutused ühe idee esitamiseks massidele.⁵¹

⁴⁶ Ellul, J. *Op. cit.* Lk 32.

⁴⁷ Ellul, J. *Op. cit.* Lk 31.

⁴⁸ Ellul, J. *Op. cit.* Lk 26.

⁴⁹ Lenoe, M. E. *Closer to the Masses: Stalinist Culture, Social Revolution, and Soviet Newspapers.* Harvard, 2004. Lk 13.

⁵⁰ Lenoe, M. E. *Op. cit.* Lk 28.

⁵¹ Lenoe, M. E. *Op. cit.* Lk 27.

2 SEADUSANDLUS JA VALIMISKOMISJONID

2.1 1940. aasta valimiste pärand

2.1.1 Kehtivate seaduste rikkumine 1940. aasta valimistel

Pärast 1940. aasta juunipööret alustasid nõukogude valitsejad Eesti Riigivolikogu uue koosseisu valimiste ettevalmistamist. Seejuures loobuti tavapärase valimisreeglite ja tähtaegade järgimisest ning otsustati minna kehtivate seaduste rikkumise teed. Nii jäeti 1940. aastal läbiviidud valimiste ettevalmistamiseks kehtivas seaduses ettenähtud 35 päeva asemel ainult 9 päeva. Ka lubati saadikukandidaate esitada kuni 5 päeva enne valimisi, kuigi kehtiv (1937. aasta) valimisseadus nägi ette Riigivolikogu kandidaatide esitamist Valimiste Peakomiteele vähemalt 28 päeva enne valimiste esimest päeva.⁵²

5. juulil 1940. aastal teatas ultimaatumivalitsus⁵³, et valimised toimuvad 14.-15. juulil. Johannes Vares-Barbarus püüdis põhjendada kehtiva valimisseaduse rikkumist oma 9. juulil 1940. aastal peetud raadioesinemises sellega, et ajad on erakordsed ning poliitilised sündmused arenevad väga kiiresti ja seega ei olevat võimalik tavalisi tähtaegu kasutada.⁵⁴ Kokkuvõttes toimusid mitmed seaduse rikkumised. Uus valitsus koostas A. Ždanovi juhendamisel uue valimisseaduse, mida ta ei oleks tohtinud teha, sest seaduste koostamine oli eelkõige riigikogu pädevuses. Seaduslikult valitud Riiginõukogu, millest kardeti opositsioonikeskuse kujunemist, saadeti aga nõukogude valitsejate poolt laiali.⁵⁵

Nõukogude Liit soovis vältida valimistel ka sobimatute kandidaatide esitamist. Seda püüti saavutada sellega, et väga lühikese aja jooksul tuli kandidaatidel esitada oma valimisprogramm. Valimisprogramme kontrollisid ringkondade valimiskomisjonid

⁵² Riigi Teataja. Tallinn, 1937. Lk 1349.

⁵³ 1940. aasta riigipöördekäigus loodud valitsus. Nõukogude Liit oli juba kehtestanud sõjalise kontrolli Eesti territooriumil. Valitsuse võim oli muutunud formaalseks ning uus valitsus tuli Nõukogude Liidu arvates komplekteerida võimalikult sujuvalt, et ei tekiks mingeid ootamatuid protsesse ei riigi siseselt ega ka rahvusvaheliselt. 21. juunil pidi president Konstantin Päts esitama valitsuse koosseisu avalikkusele. Ultimaatumivalitsus allus täielikult Nõukogude Liidu esindajatele.

⁵⁴ Sõja ja rahu vahel II. Lk 128.

⁵⁵ Ant, J. *Op cit.* Lk 170.

poolt, kes otsustasid enamiku opositsioonikandidaate lihtsalt välja jätta.⁵⁶ Järelejäänud opositsiooni-kandidaate kas ähvardati, sunniti loobuma “pehmeks rääkimise“ teel või selgitati, miks kandideerimine neile kasulik ei ole. Kui kandidaati valimistelt siiski kõrvaldada ei õnnestunud, andis parteijuht Karl Säre⁵⁷ käsu asi “ära korraldada”.⁵⁸

Kuna vastaskandidaadid olid kõrvaldatud, siis oli rahval võimalik oma vastumeelsust nõukogude võimu vastu väljendada valimistest kõrvalehoidmisega. Valimispassiivsuse ärahoidmiseks kasutasid nõukogude valitsejad nii veenmist, hirmutamist kui ka vägisi valima viimist.⁵⁹ Hirm ja alalhoiuinstinkt olidki tavaliselt need, mis sundisid inimesi oma samme valimisjaoskonna poole seadma. Hirmu suurendasid ka maal ringi sõitvad Punaarmee autod ning valimisjaoskondades viibivad sõjaväelased.

2.1.2 1940. aasta valimiste tulemused

Esimesed nõukogude perioodi valimised möödusid ilma suuremate tõrgeteta. Planeeritult võitis valimised Eesti Töötava Rahva Liit (ETRL), saades ametlike teadete järgi 92,5% häältest. Üldse käis valimas 84,1% hääleõiguslikest kodanikest; kehtetuid sedeleid oli 7,2%.⁶⁰ Need tulemused ei rahuldanud aga Valimiste Peakomiteed ning Hugo Reimani⁶¹ andmeil hakati õiget valimiste protsenti välja arutama sel teel, et hääleõiguslike kodanike arvu langetati (u. 35 000 kodanikku kadus valimisnimekirjast). See tõstis valimistel osaluse protsenti.⁶² Ametlikult teatati valimistulemustest 20. juulil 1940. aastal ning siis esitleti neid valimistulemusi juba koos sooviga astuda Nõukogude Liitu.

Valimismaterjalid anti üle arhiivi. Saksa okupatsiooni ajal aastatel 1942—1943 töötati need materjalid Riigiarhiivi⁶³ direktori Arnold Soomi juhtimisel uuesti läbi. Tõdeti, et valimistulemusi 1940. aastal võltsiti, kuid mitte väga suures ulatuses. Soomi uurimuse

⁵⁶ Zetterberg, S. *Op. cit.* Lk 487.

⁵⁷ Karl Säre oli 1940-1941 EK(b)P KK esimene sekretär. Vt. tema kohta lähemalt: Ohmann, V. EKP KK esimese sekretäri Karl Säre arreteerimisest, reetlikkusest ja tema saatusest. // *Tuna* 2001. Nr 4. Lk 68—75; Kuuli, O. Karl Säre ja 1940. aasta Eestis. // *Poliitika* 1990. Lk 51-64.

⁵⁸ *Sõja ja rahu vahel II*. Lk 137.

⁵⁹ *Sõja ja rahu vahel II*. Lk 139.

⁶⁰ Ant, J. *Op cit.* Lk 171.

⁶¹ Hugo Reiman oli Valimiste Peakomitee liige 1940. aastal Riigi Statistika Keskbüroo esindajana.

⁶² *Sõja ja rahu vahel II*. Lk 141.

⁶³ Saksa okupatsiooni aegne nimetus oli arhiivil Eesti omavalitsuse Tallinna Keskarhiiv.

põhjal käis valimas 80,1% valimisõiguslikest kodanikest ja kehtetuid sedeleid oli 46 300 (nõukogude poole ametlikel andmetel aga 42 399). Soomi järgi oli kehtetuid sedeleid loetud kehtivaiks, kuid kokkuvõttes oli poolt hääletajaid 91,6%. Soomi uurimuse läbiviijate arvates olid inimesed liialt hirmul, et oma tõelisi hoiakuid näidata.⁶⁴

Indrek Paavle⁶⁵ hindab Soomi uurimust naiivseks. Paavle hinnangul ei suutnud eestlased selle ühe aastaga mõista nõukogude korra tegelikku toimemehhanismi. Valimisprotseduuri järgi oli valimisnimekirjadest väljajäänutel õigus nõuda enda lisamist nimekirja valimiste lõpuni. Vastuseisu oli võimalik näidata valima mitte ilmumisega või saadikukandidaadi nime mahatõmbamisega. Paavle hinnangul oli valimisjaoskonna ametnikel lihtne teha valima mitte ilmunud kodanike taha vastav märke ning lisada valimiskasti nende sedel. Valimistel osalenud inimesed mäletavad, et rahvast käis valimas vähe. Imavere politseikonstaabli Endel Kuik'i hinnangul, kes oli valimiskastide avamise juures, käis valimas umbes 60% nimekirjadesse kantuist. Kuik mäletab, et jaoskonnakomisjoni juhataja arvates oli liiga vähe valimaskäinuid ning ta lisis juurde kasutamata sedeleid. Lõplikuks protsendiks saadi selles jaoskonnas kokku 99,6%.⁶⁶

Igal juhul oli 1940. aasta valimiste tagajärjeks Eesti inkorporeerimine Nõukogude Liidu koosseisu. Välisriikidest tunnustasid anneksiooni Rootsi ja Saksamaa. Osade riikide valitsused tunnustasid Balti riikide maailmakaardilt kadumist *de facto*, osad aga keeldusid anneksiooni tunnustamast.⁶⁷

II maailmasõja lõpp tõstis taas päevakorda Balti riikide küsimuse. Sõja edenedes 1941. aastal sõlmisid Ameerika Ühendriigid ja Suurbritannia Atlandi Harta. See leping nägi ette iseseisvuse kaotanud riikide iseseisvuse taastamise pärast sõja lõppu. Sellega ühines

⁶⁴ Sõja ja rahu vahel II. Lk 142.

⁶⁵ Sõja ja rahu vahel II. Lk 143.

⁶⁶ Sõja ja rahu vahel II. Lk 143.

⁶⁷ Misiunas, R. J., Taagepera, R. Balti riigid: sõlтеаastad. Tallinn, 1997. Lk 37.

24. septembril 1941. aastal ka Nõukogude Liit. Stalin püüdis juba sõja ajal Nõukogude Liidu läänepiiri lõplikult kindlaks määrata, kuid see ebaõnnestus.⁶⁸

Teheranis (1943) oli Stalinile selge, et ei Suurbritannia ega Ameerika Ühendriigid hakka Nõukogude Liiduga Balti riikide pärast kaklema. Sõja lõppedes soovisid ameeriklased, et Nõukogude Liit viiks Balti riikides läbi uued valimised. Esiteks ei tahtnud Ameerika Ühendriigid minna vastuollu Atlandi Hartaga, teiseks oli alanud Ameerika Ühendriikide presidendivalimiste kampaania ning Rooseveltile oli oluline näidata valijatele oma lepingutest kinnipidamist. Roosevelti sõnul nõudis avalik arvamus tõendit, et enesemääramisõigusest on kinni peetud ka Balti riikide puhul. Selles, et Nõukogude Liit valimised võidab, oldi USA-s kindlad, sest nende hinnangul oli nõukogude režiimiga mittenõustuv elanikkond Baltiriikidest juba Siberisse saadetud.⁶⁹

Seega oli 1947. aasta Eesti NSV (samuti Läti ja Leedu NSV) ÜN valimisi Nõukogude Liidule vaja juba selleks, et oma võimu legitiimsust tõendada. Seda oli võimalik teha, vaid võimalikult demokraatlike valimiste korraldamise kaudu, vähemalt näiliselt. Eesti NSV tollase juhtkonna ülesandeks jäi need valimised võimalikult hästi ettevalmistada ja läbi viia.

2.2 1947. aasta valimistel kehtinud valimisseadustik

2.2.1 ENSV Konstitutsioon

Kõige olulisem õigusallikas valimiste läbiviimiseks Eesti NSV-s oli liiduvabariigi konstitutsioon, mis oli koostatud NL põhiseaduse eeskujul juba 1940. aastal.⁷⁰ 1946. aasta teiseks pooleks anti välja ENSV Konstitutsiooni uus trükk⁷¹ ning propagandistidele tehti ülesandeks konstitutsiooni rahvahulkadele tutvustada.

ENSV Konstitutsiooni tutvustamisel pidid propagandistid rõhutama tõelise demokratismi printsiipi, mis tähendas nõukogude saadiku vastutust valijate ees, ning

⁶⁸ Zetterberg, S. *Op. cit.* Lk 527.

⁶⁹ Piirimäe, K. 1944. aasta „autonoomiaseadused“. Liiduvabariigid Kremli välispoliitikas liitlastevaheliste suhete kontekstis. // *Ajalooline Ajakiri* 2009. Nr 1/2. Lk 23.

⁷⁰ Truuväli, E. *Op. cit.* Lk 15.

⁷¹ Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon (Põhiseadus). Tallinn, 1946.

näitama valijale nõukogude põhiseaduse eeliseid kodanliku põhiseaduse ees. Propagandistid pidid selgitama rahvale, et nõukogude konstitutsioon võimaldas saadikut tagasi kutsuda, kui tema tegevus polnud kooskõlas rahva huvidega ja et kodanlik konstitutsioon saadiku vastutust ette ei näinud.⁷²

Nõukoguliku konstitutsiooni järgi oli õigus valimistest osa võtta ning õigus olla valitud nendel ENSV kodanikel, kes olid saanud 18-aastaseks. Valimisõigusega olid nõdrameelsed ja kohtuotsuse põhjal süüdi mõistetud isikud.⁷³

Põhiseaduses olid välja toodud ka kodanike õigused ja kohustused. Kodanik oli nõukogude põhiseaduses defineeritud järgmiselt: „Iga ENSV kodanik on ühtlasi NSVL kodanik.“ Niisiis olid kõikidel teiste liiduvabariikide kodanikel ENSV territooriumil valimiseks samad õigused kui eestlastelgi.⁷⁴

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega muudeti 4. detsembril 1946. aastal liiduvabariigi konstitutsiooni paragrahvi 107. Eesmärgiks oli viia ENSV Konstitutsioon vastavusse NSV Liidu 1946. aasta 10. oktoobri seadlusega „Liidu ja autonoomsete vabariikide Ülemnõukogudesse valitavate NSVL kodanike vanusetsensuse kohta“. Selle seadlusega sätestati, et ENSV Ülemnõukogu saadikuks võib valida ENSV kodanikke alates 21. eluaastast.⁷⁵

2.2.2 1946. aasta valimismäärustik

Samal päeval (4. septembril 1946. aastal) kinnitati ENSV ÜN Presiidiumi seadlusega Eesti NSV ÜN valimiste määrustik. Kuna stalinlik ideoloogia nägi valimisi poliitilise küsimusena, siis pidi ka Moskva kohaliku valimismäärustiku heaks kiitma.⁷⁶ 4. detsembril 1946. aastal kinnitas Eesti NSV ÜN Presiidium oma seadlusega ka Eesti NSV valimismäärustiku. Valimismäärustik (koos muudatusega ENSV Konstitutsioonis) ilmus 5. detsembril 1946. aastal ka ajalehtedes.⁷⁷

⁷² Truuväli, E. *Op. cit.* Lk 22.

⁷³ Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsioon (põhiseadus). Lk 25-26.

⁷⁴ Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsioon (põhiseadus). Lk 6.

⁷⁵ ERA.R. f 3. n 3. s 451. L 4.

⁷⁶ Yekelchik, S. *Op. cit.* Lk 103.

⁷⁷ Eesti NSV Ülemnõukogu valimismäärustik. // Rahva Hääl. 5. detsember 1946. Lk 1-2.

Vastavalt Eesti NSV valimismäärustiku paragrahvile viis said naised osaleda valimistel meestega võrdsetel alustel ning ülemnõukogusse võisid kandideerida ka Nõukogude Armees teenivad sõjaväelased. Oluliseks tuleb pidada valimismäärustiku paragrahvi üheksa, mille kohaselt oli kõigi teiste liiduvabariikide kodanikel õigus Eesti NSV territooriumil valida ja olla valitud liiduvabariigi ülemnõukogusse võrdselt Eesti NSV kodanikega.⁷⁸ Määrustiku see paragrahv andis õiguse kandideerida ENSV Ülemnõukogusse NSV Liidu kõrgetel parteitegelastel nagu Jossif Stalinil, Vjatšeslav Molotovil, Andrei Ždanovil jt.

See valimismäärustiku paragrahv üheksa tekitas valijates vastakaid seisukohti. Ühelt poolt pooldasid nõukogulikku korda uskujad „suure juhi“ kandidatuuri ülesseadmist, teisalt pidid propagandistid vastama rahva küsimustele, miks nimetatud seltsimehed Eesti NSV Ülemnõukogusse kandideerivad ning kas nad tulevad ka ülemnõukogu istungitele.

2.3 1947. aasta valimiste väljakuulutamine

Nõukogude võimu taastamine Eestis nõudis ka ENSV ÜN töö alustamist. Ülemnõukogu presiidiumi koosolekul 18. septembril 1944. aastal, mida juhatas Johannes Vares-Barbarus ja millest võtsid osa Voldemar Telling ja Arnold Veimer, kuulutati välja muuhulgas 7. juulil 1944. aastal vastuvõetud seadlus ENSV ÜN valimiste edasilükkamise kohta kuni juulini 1945. Sama ajani pikendati ka saadikute volitusi. Seadlus oli vastu võetud presiidiumi liikmete ringküsitlemise korras.⁷⁹

Eesti NSV ÜN valimiste ettevalmistamine ja läbiviimine oli teada juba 3. aprillil 1946. aastal, kui ilmus ÜK(b)P KK määrus „Liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide valimiste läbiviimisest“.⁸⁰ Tõsisemalt tuli valimiste teema päevakorda 1946. aasta 30. augustil, kui EK(b)P KK büroo istungil arutati valimiste korraldamist. Valimiste kuupäevi veel kindlaks ei määratud, kuna ei teatud, millisteks kuupäevadeks Moskva

⁷⁸ ERA. R. f 3. n 3. s 451. L 7-8.

⁷⁹ ERA. R. f 3. n.3. s 205. L 4-5.

⁸⁰ ERAF. f 1. n 4. s 350. L 154.

loa annab. Küll aga hakati ettevalmistama Eesti NSV ÜN valimistega seotud materjale, agitkollektiivide tegevust ning läbi viima seminare.⁸¹

EK(b)P KK büroo protokollidest on näha, et ENSV ÜN valimiste päevaks oli esialgu määratud 15. detsember 1946. aastal. EK(b)P KK töötajatele Dmitri Kuzminile⁸², Nikolai Puusepale⁸³, Aleksandr Olinile⁸⁴, Johannes Käbinile⁸⁵ ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretärile Voldemar Tellingule⁸⁶ tehti ülesandeks koostada valimiste konkreetne tegevusplaan ning esitada see kinnitamiseks EK(b)P KK büroole 4. septembriks 1946.⁸⁷

3. oktoobril toimus EK(b)P KK 13. pleenum. Parteijuht Nikolai Karotamm rääkis oma sõnavõtus ÜK(b)P otsusest „Liiduvabariikide ja Autonoomsete Vabariikide Ülemnõukogude valimistest“. Karotamm mainis ka, et EK(b)P KK büroo on palunud Moskvat luba viia valimised läbi 15. detsembril 1946. aastal, kuid vastust polnud veel saabunud. Valimiste läbiviimiseks vajalike ettevalmistustöödega oli aga juba alustatud.⁸⁸

8. oktoobri 1946. aasta kuupäevaga oli ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehel J. Vares-Barbarusel valmis ka seadluse projekt, et ÜK(b)P KK-st loa saamise korral

⁸¹ ERAF. f 1. n 4. s 361. L 220.

⁸² 25. juulil 1945. aastal sai Dmitri Kuzmin EKP(b) KK kaadriosakonna juhataja asetäitjaks ning 1947. aasta valimiste ajal oli ta EKP(b) KK kaadriala sekretär (aastatel 1946—1948) 1948. aastast suundus õppima Moskvasse oblastikomiteede esimeste sekretärade kursustele. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940—1991. Tallinn, 2002. Lk 310; ERA.R. f 1. n 2k. s 800. L 6).

⁸³ Nikolai Puusep oli aastatel 1946—1950 ENSV MN esimehe asetäitja. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Lk 333).

⁸⁴ Aleksandr Olin oli 1945—1948 aastani EK(b)P KK Organiseerimise- ja instrueerimise osakonna juhataja. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940—1991. Lk 270).

⁸⁵ Johannes Käbin oli aastatel 1944—1947 EK(b)P KK propaganda ja agitatsiooni osakonna juhataja I asetäitja. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940—1991. Lk 317).

⁸⁶ Voldemar Telling oli 1940. aasta juulis valitud Riigivolikogu liikmeks, mis hiljem nimetati ENSV ÜN-ks. 1940. aasta augustis valiti Telling ka ÜN Presiidiumi sekretäriks. ENSV ÜN Presiidiumi sekretäri ametit pidas Telling 1953. aastani. (ERA.R. f 1. n 2-k. s 592. L 6).

⁸⁷ ERAF. f 1. n 4. s 350. L 154.

⁸⁸ ERAF. f 1. n 4. s 260. L 28.

määrata Eesti NSV ÜN valimised pühapäevale 15. detsembrile.⁸⁹ Ometi jäi luba ÜK(b)P KK-st saamata ja seadlus jõustamata.

Miks jäi luba valimisteks saamata, võib ainult oletada. Mingeid konkreetseid vastuseid arhiivimaterjalid sellele küsimusele ei anna. Üheks võimalikuks põhjuseks võib pidada valimiste ettevalmistusaja ja saagikoristuse perioodi kokkulangemist. Parasjagu tegeleti viljavarumise ja kartulikoristusega. Eesti NSV pidi varustama toiduainetega ka Leningadi oblastit.⁹⁰ Seega võis ÜK(b)P KK luba tulemata jääda sellepärast, et kahe olulise sündmuse edukaks läbiviimiseks ei olnud Eesti NSV-s piisavalt jõude. Seda tõendavad N. Karotamme oktoobrikuus saadetud kurjustavad telegrammid maakonnasekretärile varumisplaanide halvast täitmisest. Karotamm nõudis maakonnasekretäridelt ja EK(b)P KK volinikelt isiklikku vastutust ning andis käsu üles kirjutada nende talupoegade varandus, kes ei olnud oma norme täitnud.⁹¹

EK(b)P KK büroo 14. oktoobri 1947. aasta protokollist nr 98 on näha, et uuesti palutakse ÜK(b)P KK-lt luba ENSV ÜN valimised viia läbi pühapäeval 9. veebruaril 1947. aastal.⁹² Kuid ka selleks kuupäevaks Moskvast luba ei saadud. Moskva lubas valimised läbi viia hoopis nädal aega hiljem – pühapäeval, 16. veebruaril 1947. aastal.

Seejärel võttis EK(b)P KK vastu lõpliku otsuse valimiste korraldamiseks. J. Vares-Barbarusele tehti ülesandeks kuulutada ENSV Ülemnõukogu valimised välja 30. novembril 1946. aastal.⁹³

Johannes Vares-Barbarus aga valimisi välja kuulutada ei saanud, kuna läks 29. novembril 1946. aastal vabaturma.⁹⁴ 2. detsembril 1946. aastal saatis Nikolai Karotamm

⁸⁹ ERA. R. f 3. n 3. s 595. L 1.

⁹⁰ ERAF. f 9607. n 1. s 339. L 103.

⁹¹ Samas. L 91.

⁹² ERAF. f 1. n 4. s 331. L 64.

⁹³ ERAF. f 1. n 4. s 340. L 138.

⁹⁴ Johannes Vares-Barbaruse surmast, loomingust ning varasemast elukäigust on ilmunud erinevaid artikleid. Vt Valdur Ohmann. Johannes Vares-Barbaruse komparteile esitatud elulugu ja tema saatus. // Tuna 2002. Nr 1. Lk 64-77; Margit-Mariann Koppel. J. Vares-Barbaruse surm – mõrv või enesetapp? // Kultuur ja Elu 1999. Nr 4. Lk 5-10; Voldemar Pinn. Kahe mehe saatus. Johannes Vares, Hjalmar Mäe. Haapsalu 1994. Lk 105-116; Harald Peep. Lääs ja Ida Barbaruse poeetilises maailmapildis. // Keel ja Kirjandus 1990. Nr 1. Lk 1-8.

maakonna- ja linnakomiteede esimestele sekretäridele telefonogrammi, kus käskis valimised ajalehtedes välja kuulutada 5. detsembril esialgse 3. detsembri asemel. Telefonogrammis oli lisatud, et maakonna- ja linnakomiteede esimesed sekretärid kannavad korralduse mittetäitmise eest isiklikku vastutust.⁹⁵

2.4 Valimiskomisjonide moodustamine

2.4.1 Valimiskomisjonide koosseis ja ülesanded

Valimiste läbiviimiseks pidid mitmesugused tööliste ja teenistujate organisatsioonid, sõjaväelased, ettevõtted ning asutused ja muud ühiskondlikud organisatsioonid esitama oma kandidaadid nii valimiste keskkomisjoni, valimisringkondade komisjonidesse kui ka valimiste jaoskonnakomisjonidesse. Valimisjaoskondade liikmete hulgas pidi olema umbes 60% parteituid ning 40% naisi.⁹⁶

Keskkomisjon koosnes esimehest, sekretärist ja liikmetest. Valimiste keskkomisjon pidi olema moodustatud 55 päeva enne valimisi ning selle pidi kinnitama Eesti NSV ÜN Presiidium. Valimiste keskkomisjoni ülesandeks oli valimismäärustiku täitmise jälgimine, mitmesuguste kaebustega tegelemine ja saadikukandidaatide registreerimine.

Valimiste ringkonnakomisjonidel oli esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja liikmed.⁹⁷ Ringkonnakomisjonide ülesandeks oli lisaks valimismäärustiku täitmise kontrollimisele ka saadikukandidaatide registreerimine, valijate nimekirjade koostamine ja kontrollimine ning valimiste jaoskonnakomisjonide loomine ja nende töö organiseerimine.⁹⁸

Jaoskonnakomisjonides oli sarnaselt ringkonna komisjonile esimees, aseesimees, sekretär ja 4—8 liiget. Jaoskonnakomisjonid tegelesid häälte lugemisega ning valimisaruannete koostamise ja esitamisega.⁹⁹

⁹⁵ ERAF. f 9607. n 1. s 339. L 143.

⁹⁶ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 22.

⁹⁷ ERA. R. f 3. n 3. s 451. L 16-17.

⁹⁸ Samas. L 17.

⁹⁹ Samas. L 13-14.

Valimiskomisjonid pidid täitma partei poolt määratud poliitilisi ja organisatsioonilisi ülesandeid. Nende ülesannete õigeaegsest ja täpsest lahendamisest pidi olenema Eesti NSV ÜN valimiste edukus. Valimiskomisjonid pidid juhinduma ENSV valimismäärustikest ja ENSV Konstitutsioonist ning neid vääramatult järgima ja ellu rakendama.¹⁰⁰

Riigiarhiivis on säilinud koosolekute protokolle, kus valiti valimiskomisjonide koosseise.¹⁰¹ Valimisi kasutati igal tasandil, et näidata nõukogude võimu demokraatlikku olemust ja suurendada usaldust selle võimu vastu.

2.4.2 Valimiskomisjonide liikmete taustakontroll

Valimisringkonna ja valimisjaoskondade liikmed pidid olema oma tööga edukalt hakkama saavad nõukogude korra pooldajad. Kõikide valimiskomisjonide liikmete tausta uuriti väga põhjalikult. Iga kandidaadi kohta koostati toimik. Erinevate tasandite valimiskomisjonide liikmete materjalid saadeti EK(b)P KK kaadrite osakonda läbivaatamiseks ja kontrollimiseks.¹⁰² EK(b)P KK kaadriosakond saatis need materjalid läbivaatamiseks aga ENSV Riikliku Julgeoleku ministrile Boris Kummile. Julgeoleku poolt läbi viidud kontrolli tulemustest tuli teavitada EK(b)P KK büroo kaadrite osakonda.¹⁰³ Kui valimiskomisjonide nimekirjades olevad inimesed olid kontrolli edukalt läbinud ja nende kohta kompromiteerivat materjali ei leitud, anti selle kohta välja EK(b)P KK büroo määrus. Näiteks EK(b)P KK büroo määrus „Antsla piirkonna valimisringkonna nr 95 komisjoni koosseisust ENSV ÜN valimistel“.¹⁰⁴ Lõplik otsus valimiskomisjonide koosseisu kohta langetati siiski EK(b)P KK-s.

Valimisringkonna koosseisust oli võimalik ka välja langeda. Väljalangejaid siiski väga palju ei olnud. EK(b)P KK organiseerimise-instrueerimise osakonna juhataja Aleksander Olin märgib oma 27. detsembri aruandes ÜK(b)P KK partei organite

¹⁰⁰ ERA. R. f 255. n 1. s 102. L 27.

¹⁰¹ ERA. R. f 3. n 7. s 76. L 142-145.

¹⁰² ERAF. f 8. n 5. s 61. L 7.

¹⁰³ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 1.

¹⁰⁴ ERA. R. f 3. n 7. s 80. L 13.

kontrolli valitsusele, et 100 valimisringkonna 1100 komisjoniliikme kandidatuurist tuli 20 välja vahetada.¹⁰⁵

Näiteks vahetati välja Türi valimisringkonna liikmeks valitud Türi keskkooli direktor Friedrich Kruusmaa. Põhjuseks Kruusmaa sõnavõtt I poolaasta õppe- ja kasvatustöö teemal, kus ta muuhulgas märkis, et õpilased ei suuda praegusel ajal nälja pärast 10—15 minutitki püsti seista ja võivad minestada. Kruusmaa kaebas veel, et sõjaväelased tegelevad röövimisega, kusjuures isegi ohvitserid pidavat küsima õpilastelt õhtuti raha. Selline sõnavõtt ei olnud vastuvõetav valitsevatele ringkondadele. Väätsal aga vahetati välja jaoskonna sekretäriks esitatud Paul Tonto, kelle haridust peeti väheseks.¹⁰⁶

Takistuseks võis saada ka sakslaste teenistuses olemine, kõrvalehoidmine Punaarmee mobilisatsioonist või osavõtt Omakaitse tegevusest. Näiteks leiti Virumaal valimisringkondade ja valimispiirkondade komisjonide nimekirjade kontrollimisel sellist kompromiteerivat materjali 11 inimese kohta.¹⁰⁷ Konkreetsema näite saab tuua Kohtla-Järvelt, kus valimisringkonna nr 84 koosseisust kõrvaldati komisjoni liige Julius Koort, kes teenis sõja ajal Saksa sõjaväetüksuse staabis.¹⁰⁸

Valimisringkondade ja jaoskondade liikmeteks ei tohtinud sattuda nõukogude võimu silmis poliitiliselt ebakindlaid inimesi – reetureid, „vaenlase käsilasi“, nõukogudevaenuliku propaganda levitajaid. Näiteks uuriti välja, et Ellen Pitka Virumaalt omas sidemeid kulakutega ning oli admiral Johan Pitka¹⁰⁹ sugulane. Ella Parmask'ile sai aga saatuslikuks sõjaväelaagrist põgenenud saksa sõjaväelase varjamine.¹¹⁰

Ka EK(b)P KK-s võidi teha veel muudatusi komisjonide liikmetes. Näiteks kuulusid Mustvee komisjoni ainult maksuametnikud, kuid sellist olukorda ei saanud partei

¹⁰⁵ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 32. Vt samuti: ERAF. f 19. n 5. s 53. L 11.

¹⁰⁶ ERAF. f 1. n 75. s 24. L 33.

¹⁰⁷ ERAF. f 17sm. n 4. s 68. L 28-29.

¹⁰⁸ ERAF. f 1. n 5a. s 340. L 92.

¹⁰⁹ Johan Pitka juhatas Eesti Vabadussõjas aastatel 1918-1919 kõiki mereväe operatsioone. 1940. aastal põgenes Soome ning organiseeris Eesti vabastamiseks välisabi. 1944 kevadel saabus tagasi Eestisse, kus organiseeris Tallinna kaitset ning langes arvatavasti lahingutes Punaarmee vastu. (EE 14. kd: Eesti elulood. Tallinn, 2000. Lk 374).

¹¹⁰ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 29.

kuidagi heaks kiita ning Sergei Sazonov¹¹¹ soovitas leida Mustvees komisjoni esimehe asetäitjaks kas või mõni õpetaja.¹¹²

2.5 Saadikukandidaatide ülesseadmine

2.5.1 Saadikukandidaatide ülesseadmise koosolekud

1947. aasta ENSV ÜN valimismäärustik määras täpselt kindlaks, kes tohivad oma kandidaate valimistele esitada. Nendeks organisatsioonideks olid parteiorganisatsioonid, ametiühingud, kooperatiivsed organisatsioonid, noorsoo organisatsioonid ja kultuurilised ühingud.¹¹³ Seega olid kandidaatide esitajateks samad organisatsioonid, kellele kuulus ka õigus valimiste organisatoorset poolt kujundada.¹¹⁴

ENSV ÜN saadikukandidaatide ülesseadmiseks ja toetamiseks läbi viidud töötajate koosolekuid peeti üheks tähtsamaks valijate masse kaasavaks agitatsioonitöö võtteks.¹¹⁵

8. jaanuaril 1947 toimus Tallinna 6. valimisringkonna valimiseelne nõupidamine. Osavõtjaid oli 184 inimest, kes olid valitud koosolekule oma tehaste ja asutuste üldkoosolekute poolt. Sellel nõupidamisel esitati Tallinna 6. valimisringkonnas üksmeelselt kandidaatideks Vladimir Jefremov¹¹⁶ ning Vjatšeslav Molotov. Lisaks valiti ka valimisjaoskondadesse poliitiliselt ustavad valijamehed ning tehti pöördumine rahva poole, kus kiideti saadikukandidaate ning põhjendati, miks just need mehed peavad olema ENSV Ülemnõukogus esindatud.¹¹⁷

Saadikukandidaatide esitamise koosoleku läbiviimiseks oli kehtestatud kindel kord. Dokument kandis nimetust „ENSV ÜN saadikukandidaatide esitamise koosoleku läbi viimise kord“. Koosolekust pidi osa võtma võimalikult palju valijaid ning ruum pidi

¹¹¹ 1944. aastal komandeeris ÜK(b)P KK Sergei Sazonovi EK(b)P KK käsutusse. Lähetusele oli allakirjutanud Georgi Malenkov. 1944. aastal toimunud EK(b)P KK V pleenumil kinnitati Sergei Sazonov EK(b)P KK II sekretäriks ning 1946. aasta augustist oli Sazonov ka EK(b)P KK büroo liige. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Lk 349).

¹¹² ERAF. f 1. n 4. s 363. L 42.

¹¹³ ERA. R. f 3. n 3. s 451. L 14.

¹¹⁴ Truuväli, E. *Op. cit.* Lk 54.

¹¹⁵ ERAF. f 1. n 10a. s 33. L 33.

¹¹⁶ Eesti NSV ÜN II koosseisu kuulunud ÜK(b)P KK Eesti büroo esimehe asetäitja ning sõjaväelane. (Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Lk 241).

¹¹⁷ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 1.

olema nii suur, et inimesed sinna ära mahuks. Alustuseks pidid ettevõtte juht või partorg rääkima umbes 10—15 minutit valimiste eesmärkidest ja ülesannetest. Seejärel valiti 5—10 inimest koosoleku presiidiumi liikmeteks. Samas oli öeldud, et presiidiumi koosseis tuleb kavandada juba varem valmis ning tagada sellele kogunud juhataja ja sekretär. Varem pidid olema ära määratud ka need inimesed, kes tegid koosolekul ettepanekuid presiidiumisse esitatavate kandidaatide osas.¹¹⁸

Seejärel esitas koosoleku presiidiumi esimees päevakorra, mis tuli koosolekul osalejate poolt kinnitada käe tõstmisega. Inimesed, kes ENSV ÜN saadikukandidaadist kõnelesid, tuli samuti ette ära määrata. Nendel inimestel tuli koosolekul oma kandidaati võimalikult hästi ja ladusalt iseloomustada. Nõue oli, et saadikukandidaadist kõnelejad oleksid ka ise autoriteetsed ja auväärased. ENSV ÜN saadikukandidaati sobisid väljaantud korralduse järgi tutvustama vana tööline, insener, aktiivne talupoeg.¹¹⁹

Seega oli kogu saadikukandidaatide esitamise stsenaarium ette kirjutatud ning seda tuli täpselt täita. Kuigi dokument, milles see stsenaarium esitati, kannab märkust „rangelt salajane“, oli rahvale siiski teada kogu koosolekute korraldamise rituaal. Sellise ette kirjutatud stsenaariumi pärast nurisesid paljud inimesed, et miks peab sellest etendusest üldse osa võtma, kui tulemus on nii kui nii teada.¹²⁰ EK(b)P Tallinna Keskrajooni komitees oli koosoleku ettevalmistajatel kasutada eelnevalt valmistrükitud blankett, kuhu tuli nimeliselt kirjutada, kes millise tööloigu eest vastutab ja kes sõna võtab.¹²¹

Kuigi koosoleku stsenaarium oli täpselt ette antud, ei suutnud kõik osalised oma rolle alati välja mängida. Näiteks tehti Kundas toimunud ENSV ÜN saadikukandidaatide esitamise koosoleku kohta kriitilisi märkusi. Arvatavasti oli sellel koosolekul kohal ja kontrollis seda koosolekut EK(b)P KK büroo kaastööline Nikolai Sutokski. Ta esitas Virumaa EK(b)P sekretärile Ivan Jansonile seoses Kunda koosolekuga märkused, milles öeldakse, et organisatsiooniline töö saadikukandidaatide esitamiseks oli väga halb.

¹¹⁸ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 27-28.

¹¹⁹ Samas. L 27-28.

¹²⁰ Samas. L 27-28.

¹²¹ Samas. L 29.

Ettekanded olid ette valmistamata. Kuna esinejad määrati vahetult enne koosolekut, lugesid mõned esinejad oma teksti otse paberilt maha.¹²²

2.5.2 EK(b)P juhtiv roll saadikukandidaatide esitamisel

ENSV ÜN saadikukandidaatide ülesseadmine käis EK(b)P juhtimisel ja kontrolli all. Just EK(b)P KK kaadrite osakond saatis kohalikele parteikomiteedele korralduse valida ENSV ÜN kandidaadid. Nii tehti ülesandeks leida Viljandimaalt üks agronoom, üks valla partorg, üks vallanõukogu esimees, üks külanõukogu esimees, üks tööline ja kaks talupoega. Nendest pidid 30% olema parteituid ning 30% naised. 20. oktoobriks 1946. aastaks tuli EK(b)P KK kaadrite osakonnale esitada iga kandidaadi kohta isiklik kaadriarvestuste leht, elulugu ning iseloomustus.¹²³

Ka käis EK(b)P KK-s elav arutelu ENSV ÜN saadikukandidaatide üle. Stenogrammidest võib lugeda, et saadikukandidaatide esitamist kujundas parteiline juhtkond. Eespool nimetatud ENSV ÜN saadikukandidaat V. Jefremov, kes kuulus ka EK(b)P KK-sse, kurtis, et talupoegi kandideerib vähe. Ta tegi ettepaneku korvata talupoegade puudumist sellega, et valida kandidaatideks rohkem naistöölisi, arste ja õpetajaid. EK(b)P KK II sekretär S. Sazonov oli selle ettepaneku suhtes ettevaatlikum ning arvas, et tuleb veel nõu pidada. ENSV ÜN kandidaatidena olid eelistatud just naistalupojad, kes taluga üksi toime tulid.¹²⁴

Jefremov oli ka Aadu Hindi kandidatuuri vastane ning tegi ettepaneku kirjaniku kandidatuur maha võtta, sest kirjanikke olevat juba niigi palju.¹²⁵ Sama stenogrammi järgi määras Sergei Sazonov Konstantin Boitsovi¹²⁶ kandideerima Kundasse, August

¹²² ERAF. f 1. n 10a. s 16. L 9.

¹²³ ERAF. f 19. n 5. s 53. L 3.

¹²⁴ ERAF. f 1. n 4. s 363. L 40.

¹²⁵ Samas. L 40.

¹²⁶ Konstantin Boitsov oli ENSV ÜN valimiste ajal 1947. aastal ENSV MN esimehe asetäitja. (Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917—1999. Lk 215).

Hanseni¹²⁷ kandideerima 85. valimisringkonda (kandideeris Viru-Roelas) ning Mihkel Ilmjärve¹²⁸ kandideerima Pärnusse (kandideeris Vändras).¹²⁹

Arutati ka Jaan Lukase¹³⁰ kandidatuuri. Arnold Veimeri¹³¹ arvates tuli lähtuda sellest, et Jaan Lukas oli Eesti laskurkorpuse ja partei liige. Eduard Päll¹³² aga soovitas selgitada Lukase suhteid pojaga. Jaan Lukase poeg kuulus Saksa armeesse ja sattus venelaste kätte vangi. Veimeri meelest pidi keegi siiski korpusest¹³³ ülemnõukogusse kandideerima.¹³⁴

2.5.3 Juhtivate kommunistide esitamine ENSV ÜN saadikukandidaadiks

1947. aasta ENSV ÜN valimistel seati valimisringkondades mõnikord üles mitu kandidaati. Teiseks kandidaadiks oli vastavalt ENSV valimisseaduse §9¹³⁵ ja ENSV konstitutsiooni §18-le keegi ÜK(b)P KK Poliitbüroo liikmetest või Eesti NSV tippkommunistidest (vt Tabel 1 ja 2). Näiteks kandideerisid Vändra valimisringkonnas nr 43 Nikolai Karotamm¹³⁶ ja Martin Ilmjärv¹³⁷ ning Valga valimisringkonnas nr 70 Jossif Stalin, Lazar Kaganovitš ja Hendrik Allik.¹³⁸ Jossif Stalin kandideeris veel Tallinna 9. valimisringkonnas ning Stalini kandidaat oli esitatud ka 74. Võhma

¹²⁷ Augustin (August) Hansen oli ENSV kaubandusminister aastatel 1950nda aastani. Valiti 1947. aastal ENSV ÜN II koosseisu liikmeks. 1950. aastal arreteeriti ning 1952. aastal hukati, kuid hiljem rehabiliteeriti postuumselt. (ENE II kd. Tallinn, 1970. Lk 515).

¹²⁸ Mihkel Ilmjärv oli loomakasvatusteadlane ja 1947. aastani Tori hobusekasvatuse juhataja. 1947. aastast kuni 1950. aastani ENSV TA Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi hobusekasvatuse sektori juhataja. (ENE III kd. Tallinn, 1971. Lk 133).

¹²⁹ ERAF. f 1. n 4. s 363. L 41.

¹³⁰ Nõukogude armee kindralmajor, kes oli aastatel 1942.—1946. Eesti Laskurkorpuse staabiülem ja alates 1946. aastast kuni arreteerimiseni 1950. aastal TPI sõjalise ettevalmistuse kateedri juhataja. (EE 14 kd. Eesti elulood. Tallinn, 2000. Lk 260).

¹³¹ Arnold Veimer oli alates 1944. aastast ENSV ÜN Presiidiumi poolt kinnitatud ENSV RKN/MN esimeheks. Oli samal ametipostil ka 1947. aasta ENSV ÜN valimiste ajal; 1944. aasta oktoobrist alates ka EK(b)P KK büroo liige ning 1944. aasta novembrist ka ÜK(b)P Eesti büroo liige. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Lk 653).

¹³² Eduard Päll oli aastatel 1943–1947 EK(b)P KK sekretär propaganda alal ning aastatel 1947–1950 ENSV ÜN Presiidiumi esimees. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940—1991. Lk 336).

¹³³ Mõeldud on siin 8. Eesti Laskurkorpust.

¹³⁴ ERAF. f 1. n 4. s 363. L 40.

¹³⁵ ERA.R. f 3. n 3. s 451. L 8.

¹³⁶ ERA. R. f 3. n 12. s 181a (pagineerimata valimisplakat).

¹³⁷ Rahva Hää. 7. jaanuar 1947. Lk 4.

¹³⁸ Rahva Hää. 8. jaanuar 1947. Lk 3.

valimisringkonnas koos külanõukogu esimees Johannes (Juhan) Sutinguga.¹³⁹ Valimiste eel teatasid ÜK(b)P KK kandidaadid, millises valimisringkonnas nad nõustuvad kandideerima ning nendes ringkondades jäigi see kandidatuur nimekirja.¹⁴⁰ Tallinna valimisringkonnas nr 8 jäi kandideerima lõpuks vaid Eduard Lind, kuna Stalin oli nõustunud kandideerima Tallinna 9. valimisringkonnas. Seega jäeti Stalini kandidatuuri edasine arutelu ära.¹⁴¹

Tabel 1. Nõukogude Liidu funktsionäärid, kes esitati ENSV ÜN kandidaatideks¹⁴²

Saadikukandidaat ENSV ÜN-sse	Mitmes valimisringkonnas esitati kandidaadiks	Töökollektiivide arv, kes esitasid kandidaadi
Jossif Stalin*	25	180
Vjatšeslav Molotov*	14	84
Kliment Vorošilov	6	32
Lazar Kaganovitš	2	8
Andrei Andrejev	2	7
Anastas Mikojan	2	9
Andrei Ždanov*	8	32
Lavrenti Beria	2	9
Georgi Malenkov	2	9
Nikolai Švernik	6	27
Nikolai Voznesenski	1	6
Nikolai Patolitšev	2	3
Nikolai Kuznetsov	1	2

*Tärniga tähistatud isikud said valitud ENSV ÜN II koosseisu liikmeiks.

Nõukogude Liidu tippjuhte esitati ENSV ÜN saadikukandidaatideks rohkem, kui neid valituks osutus.

¹³⁹ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 15.

¹⁴⁰ Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Lk 86.

¹⁴¹ Rahva Hääli. 10. jaanuar 1947. Lk 2.

¹⁴² ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 16-17.

Tabel 2. ENSV tähtsamad funktsionäärid, kes esitati ENSV ÜN kandidaatideks¹⁴³:

Saadikukandidaat ENSV ÜN-sse	Mitmes valimisringkonnas kandideeris	Töökollektiivide arv, kes kandidaadi esitasid
Nikolai Karotamm	12	87
Arnold Veimer	12	52

2.5.4 Saadikukandidaatide kinnitamine

Saadikukandidaat loeti esitatuks, kui tema poolt andis hääle enamik koosolekust osavõtjatest või enamik ühiskondliku organisatsiooni liikmetest.¹⁴⁴ Oli ka inimesi, kes mingitel põhjustel keeldusid kandideerimast ning nende kandidatuur võeti tagasi. Üks selline oli Elviine Arras, kelle kandidatuur esitati Tallinna 2. valimisringkonnas.¹⁴⁵ Ka ENSV ÜN saadikukandidaatide tausta kontrolliti põhjalikult. Siingi sai takistuseks näiteks kuulumine Omakaitseesse. Nii asendati Läänemaa valimisringkonnas nr 40 kandideerinud kalur August Ristikivi just sel põhjusel Kaarel Paasiga.¹⁴⁶

Lõplikult kinnitas ENSV ÜN saadikukandidaadid jällegi EK(b)P KK ning paljud töökollektiivide poolt esitatud tavainimestest kandidaadid jäid lihtsalt välja. Põhjusi võis olla mitmesuguseid (vt Lisa 2). Mõnede puhul oli parteile tähtis, et inimene lõpetaks oma õpingud parteikoolis. Üldiselt ei olnud soovitud Eesti Vabariigi aegsetes organisatsioonides osalemine. Näiteks oli Saaremaa ühe valla kultuurharidusinstruktori abikaasa teeninud Saksa sõjaväes ning selle kohta oli tema dokumentidesse tehtud märge.

Reeglina olid ENSV ÜN saadikukandidaadid esitatud üksmeelselt. Kandidaatide vastu hääletamisi dokumentidest näha ei ole. Karotamme aruandest Moskvast asuva ÜK(b)P KK parteiorganite järelevalve valitsusele võib lugeda, et enamus koosolekuid möödus organiseeritult ning kõrgel ideelis-poliitilisel tasemel.¹⁴⁷

¹⁴³ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 17.

¹⁴⁴ Truuväli, E. *Op. cit.* Lk 54.

¹⁴⁵ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 17.

¹⁴⁶ Samas. L 18.

¹⁴⁷ Samas. L 15.

ENSV ÜN valimiste kokkuvõtlikust aruandest selgub, et ajavahemikul 5. detsembrist 1946 kuni 16. veebruarini 1947 peeti 413 koosolekut, kus esitati ENSV ÜN saadikukandidaate ning korraldati toetuskoosolekuid. Nendel koosolekutel osales 74505 valijat ja esines 2343 inimest.¹⁴⁸ Seega keskmiselt võttis koosolekutele osa umbes 180 inimest. Liivi Uueti ja Allan Puuri järgi oli valimisõiguslikke inimesi 1947. aastal ENSV-s 723 777¹⁴⁹ inimest. Valimisprotokollide järgi oli valijaid aga 804 172¹⁵⁰ inimest. Seega tegeles ÜN kandidaatide esitamise ja ülesseadmisega hinnanguliselt umbes 10% valijatest.

¹⁴⁸ ERAF. f 1. n 10a. s 33. L 33.

¹⁴⁹ Uuet, L., Puur, A. *Op. cit.* Lk 70.

¹⁵⁰ ERA. R. f 3. n 7. s 147. L 3.

3 PROPAGANDA JA AGITATSIOONITÖÖ 1947. AASTA VALIMISTE EEL

3.1 Agitpunktid

Bolševistlikus ideoloogias oli propagandal alati olnud väga tähtis koht. Propaganda abil tekitati rahvale tunne, nagu saaks rahvas midagi oma riigi poliitilises elus otsustada ja kaasa rääkida.¹⁵¹

10. veebruaril 1946. aastal olid toimunud NSV Liidu ÜN valimised. Need olid Eesti NSV juhtkonnale piisavalt tülikad, kuid olid andnud valimiste korraldamise kogemusi. Valimiste eel tuli kontrollida agitaatorite tööd, jälgida, et inimesed kontrolliksid oma nime valimisnimekirjas, ning lõpuks saada inimesed valima. Vastata tuli ka valijate poolt esitatud ebameeldivatele küsimustele.¹⁵² Ka 1947 aasta ENSV Ülemnõukogu valimiskampaaniaga kaasnes propaganda- ja agitatsioonitöö korraldamine.

Agitaatorite töö oli keeruline ja raske. Rahvale tuli esitada partei ja valitsuse seisukohti ja anda juhtorganitele aru rahva meelsuse kohta.¹⁵³ Agitpunktides oli agitaatoritel võimalik rahva juttude põhjal teada saada inimeste suhtumine poliitikasse ja välja selgitada võimalikud vastuhakupunktid.¹⁵⁴ Teisalt said agitaatorid agitpunktides teha valimispropagandat.

Nõukogulikku valimispropagandat tehti eelkõige agitpunktide kaudu ning tollase ajakirjanduse vahendusel.

Nõukogude Liidu arusaam agitpunktist oli hästi sisustatud avar ja soe ruum, kuhu valijad meeeldi soovisid tulla, et agitaatoritega sõbralikult vestelda. Agitpunktides tuli süsteemselt läbi viia loenguid, ettekandeid ning vestlusõhtuid tööliste, talupoegade ja

¹⁵¹ Yekelchyk, Y. *Op. cit.* Lk 94.

¹⁵² Veskimägi, K.-O. *Kuidas valitseti Eesti NSV-d.* Tallinn, 2005. Lk 161.

¹⁵³ Yekelchyk, Y. *Op. cit.* Lk 94.

¹⁵⁴ Yekelchyk, Y. *Op. cit.* Lk 94.

intelligentsiga.¹⁵⁵ Agitpunktid pidid tegelema ka näitliku agitatsiooniga. Kohustuslikud olid riigijuhtide portreed ning võimaluse korral ka fotomontaažid.

3.1.1 Agitpunktide loomise kohustus

Eesti NSV-s tuli EK(b)P KK juhtnõrde kohaselt 15. septembriks 1946. aastaks tööle rakendada agitpunktid kõikides valimisjaoskondades. Agitpunktid tuli varustada kirjanduse, ajalehtede, ajakirjadega, loosungite ja plakatitega ning sisustada mööbli ja raadioaparatuuriga.

Kohalikud Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomiteed pidid valimiste ettevalmistamise käigust aru andma Eesti NSV Ministrite Nõukogule. Eesti NSV Ministrite Nõukogu huvitasid eelkõige olme- ja varustusküsimused. Valimiste jaoskonnakomisjonide ruumid (kui tegemist polnud koolimajaga) püüti sisustada kohapealsetes oludes parima mööbliga. Ka anti valimiskabiinide valmistamiseks vajalik materjal ning küte valimiste jaoskonnaruumide kütmiseks. Igale vallale anti valimisjaoskondades ja agitpunktides mitmesuguste tehniliste tööde ning agitatsiooni tegemiseks 10—25 petrooleumilampi, 40—60 m punast loosungiriidet, vajalikul hulgal kirjutusvahendeid, söepaberit ja muud vajalikku.¹⁵⁶ Aruandlust ja kontrolli agitpunktide üle teostati ka partei liinis. Agitpunktid saatsid oma tööaruanded EK(b)P KK-sse.

Agitatsioonipunktide juurde olid kinnitatud nn „šefid“ – ettevõtted, kes pidid ühiskondlikus korras oma hoole all asuvaid agitpunkte abistama kas mööbli, aparatuuri muretsemise, valimiskabiinide ehitamise või muu sarnasega. Tallinna 7. valimisringkonna 3. jaoskonnas näiteks vahetasid Juriidilise Kooli inimesed Lenini ja Stalini büstide alused nägusamate vastu välja. Kultuurhariduslike Asutiste Komitee täiendas aga agitpunkti raadioaparatuuriga.¹⁵⁷ Pärnu linna 47. valimisringkonna 2. valimisjaoskonnal olid šeflusettevõteteks „Proletaar“ ja „Lihakombinaat“, kellelt

¹⁵⁵ ERAF. f 1. n 4. s 315. L 192.

¹⁵⁶ ERA. R. f 1. n 10. s 162. L 13.

¹⁵⁷ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 23.

otsustati nõuda telefonogrammide teel vajalikku sisustust ruumidele ning materjali valimiskabiinide ehitamiseks.¹⁵⁸

3.1.2 Agitpunktide juhtimine

EK(b)P KK poolt oli ette nähtud, et kohaliku parteiorganisatsiooni kommunistid peavad osalema agitpunktide töös ning nende juhtimise all peavad töötama parteitud agitaatorid.¹⁵⁹ Selleks määrasid parteikomitee ja täitevkomitee valimisjaoskondade komisjonide moodustamise käigus igasse valda vastutavad kommunistid, kes kohapeal abistasid valimisjaoskondade komisjoni liikmete ja agitaatorite töö organiseerimist. Kandvam osa Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste ettevalmistustööst jäigi partei algorganisatsioonidele. Iga agitatsioonipunkti juurde kinnitatud kommunist pidi vastutama agitaatoritele läbi viidud seminaride kvaliteedi eest.¹⁶⁰

Seminare viidi läbi partei maakonna- ja linnakomiteedes nii agitpunktide juhatajatele kui ka agitaatoritele. Seminaridel selgitati üldist rahvusvahelist olukorda, Stalini konstitutsiooni (kui nn kõige demokraatlikumat konstitutsiooni maailmas), ENSV Ülemnõukogu valimiste korda ning agitatsiooni ja propaganda ülesandeid.¹⁶¹ Võimud lootsid, et inimesed leiavad tee agitpunkti, saavad seal vastused neid huvitavatele poliitilistele küsimustele ning võivad ka kultuurselt puhata ja meelt lahutada.¹⁶²

Tegelikkuses oli aga agitpunktides probleemiks just kohalike kommunistide mitteosalemine valimiste ettevalmistamisel. 24. jaanuaril 1947. aastal kritiseeris EK(b)P KK II sekretär Sergei Sazonov parteilaste vähest osalemist valimiste ettevalmistamisel. Valimisteni oli kolm nädalat aega, kuid suur hulk linna ja maakonna täitevkomiteedes töötavaid kommuniste ei olnud valimiskampanias tegevad. Sama kehtis kommunistlike noorte kohta. Ka nemad oleksid pidanud agitatsioonitöös Sazonovi arvates aktiivsemalt osalema. Kaasatud oli hulk parteituid ning see oli Sazonovi arvates hea, kuid just kommunistid pidanuksid olema valimiste ettevalmistustöö esirinnas. Negatiivseks

¹⁵⁸ ERA. R. f 3. n 7. s 120. L 11.

¹⁵⁹ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 93.

¹⁶⁰ ERAF. f 8. n 6. s 27. L 1.

¹⁶¹ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 28.

¹⁶² ERAF. f 1. n 4. s 480. L 94.

näiteks tõi Sazonov Tartu Riikliku Ülikooli parteiorganisatsiooni, kus oldi täielikult taandatud agitatsioonitööst. Tartu maakonnas teati olevat 700 kommunisti, kuid näiteks ükski Elva 32 kommunistist ei osalenud valimiskampanias. Seda, et ei suudetud tagada kommunistide ja kommunistlike noorte 100%-st osalust valimiskampanias, pidas Sazonov läbikukkumiseks.¹⁶³

3.1.3 Aruandlus

EK(b)P KK nõudis täpseid aruandeid maakonna ja linna parteikomiteede juhtidelt. Näiteks pidi Võrumaa parteikomitee I sekretär Eduard Inti¹⁶⁴ 15. jaanuaril 1947. aastal tegema ettekande „Poliitmassilisest tööst seoses ENSV ÜN valimiste ettevalmistamisega“. Inti pidi andma ülevaate oma piirkonnas tehtavast tööst ning pidi vastama järgmistele EK(b)P KK büroo poolt esitatud küsimustele¹⁶⁵:

1. Kui tihti käis rahvas agitpunktides? Kui palju agitaatori kohta?
2. Kuidas olid agitpunktid varustatud kirjanduse, elektri ja kütusega?
3. Kuidas valgustati valimisi ajalehtedes?
4. Kuidas valgustati valimiste seotust kommunistliku parteiga?
5. Kas oli organiseeritud valimiste eest vastutavate organisatsioonide esindajate esinemisi valijatele?
6. Kas esines ka parteikomitee sekretär? Missuguste ettekannetega, kuidas läks?
7. Kuidas töötati agitaatoritega?
8. Milline oli olukord haiglates ja muudes tervishoiuasutustes?
9. Missuguseid nõukogudevastaseid seinalehti maakonnas välja anti?
10. Missugune kord kehtis turul?
11. Kuidas käis rahvas rahvamajades, kuidas majandati neid asutusi?
12. Kuidas varustati Võru linna ja maakonda elektriga ja kütusega?
13. Kas täitevkomiteed ja külatäitevkomiteed olid korras, ega seal ei olnud nii, et oli lihtsalt sara ja mustus, puudus viimistlus, rahvas ei käinud kohal?

¹⁶³ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 102.

¹⁶⁴ Eduard Inti oli EK(b)P Võrumaa komitee I sekretär oktoobrist 1946 kuni augustini 1947 (Eestimaa Kommunistliku Partei kohalikud organisatsioonid 1940—1991. Tallinn, 2005. Lk 363).

¹⁶⁵ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 54.

14. Milline oli toidu- ja tarbekaupadega varustamine?

15. Milline oli kaubanduskooperatiivide areng?

Seega pidi parteisekretär rääkima kõigest, mis puudutas elanikkonna olmevajadusi. Nõuti andmeid agitaatorite ja agitpunktide töö kohta, tööst usaldusisikutega, kui palju oli läbiviidud seminare jne. Selliseid ettekandeid pidid tegema ka teiste maakondade parteikomiteede sekretärid.

3.1.4 Puudused agitpunktide organiseerimisel

Arhiivimaterjalidest selgub, et ka ENSV ÜN valimiste ettevalmistamisega ei olnud EK(b)P KK ega teised valimisi korraldavad organid sugugi rahul. Kontrollimiste käigus leiti tihti, et agitpunktid ja valimisjaoskonnad olid halvasti ette valmistatud, agitaatorid instrueerimata ning varustus kadunud.¹⁶⁶ Agitpunktidele antavad ruumid olid tihti remontimata ja kütmata. Sageli polnud ka elektrit, raadiost ja muudest sidevahenditest rääkimata.

Agitatsioonitöö korraldamine Saaremaal ei laabunud samuti sujuvalt. Kuressaare kümnest agitatsioonipunktist ei töötanud esialgu ükski. A. Variku sulest ilmus 1946. aasta detsembris ajalehes Rahva Hää! selle kohta kriitiline artikkel „Kuressaares hilinetakse valimiseelse selgitustöö alustamisega“. Puudusid agitpunktide juhatajad, agitaatorite kollektiivid olid jäetud agitpunktide juurde kinnitamata, ning keegi ei tundnud endal lasuvat vastutust tegeleda agitpunktide tööle rakendamisega.¹⁶⁷ Artiklile järgnes kiiresti EK(b)P Saaremaa Komitee agitatsiooni- ja propaganda osakonna juhataja J. Fedina vastus, milles ta teatas, et ajavahemikul 5.—20. detsembrini 1946. aastal rakendati tööle 17 agitatsioonipunkti ning õige pea lisandub juba olemasolevatele veel viis agitpunkti.¹⁶⁸

17. jaanuaril 1947. aastal leiti vajakajäämisi Tallinnas Nõmme rajooni 1. valimisjaoskonnas, mis asus kinos. Ruumide ettevalmistus oli seal ebarahuldav. Malmahjuga soojendatavad ruumid olid külmad. Agitpunktis ei olnud venekeelset

¹⁶⁶ ERA.R. f 1. n 10. s 162. L 15.

¹⁶⁷ ERAF. f 13. n 5. s 55. L 9.

¹⁶⁸ Samas. L 10.

kirjandust. Valimisnimekirjad olid olemas, kuid valimisnimekirjadest oli oma nime käinud kontrollimas vaid kaks inimest. Hääletuspunktis oli vähe agitaatoreid. Kaheksale agitaatorile oli kinnitatud igapähele 2000 valijat.¹⁶⁹

Puudusi leiti ka mujal Tallinnas. Kalinini linnarajooni 2. valimisjaoskonnas vedelesid valimisnimekirjad lohakalt lauasahtlis. Valimisjaoskond ja agitpunkt asusid 12 m² suuruses ruumis, kuhu pääsemiseks tuli minna läbi söökla. Kirjandus vedeles kaootiliselt laual ning mingeid värskaid ajalehti ei olnud näha. Inimesed polnud käinud oma nime valimisnimekirjadest kontrollimas. Puudus ka venekeelne kirjandus.¹⁷⁰ Mererajooni valimisjaoskonnas ei saadud elektri puudumise tõttu õhtuti tööd teha. Polnud ka ühtegi petrooleumilampi, portreed, loosungit ega plakatit. Ruumis oli üks kehv laud ning neli vana tooli. Enda nime oli valimisnimekirjadest käinud kontrollimas vaid 6 inimest. Agitaatoreid oli valimisjaoskonnas 58. Igale agitaatorile oli kinnitatud 40 valijat. Osad agitaatorid olid 14—16-aastased kommunistlikud noored, kellel puudus agitatsioonitöö kogemus. Piirkonda oli juurde vaja vähemalt 12 vene keelt oskavat agitaatorit.¹⁷¹

Ka 18. jaanuaril 1947. aastal teostatud kontrolli käigus ei oldud sugugi rahul Järvamaa agitatsioonitöoga. Kohalikele heideti ette ruumide sisustamata jätmist ja jahedust ning 1108 agitaatorist polnud 330 veel oma tööd alustanud. Tõdeti, et agitaatorid ei tunne valimismäärustikku. Osa Järvamaa kommunistegi ei teadvat veel, millal ja missugused valimised täpselt toimuvad ning mõned ei olnud isegi valimistest kuulnud.¹⁷²

3.1.5 Agitaatorite kaadriprobleemid

Julgeolekuorganid jälgisid hoolikalt agitpunktide ja valimisjaoskondade tööd. Lisaks agitpunktide olmeprobleemidele ei olnud agitatsiooniga tegelevad inimesed eriti agarad agitatsioonitööd tegema. Arhiivimaterjalide hulgas leidub 14. veebruaril 1947. aastal (seega paar päeva enne valimisi) tehtud ettekanne Luhamaa valimisjaoskonna kohta, kust teatati, et see oli olnud terve päeva suletud. Tehti kindlaks, et kommunistlikest

¹⁶⁹ ERAF. f 1. n 48a. s 209. L 13.

¹⁷⁰ Samas. L 14.

¹⁷¹ Samas. L 14-15.

¹⁷² ERAF. f 1. n 75. s 24. L 35.

noortest ning hävituspataljoni meestest koosnev valimiskomisjon ja agitaatorite kollektiiv purjutas pulmas. Pulmarongi ühele vankrile oli lehvima pandud koguni Eesti sinimustvalge lipp.¹⁷³ Juhtumi uurimiseks algatati juurdlus.

Heinrich Laura¹⁷⁴ tegi EK(b)P KK bürool ettepaneku Valga agitpunkti juhataja vallandada, kuna see oli leidnud endale ebasobiva naise ja tegeles pidutsemisega.¹⁷⁵ Haruldane ei olnud ka vallandamine korralageduse pärast nagu juhtus Tallinna 7. valimisringkonna 2. valimisjaoskonna agitpunkti juhataja Rosenbergiga.¹⁷⁶

Tihti pidi EK(b)P KK büroo valimiskampaania käigus tõdema, et lisaks tavainimestele ei mõista nõukogude demokraatiat ka agitpunktide juhatajad. EK(b)P KK bürool tõi sellekohase näite Sazonov, kelle sõnul olevat õpetaja P.....¹⁷⁷ öelnud: „Teame küll, mis demokraatia see on. Sunnitakse ühe kandidaadi poolt valima ja siis öeldakse, et demokraatia.“¹⁷⁸ Õpetaja oli agitpunkti juhataja, kes pidi tagama agitpunkti poliitiliselt korrektse töö. Samuti oli Sazonov teadlik olukordadest, kus agitpunkti töötajad ja lektorid rõõmustasid, kui mitte ükski inimene agitpunkti ei tulnud. Näiteks oli Sazonovile teada, et Torma täitevkomitee esimees hõikas rahvale esinevale partorgile, et too ärgu rikkugu inimeste tuju oma poliitikaga, hakkame parem etendusega peale.¹⁷⁹

„Poliitilise hariduse puudulikkust“ ja „jahedat suhtumist nõukogude võimu“ iseloomustab Johannes Käbini¹⁸⁰ poolt EK(b)P KK bürool kõneldu. Käbin (viitab Velmanile¹⁸¹) toob näite agitaatorite propagandatööst Tallinnas, kus agitaatorilt küsiti, kelle poolt peaks hääletama, kas Stalini või Karotamme poolt. Agitaator olevat

¹⁷³ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 53.

¹⁷⁴ Heinrich Laura oli 1946. aasta juunist kuni 1947. aasta juunini EK(b)P KK kaadriosakonna juhataja asetäitja (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940—1991. Lk 513).

¹⁷⁵ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 92.

¹⁷⁶ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 31.

¹⁷⁷ Säilitatud sama kirjutus viis, mis oli protokollis.

¹⁷⁸ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 103.

¹⁷⁹ Samas. L 103.

¹⁸⁰ Johannes Käbin oli aastatel 1944-1947 EK(b)P KK propaganda- ja agitatsiooniosakonna juhataja I asetäitja ja 1947-1948 EK(b)P KK Partei Ajaloo Instituudi direktor. (ENE IV kd. Tallinn, 1972. Lk 290).

¹⁸¹ 1946. aasta augustis sai EK(b)P KK propaganda- ja agitatsiooni osakonna poliitharidussektori instruktorigks. 1946. aasta septembrist kuni 1948. aastani oli sektori juhataja (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940—1991. Lk 656).

viivitanud vastusega. Pärast küsis agitaator küsimuse esitajalt, kas ta räägib eesti keelt või vene keelt? Küsija vastas, et räägib eesti keelt. Agitaatori lahendus olukorrale oli, et siis hääletatagu küsija Karotamme poolt. Kábini kokkuvõtte loole oli, et nagu náha ei saa agitaatorid isegi asjadest õigesti aru.¹⁸²

Probleeme oli ka propaganda- ja agitatsioonitöö korraldamisega. Näiteks alustas agitaator Järvamaal oma tööd alles 22. jaanuaril 1947. aastal. Positiivseks peeti, et lühikese ajaga (5. veebruariks 1947. aastal) jõudis see auto korraldada 5 vallas kokku 2490 osalejale 12 üritust. Nendel üritustel esines agitatsiooni- ja propagandaosakonna instruktor August Riiner¹⁸³. Pärast koosolekut näidati filmi „Töötus“¹⁸⁴. Aruandele oli lisatud, et saadikukandidaatide koosolekud olid hästi ette valmistatud ning kujunesid EK(b)P Järvamaa komitee sekretäri arvates suureks poliitiliseks kasvatustöök. Kogu poliitmassilise selgitustöö oli seotud viljamüügi, metsaveo ja raiekohustuste täitmisega.¹⁸⁵

3.2 Agitpunktide töö sisu

Teadaolevalt oli Moskvasse saadetud aruande järgi 23. detsembriks 1946. aastaks ENSV-s organiseeritud ja sisustatud 850 agitpunkti, milledest 620 olid tööd alustanud.¹⁸⁶ Oli loodud 824 agitkollektiivi, kuhu kuulus 16 501 inimest. Nendest 13 328 agitaatorit töötasid agitpunktides, mis olid loodud tulevaste valimisjaoskondade juurde. Ülejäänud agitaatorid töötasid aga ettevõtete või asutuste agitpunktide juures. Agitaatorid kinnitasid ametisse partei algorganisatsioonid. Agitpunktide juhatajad ning agitkollektiivide juhid aga said heakskiidu partei maakonna- või linnakomiteede poolt.¹⁸⁷

¹⁸² ERAF. f 1. n 4. s 480. L 58.

¹⁸³ Tema kohta: ERAF. f 8. n 14. s 109. L 1-3.

¹⁸⁴ Film valmis 1946. aastal ja sai järgmisel aastal Stalini preemia. Filmis näidatakse Jossif Stalinit kui Lenini põhimõtete kaitsjat. Stalin annab filmis töötuse viia ellu Lenini „viimane tahe“ ehk testament. (I. Karro. Valekristuse valmistamise ajajärk. <http://www.postimees.ee/leht/97/11/01e/film.htm#esimene> [12.02.2013]).

¹⁸⁵ ERAF. f 8. n 6. s 27. L 11.

¹⁸⁶ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 28.

¹⁸⁷ Samas. L 28.

Agitaatoritele rõhutati nende töö olulisust valimiste ettevalmistamisel ja et agitpunktidest peavad saama nõukogude asutuste abilised, mille kaudu tööliste kaebused ja ettepanekud jõuavad nõukogude asutustesse ja nõukogudesse.

ENSV võimutegelaste jaoks, oli Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamine mitte ainult suur poliitiline töö, vaid ka eksam ning töötajate „sisemiste poliitiliste veendumuste kontroll“.¹⁸⁸ Valimiste korraldajatele oli tehtud ülesandeks uurida rahva poliitilist meelsust ja igasuguseid valimistevastaseid fakte.¹⁸⁹

Agitkollektiivide tegevus valimiste ajal oli tihedalt seotud viisaastaku plaani¹⁹⁰ täitmisega ning sotsialistliku võistlusega. Töörahvale tuli selgitada viisaastaku ülesandeid ning organiseerida neid viisaastaku ülesannete täitmisele.¹⁹¹ Stahhaanovlik liikumine¹⁹² oli jõudnud Eesti NSV-sse ning ka Eesti töölisel püstitasid valimiste auks kõrgeid eesmärke. Kopli masinaehitustehase sepp Vaarak võttis endale stahhaanovliku kohustuse ENSV Ülemnõukogu valimiste auks täita norm 1163% ulatuses.¹⁹³ ENSV ÜN valimiste ja stalinliku viisaastaku auks suurendati tööviljakust ka näiteks Tallinna Vineerivabriku mõne töötaja poolt kuni 700%.¹⁹⁴

¹⁸⁸ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 103.

¹⁸⁹ Samas. L 63.

¹⁹⁰ NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise plaan aastateks 1946—1950. 9. veebruaril 1946. aastal peetud kõnes püstitas Jossif Stalin NSVL põhilise majandusliku ülesande, mille kohaselt tuli järele jõuda ja mööda minna tähtsamatest kapitalistlikest maadest majanduse alal. Viie aasta ülesanded oli taastada sõjas kannatada saanud rajoonid ning nende tööstuse ja põllumajanduse sõjajärgne tase, pööratakse tähelepanu massikaupade tootmisele, elatustaseme tõusule, hindade alandamisele, teadusele. (Propagandistide ja agitaatorite esimese vabariikliku nõupidamise otsus. Tallinn, 1946. Lk 3; Stalin, J. Kõne Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelisel koosolekul 9. veebruaril 1946. Tallinn, 1946. Lk 19-20).

¹⁹¹ Propagandistide ja agitaatorite esimese vabariikliku nõupidamise otsus. Lk 8-9.

¹⁹² Stahhaanovlik liikumine tekkis 1935. aastal Donbassi kaevurite Aleksei Stahhanovi ja N. Izotovi töösaavutuste mõjul. Stahhanov olevat 5 tunni ja 45 minutiga täitnud vahetusnormi 14,5-kordselt ning sama aasta 19. septembril oli norm täidetud juba umbes 31-kordselt. Eriti levinud oli liikumine II maailmasõja ajal ja pärast seda. Stahhaanovlaste liikumine tõi kaasa töönormi tõusu (15—50%) ning kallaletungid stahhaanovlastele. (Liivaku, U. Väike sovetikeele sõnaraamat. Tallinn, 2008. Lk 237).

¹⁹³ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 29.

¹⁹⁴ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 57.

Seoses valimistega tegi EK(b)P KK kohalikele parteiorganisatsioonidele ülesandeks vähendada kuritegevust. Leiti, et valijad kardavad muidu agitpunktidesse ja valima minna ning ei lase agitaatoreid enda tallu ega koju.¹⁹⁵

Tegelikkuses piirdus agitaatorite töö sageli valimismäärustiku, konstitutsiooni ning juhtkirjade ettelugemise või aruteluga, mis tipnes Stalini ja Nõukogude Liidu tänamisega stiilis – „Meil, nõukogude rahval, on õigus töötada, saada haridust ja minna puhkusele – see kõik on kingitud meile Stalini konstitutsiooni poolt.“¹⁹⁶ Poliitiline propaganda tühjade sõnade näol ei meeldinud inimestele ning võis juhtuda, et ka korras valimisjaoskonnas käis rahvast vähe. Nii juhtus näiteks Tallinna 7. valimisringkonna 5. jaoskonnas, kus agitpunkti juhataja Reekna viis läbi konsultatsiooni konstitutsiooni ja valimismäärustiku kohta. Kohal oli vaid 18 inimest, enamasti noored, kes veetsid seal aega koroonamängimisega.¹⁹⁷

Eesti NSV parteijuhi N. Karotamme hinnang valimiskampaaniale nii linnades kui ka maakondades oli mitterahuldav. Karotamm võrdles ENSV Ülemnõukogu 1947. aasta valimiskampaaniat, NSVL ÜN 1946. aasta valimiskampaaniaga ja pidas seda nõrgaks kogu liiduvabariigis. See tähendas parteiorganisatsioonide kehva tööd. Karotamme hinnangul kordasid parteiorganisatsioonid eelmise (st 1946) aasta vigu.¹⁹⁸ Karotamm mainis EK(b)P KK büroo istungil, et saadikukandidaat osutub valituks isegi juhul, kui saadiku poolt hääletab 51% valijatest. Samas pidas Karotamm häbiks kogu EK(b)P-le, kui hääletamas käinute ja poolthäälte arv ei ole suurem kui eelmisel aastal.¹⁹⁹

3.2.1 Inimeste olmeprobleemide lahendamine

Stalinliku ideoloogia eesmärgiks oli näidata, et inimeste probleemid olid nõukogude riigi jaoks olulised. ENSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Nikolai Puusep nimetas agitaatoreid nõukogude asutuste abilisteks. Agitaatoritele pandi südamele, et inimeste probleemidega tuleb tegeleda lõpuni. Probleemi lahendus pidi igal juhul

¹⁹⁵ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 63.

¹⁹⁶ Yekelchik, S. *Op. cit.* Lk 103.

¹⁹⁷ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 23.

¹⁹⁸ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 105.

¹⁹⁹ NSVL ÜN valimistel 10. veebruaril 1946. aastal oli osalus 98,7% ja poolthääli 94,5%.

valijani jõudma, ka siis, kui valija probleemi ei suudetud lahendada. Juhul, kui valijal oli aga mingis küsimuses seaduslik õigus, tuli valijat probleemi positiivsest lahendusest igal juhul teavitada.²⁰⁰

Niisiis pidid agitaatorid agitatsioonipunktides lahendama sageli inimeste igapäeva probleeme. Sellise tegevusega loodeti meelitada inimesi agitpunktidesse ja poliitilise ladviku arvates kujundasid lihtsad inimesed just igapäevaste eluliste küsimuste lahendamise järgi oma arvamusi ja hoiakuid nõukogude võimu suhtes. Puusepa toob näite, et tuleb inimene agitpunkti, aga teha pole tal seal midagi. Puusepa arvates peaks nüüd agitpunkti töötaja huvituma, kuidas inimene elab ja millised on tema mured. Nii näiteks peaks Järvamaa agitaator tundma huvi, miks saadeti kooperatiivi poolt mittetäieliku keskkooli õpilastele kandmiseks kõrgekonsalised kingad suurusega nr 41. Kui agitaator reageeriks sellistele küsimustele hoolitsevalt ja peenetundeliselt, siis kujuneks Nikolai Puusepa arvates valijatel nõukogude võimust parem maine.²⁰¹

EK(b)P KK II sekretär S. Sazonov pidas olmeprobleemidega tegemist mitte just kõige olulisemaks agitpunktide töö osaks. Sazonov püstitas EK(b)P KK bürool, mis toimus 15. jaanuaril 1947. aastal, küsimuse - kuidas tegelevad agitaatorid selliste poliitiliste küsimuste omandamise ja õppimisega, mida inimesed neilt koosolekutel küsivad? Sazonovi arvates näitab see, mida kirjastuse „Poliitiline Kirjandus“ parteiorganisatsiooni sekretär ütles, et ta ei saa isegi kõikidest küsimustest aru. Kui agitaatorite eesmärk on rääkida ainult piimast ja järjekordadest, siis ei kindlusta agitaatorid valimiste poliitilist kordaminekut. Piima ja järjekorra küsimused tuli Sazonovi arvates samuti ära kuulata ja agitaatoritel isiklikult ka korda ajada. Ning kui mõnel memmekesel on toidukaart puudu, siis ei pea agitaator talle seda muretsema, vaid tuleb inimesel endal minna selles küsimuses kohe parteiorganisatsiooni sekretäri juurde ja probleemiga tegeleda.²⁰² Agitatsioonitöö seisukohalt oli EK(b)P arvates tähtsam poliitilistele küsimustele korrektsete vastuste andmine.

²⁰⁰ ERAF. f 1. n 4. s 480. L 99.

²⁰¹ Samas. L 101.

²⁰² ERAF. f 1. n 4. s 480. L 94.

3.2.2 Nimekirjade kontrollimine

Agitaatorite ülesanne oli valijate suunamine valimisjaoskondadesse, kus valijad pidid kontrollima, kas nende nimi on valimisnimekirjas. Valimisnimekirjade koostamisest sai maakondade, linnade, alevite ja valdade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele aga raske katsumus. Nõue oli, et 30 päeva enne valimiste algust peavad valimisnimekirjad valmis olema.²⁰³ EK(b)P KK büroo istungil 15. jaanuaril tehti Leonhard-Friedrich Illissonile²⁰⁴ ENSV ÜN Valimiste Keskkomiteest ülesandeks kontrollida kõikide vabariigi piirkondade tegevust kodanikele valimisnimekirjade ja valimisjaoskondade tutvustamisel.²⁰⁵

Valimisnimekirjade koostamise tempoga ei olnud EK(b)P KK sugugi rahul. Näiteks oli 14. jaanuariks 1947. aastaks saanud Harjumaal valimisnimekirjad valmis vaid 20 valimisjaoskonda 111-st. Palju leiti puudusi ka nimekirjade koostamisel. Harjumaal Ravila 10. jaoskonna 425-st nimekirja kantud kirjest puudus 54-l kas eesnimi, isanimi või sünniaasta. Tõdval olid nimekirjad aga koostatud eelkontrollita ning valijate nimekirjast puudusid 1946. aasta jooksul valda elama asunud inimesed. Tihti olid nimed nimekirjades valesti kirjutatud. Nimekirjadesse oli kantud ka surnuid.²⁰⁶

Ebatäpseid nimekirju leiti lisaks Harjumaale ka Järvamaalt, kus valijate nimekirja oli kantud kokku 40 815 inimest. Türi oli aga nimekirjast välja jäänud terve kvartali elanikud. Amblas olid aga nimekirjadest välja jäänud mitmed talumajapidamised.²⁰⁷

EK(b)P KK büroo 15. jaanuari istungil anti korraldus parandada vead Tallinna ja Harjumaal nimekirjades ja panna nimekirjad kõikides valimisjaoskondades kodanike jaoks välja 16. jaanuariks 1947. Sama korralduse põhjal pidid rajooni ja maakonna täitevkomiteed viima 1. veebruariks 1947 läbi nimekirjade õigsuse järelkontrolli. Ka tuli

²⁰³ ERA.R. f 3. n 3. s 451. L 9.

²⁰⁴ L.-F. Illisson asus 1943. aasta juulist tööle EK(b)P KK-sse ning sai seal organiseerimise-instrueerimise osakonna juhataja asetäitjaks ning hiljem sama osakonna juhatajaks. Parteilise karjääri tegemiseks oli tema vene keele oskus nõrk ja 1944. aastal määrati Illisson ENSV Ametiühingute Nõukogu Presiidiumi esimeheks. Ametiühingute juhina tegutses 1959. aastani. (Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Lk 452-453).

²⁰⁵ ERAF. f 1. n 4. s 403. L 133.

²⁰⁶ Samas. L 131.

²⁰⁷ ERAF. f 1. n 75. s 24. L 36.

väljaspool valimispiirkonda asuvatele valijatele anda tõend, et valijad saaksid mujal hääletada.²⁰⁸ Arvestades, et valimisnimekirjadega tegeleti juba 1946. aasta sügisest alates, tundub EK(b)P KK valimisnimekirjade korda saamise korraldus kuu aega enne valimisi natuke liiga optimistlik.

Nimekirjade ebatäpsuse kõrval oli probleemiks ka inimeste saamine valimisjaoskondadesse, et inimesed kontrolliks oma nime olemasolu valimisnimekirjades. Nii tõi Tallinna Kopli tänava kojamees inimestele teate, et need peavad ilmuma valimisjaoskonda ja kontrollima oma nime valimisnimekirjades. Teate lõppu oli kirjutatud, et mitteilmumise korral on trahv 15 rubla.²⁰⁹

Major Irikovile kanti aga agitaatorite poolt ette, et kui nad käisid Vabriku tänaval küsimas, kas valijad olid ennast valimisjaoskonnas juba kontrollimas käinud, siis vastati, et kontrollima minna ei kavatsetagi. Vaatamata sellele, et juba kolm kuud oli ajalehtedes tehtud valimispropagandat, ei ole neile valimisi vaja ja valima minna ei kavatseta. Teises sama maja korteris öeldi „Te tahate meid vägisi sundida hääletama, kuid konstitutsioonis on öeldud, et hääletamine on vabatahtlik ja agiteerida pole mind vaja.“²¹⁰

3.2.3 Ürituste korraldamine valijatele

Selleks, et inimesi valimisjaoskondadesse ja agitpunktidesse saada, korraldati mitmeid üritusi. Valimiskampaaniate käigus läbiviidud agitatsiooniüritused olid reeglina mitmekesised. Korraldati kirjanduslikke, kunstilisi ja noorte õhtuid. Inimestele anti juriidilist ja meditsiinilist konsultatsiooni. Organiseeriti küsimuste ja vastuste õhtuid. Viidi läbi kohtumisi lektorite ja saadikukandidaatidega. Näidati erinevaid filme.²¹¹

Valimisüritus algas kohustusliku propagandakoosolekuga, kus räägiti valimistest. Eesmärgiks oli valijaid poliitiliselt harida. Koosolekutele järgnes reeglina meelelahutuslik osa. Valimisüritustel oli osavõtjate arv tavaliselt suhteliselt väike.

²⁰⁸ ERAF. f 1. n 4. s 403. L 132.

²⁰⁹ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 88.

²¹⁰ Samas. L 94.

²¹¹ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 32.

Osavõtjate arv suurenes märgatavalt, kui pärast koosolekut oli mingi rahvale meelepärane kultuuri üritus.

Näiteks toimus Tallinna 5. valimisringkonnas 14. jaanuaril 1947. aastal valijatele konsultatsioon „Mis on sotsialism?“, kus oli ainult 8 osavõtjat. Samas kui 15. jaanuaril 1947. aastal toimus professor Jüri Nuut'i²¹² loeng „Nõukogude Liidu võitlus kindla ja kestva rahu ning julgeoleku eest“ ning pärast loengut oli kontsert „Estonia“ teatri jõududega, kujunes osavõtjate arvuks umbes 100.²¹³

Tallinna 5. valimisringkonna 1. jaoskonnas toimus 8. veebruaril 1947 luuletajate brigaadi esinemine, kus ENSV Kirjanike Liidu vastutav sekretär Paul Viiding kutsus oma kõnes noori valima ja hääletama Maria Jefimova poolt. Sekretär lõpetas oma esinemise luuletusega, mis oli pühendatud ENSV Ülemnõukogu valimistele. Esinesid veel luuletajad Kersti Merilaas, Minni Nurme ja Juhan Smuul. Merilaas esitas kaks luuletust ja Nurme kandis ette ballaadi „Linda“. Juhan Smuul kandis ette kaks uut luuletust. Seejärel esitas tööjõureservide²¹⁴ tantsurühm tantsud „Raksi Jaak“, „Hiiu Valss“, „Nalja polka“ ja „Moldavanski“. Edasine pidu jätkus džässorkestri saatel. Osa võttis umbes 230 inimest.

Laupäeval, 8. veebruaril ja neljapäeval, 13. veebruaril 1947. aastal kohtuti samas valimisjaoskonnas saadikukandidaat Maria Jefimovaga. Osavõtjaid oli umbes 50. 12. veebruaril 1947 andis valijatele malesimultaani maleklubi direktor Richard Pruun. Ta mängis 15 mängijaga ja pealtvaatajaid oli 54 inimest.²¹⁵

24. jaanuaril pidi toimuma Tallinna 7. valimisringkonna 3. jaoskonnas „Noorte valijate õhtu“, kus oli ette nähtud kõne noortele valijatele, kontsert Noortemaja ja Töötava Rahva kultuurihoone isetegevuskollektiividelt ning lõpuks tants. Kutsed saadeti laiali ja

²¹² Jüri Nuut töötas aastatel 1944-1946 ENSV hariduse rahvakomissarina. 25. märtsist 1946 nimetati ENSV ÜN Presiidiumi seadlusega ENSV rahvakomissariaadid ministriumideks ning rahvakomissarid ministriteks. Aastatel 1946-1950 oli ENSV TA akadeemiline sekretär. (ENE V. Tallinn, 1973. Lk 400; Tallinna hariduselu 1918-2010. Tallinn, 2012. Lk 243).

²¹³ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 34.

²¹⁴ 1943. aastal ÜLKNÜ KK algatusel loodud üleliiduline vabatahtlik spordiühing. (ENE VIII. Tallinn, 1976. Lk 161).

²¹⁵ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 95.

linna pandi välja reklaamplakatid. Kuna kohale ei tulnud ühtki valijat peale 60-liikmelise tegelaskonna, siis tuli üritus hoopis ära jätta.²¹⁶

Tallinna 5. valimisringkonnast oli teateid, et agitpunktide tööst, sealhulgas korraldamistest ja seminaridest, hoidsid kõrvale Riigipanga ning Kirjanduse- ja Kirjastusasjade Peavalitsuse agitkollektiivid. Olukord tehti teatavaks nende asutuste parteiorganisaatoritele. Samas valimisringkonnas toimus 7. jaanuaril 1947 kinoõhtu, millele eelnes vestlus teemal „Mida andis nõukogude võim töötavale rahvale“. Sellel kinoõhtul näidati filmi „Kaptan Granti lapsed“. Kinoõhtust võttis osa 210 inimest. Samas koduperenaistele 9. jaanuari 1947 organiseeritud õpperingsis „ENSV kõrgemad valitsemise ja riigivõimu organid“ oli vaid 6 osalejat.²¹⁷

Tallinna 7. valimisringkonna 5. jaoskonnas korraldati Moskvast toimunud võiduparaadi fotomontaaž.²¹⁸ 5. valimisringkonna agitpunktis oli üleval plakat „16. veebruaril – ENSV Ülemnõukogu valimised“, näitmaterjalid ENSV kõrgematest valitsemisorganitest ja viisaastaku plaani täitmisest ning loosung „Stalinliku lipu all edasi uutele võitudele“.²¹⁹

Säreveres töötati läbi Vjatšeslav Molotovi²²⁰ kõne ning agitaatorid viisid läbi vestlused 4. viisaastaku teemal.²²¹ Kahjuks ei ole dokumendis mainitud inimeste osavõttu üritustest.

Eesti NSV Tervishoiuministeeriumi agitpunktis toimusid kinoseansid. Näidati filme „Kaugesõidul“, „Kell kuus pärast sõda“, „Aleksander Parhomenko“, „Meie linna noormees“, „Tabamatu Jaan“ ja „Imekaunis Vassilissa“. Vaatajaid oli igal seansil veidi

²¹⁶ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 36.

²¹⁷ Samas. L 25.

²¹⁸ Samas. L 23.

²¹⁹ Samas. L 7.

²²⁰ Vjatšeslav Molotov oli aastatel 1939–1949 NSVL välisminister (aastani 1946 välisasjade rahvakomissar) ning 1946–1953 NSVL MN (aastani 1946 Rahvakomissaride Nõukogu) esimehe asetäitja (ENE V kd. Tallinn 1973. Lk 205; ERA. R. f 3. n 7. s 136. L 13).

²²¹ ERAF. f 8. n 5. s 61. L 8.

alla saja. Agitatsioonipunkti juures olid meditsiiniline ja poliitiline raamatukogu ning sai kuulata raadiot. Isetegevusringid aga puudusid.²²²

Järvamaal toimus 24. jaanuarist kuni 3. veebruarini 1947 kokku 47 rahvakoosolekut. Osavõtjaid oli kokku 3143. Grupivestlusi viidi läbi 720 korral 5834 osavõtjaga. Individuaalseid koosolekuid toimus 9000, osavõtjaid 18 000. Lisaks tehti 4 ettekannet Eesti NSV Riiklikult Filharmoonialt. Rändkino käis 14-s asulas. Toimus 14 kinoetendust, kus kokku oli 2570 külastajat. 220 agitaatoritele korraldati 7 seminari. Igal agitaatoritele mõeldud seminaril osales umbes 33 agitaatorit. Üldse toimus 927 osalejale kokku 58 seminari. Keskmiselt oli seminaril umbes 16 osalejat.²²³

Valimiskampaaniasse haarati ka lapsed, kellele korraldati üritusi. Tallinna 5. valimisringkonna 3. valimisjaoskonnas toimus 5. jaanuaril 1947. aastal nääripuu. Agitpunkti töötajad olid välja jaganud 100 kutset. Kohale tuli ja peol osales 87 last koos vanematega. Päevakorras oli ettekanne Põldralt²²⁴ (Eesti Rahvuskorpus) teemal „Kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide ülesseadmisest“, Eesti Rahvuskorpuse džässorkestri esinemine ja kingituste (maiustuste) jagamine.²²⁵

3.2.4 Valijate küsimustele vastamine

Valimiskampaania käigus viidi agitpunktides läbi ka küsimuste-vastuste õhtuid. Neid korraldati nii individuaalselt kui ka koosolekute käigus. Individuaalse propagandatöö käigus pandi küsimused kirja koos küsimuse esitanud inimese nime ning koduse aadressiga. Nii täpsete andmete põhjal said võimud teada, et Tallinnas Lembitu tänava majas number 10 korteris nr 2 elas Veera Hammer, kes küsis, et miks valimistel kandideerib Molotov, kes elab kaugel ning kellel ei ole Eesti jaoks aega. Lisaks küsis Hammer, et miks peavad turul kauplevad vanad inimesed maksma kõrgeid makse.²²⁶

²²² ERAF. f 287. n 5. s 69. L 27.

²²³ ERAF. f 8. n 5. s 61. L 1.

²²⁴ Arvatavasti on tegemist Mart Põldraga (käsikirjalises aruandes on Põldra kirjapilt „Põldraa“), kes teenis Eesti Rahvuskorpuses noorempolitrukina. (Eestlased vene sõjaväes. Tallinn, 2009, lk 529).

²²⁵ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 25.

²²⁶ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 33.

Küsimuste-vastuste õhtutel oli valijatel võimalus oma küsimustega ajada agitaatoreid ummikusse. Tihti esitasid valijad agitaatoritele teravaid ja iroonilisi küsimusi. Nii näiteks küsiti, et miks valitakse praegu Mäed (Aleksander Mäe²²⁷) ja ka Saksa okupatsiooni ajal pidi valima Mäed (Hjalmar Mäe²²⁸). Liikused kuuldused, nagu oleks tegemist vendadega. Aleksander Mäe viibis sõja ajal poliitilisel tööl nõukogude tagalas. Major Kudrjašov²²⁹ palus Nikolai Karotammel ja polkovnik Janvarevil²³⁰ kindlaks teha, kas need kaks inimest olid omavahel sugulased või olid nad lihtsalt ühe perekonnanimega inimesed.²³¹

Kuna enamik agitaatoreid Eesti NSV-s olid parteilise koolitusega parteitud, siis tuli tihti ette, et agitaator ei suutnud leida küsimustele poliitiliselt korrektseid vastuseid. Probleemi arutati EK(b)P KK-s ning Nikolai Puusep tegi ettepaneku, et agitaator ei peagi küsijale kohe vastama. Puusep soovitas küsimuse üles kirjutada, vastuse välja selgitada ja alles siis vastus valijatele edastada.²³²

Kui vaadelda esitatud küsimusi lähemalt, siis on need võimalik jaotada mitmesse valdkonda. Esimene oleks valimistega seotud küsimuste ring, kus küsimused puudutasid venelaste ja teiste liiduvabariikide kodanike kandideerimist ENSV ÜN-sse ning kandidaatide esitamist. Siinkohal ka mõned konkreetset näited²³³:

1. Miks ENSV ÜN valimistel on saadikukandidaatideks esitatud palju vene rahvusest seltsimehi?
2. Kas seltsimees Molotov hakkab osalema ENSV ÜN istungitel, kui ta valituks osutub?
3. Miks kõikides valimisringkondades on esitatud vaid üks kandidaat?

²²⁷ Aleksander Mäe oli põllumajandustegelane ning 1946. aasta aprillist kuni 1947. aasta märtsini ka ENSV põllutöominister. (Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Lk 326).

²²⁸ Hjalmar Mäe oli aastatel 1941—1944 Eesti Omavalitsuse juht ja haridus- ja kohtudirektor (Pinn, V. Kahe mehe saatus. Haapsalu, 1992. Lk 84, 88).

²²⁹ Ta oli Siseministeeriumi Leningradi ringkonna 99. piirivalve väesalga poliitilise osakonna juhataja.

²³⁰ Ta oli Siseministeeriumi Leningradi ringkonna piirivalve väeosa poliitilise osakonna juhataja.

²³¹ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 32.

²³² ERAF. f 1. n 4. s 480. L 99.

²³³ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 34.

4. Miks osutatakse agitatsioonile nii palju tähelepanu?²³⁴

Teise küsimuste ringi moodustasid majanduslikud küsimused, mis väljendasid inimeste muret igapäeva eluga toimetulekul. Tüüpilised küsimused esitati peamiselt koduperenaiste poolt ning olid seotud toitlustusega.²³⁵ Näiteks küsiti²³⁶

1. Miks lastele ei anta ettenähtud piima?
2. Miks suhkrut müüakse vaid inimeste töökohtadel?

Tihti esitati küsimusi palga maksmise kohta. Ühes konkreetses küsimuses nuriseti, et varem (Eesti Vabariigi ajal) võis käia tööl nii päeva, nädala kui kuu kaupa, kuid palk maksti alati välja. Nüüd tee aga tööd, kuid palgast ei ole juttugi.²³⁷

Rahul ei oldud ka suurte metsatöönormiga.²³⁸

Sageli võrreldi nõukogude aega Eesti iseseisvusperioodiga. Näiteks üks küsimus kõlas järgmiselt: „Kodanliku valitsuse ajal olin taluteenija, kuid mul oli võimalus endale osta jalgratas ja kõik korralikud riided, samuti kui kulakud – nüüd olen teenistuja – ja ei jõua endale osta paari pesugi. Millest see tingitud on?“²³⁹

Kolmas küsimuste grupp puudutas teadust ja haridust. Põhiliselt ei oldud rahul õppemaksuga koolides.²⁴⁰ Konstitutsiooni järgi pidi haridus olema tasuta.²⁴¹ Uuriti ka seda, kui kaugele on teadus Nõukogude Liidus arenenud. Konkreetselt taheti teada Nõukogude Liidus teostatavate aatomialaste uuringute kohta.²⁴² Hariduse vallas nuriseti

²³⁴ ERAF. f 1. n 75. s 24. L 12.

²³⁵ ERAF. f 287. n 5. s 69. L 8.

²³⁶ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 34.

²³⁷ ERAF. f 1. n 10a. s 33. L 61.

²³⁸ Samas. L 61.

²³⁹ Samas. L 61.

²⁴⁰ Õppemaks oli 1946. aastast kehtestatud kõikidele keskkoolis ja kõrgemates õppeasutustes õppijatele. Keskhariiduse eest tuli maksta Tallinnas 200 rubla, mujal Eestis 150 rubla aastas. Õppemaks oli diferentseeritud. Vabastatud olid väiksema sissetulekuga õpilased ning NSVL ja sotsialistliku töö kanglaste lapsed. (Tallinna hariduselu 1918-2010. Tallinn, 2012. Lk 245; Eli Pilve. „Aga Vene ajal pidi igas õppetunnis siduma õppematerjali poliitikaga“. Ideoloogiline kasvatus nõukogude koolitunnis hilisstalinistlikus Eesti NSV-s. http://www.mnemosyne.ee/wordpress/wp-content/uploads/2011/02/Eli_Pilve_-_Ideoloogiline_kasvatus.pdf [12.02.2013]).

²⁴¹ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 34.

²⁴² ERAF. f 1. n 10a. s 33. L 61.

õpetajate kvaliteedi üle. Ametis pidid olema inimesed, kel pole kuueklassilist haridustki ette näidata.²⁴³

Neljas valdkond küsimusi puudutas kuritegevust. Siia kuulusid röövimised, purjutamised, kaklused, metsavendade küsimus ja muu sarnane. Mõned näited:

1. Kas „kotimeeste“²⁴⁴ ringisõit tulevikus keelatakse?²⁴⁵
2. Miks lastakse sõdureid öösel kolama viinastanud olekus ja relvaga?²⁴⁶

Viimase, viienda valdkonna hõlmasid küsimused üldisest poliitikast. Peamiselt tunti huvi välispoliitika vastu. Näiteks küsiti²⁴⁷

1. Kas Ameerika hakkab Kreekale ja Türgile abi andma ning kas see on seotud sõjaohuga?
2. Kuidas kujuneb olukord Saksamaal pärast rahulepingu sõlmimist?

Kuna kommunistlik ideoloogia sisaldas endas klassivõitluse momenti, siis leidsid EK(b)P Tallinna Linnakomitee II sekretär August Kründel ja instruktor Kuznetsov, et vene rahvusest saadikukandidaatide kohta esitatud küsimused näitasid klassivaenlase aktiveerumist ja need küsimused peegeldasid kodanlikku-natsionalistlikku ideoloogiat.²⁴⁸

3.3 Ajalehed – ajakirjad valimispropagandas

5. detsembril 1946. aastal ilmusid valimiste korraldamisega seotud seadlused ajakirjanduses ning 7. detsembrist läks ajalehtedes lahti valimispropaganda. Ajalehe Rahva Häääl andmetel alustasid valimiseelse selgitustööga esimesena Raplamaa intelligentsi esindajad.²⁴⁹ Ajalehtede ülesanne oli innustada kohalikke töötajaid uutele, nüüd juba ENSV ÜN valimiste auks pühendatud töövõitudele. Rahva Hääle esimesel

²⁴³ ERAF. f 1. n 10a. s 33. L 61.

²⁴⁴ Kotimeesteks nimetati tavaliselt mööda maad ringirändavaid mehi. Kotimehed võisid olla kas toiduhankijad, vargapoisid, kes tulid vaesematest piirkondadest (näiteks rongiga).

²⁴⁵ ERAF. f 1. n 48a. s 209. L 126.

²⁴⁶ ERAF. f 1. n 75. s 24. L 12

²⁴⁷ ERAF. f 1. n 48a. s 209. L 126.

²⁴⁸ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 35.

²⁴⁹ Intelligents rakendub täie jõuga valimiseelsele selgitustööle. // Rahva Häääl. 7. detsember 1946. Lk 1.

leheküljel oli kogu valimiskampania käigus rubriik „Nõukogude vabariigid valmistuvad valimisteks“, kus anti ülevaade ka teistes liiduvabariikides toimuvatest valimistest. Valimisteemat käsitleti ka rubriikides „Partei elu“, „Valimiste päevik“ ja „Abiks konstitutsiooni õppijaile“.

Üleriigilises ajalehes Rahva Häääl oli enamik lehe pinnast pühendatud valimistele. Lehes toodi valimiste kohta arve ja fakte, näidati agitatsioonipunktide tegevust, kiideti või laideti sisustust ning mainiti ära tublimad töötajad. Näiteks 15. detsembri Rahva Hääles kirjutati „Valimiste päeviku“ rubriigis valimiskampania edenemisest Tori vallas. ETA andmetel polnud kaks kuud tagasi Toris veel ühtegi seinalehte, kuid artikli avaldamise ajaks oli 3 valimistele pühendatud seinalehte juba valmis ja üks veel koostamisel. Seinalehed ilmusid kolm korda kuus.²⁵⁰

Hoolega jälgiti leheveergudel agitatsioonitöö kulgu, aga ka šeffide osavõttu valimiste ettevalmistamisel. Tublisid agitaatoreid toodi eeskujuks. 22. detsembri ajalehes Rahva Häääl kiideti Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku meistrit Kustav Murrukit, kes vabriku parteiorganisaatori sõnul oli tööliste hulgas väga mõjuka sõnaga ning läks esimese agitaatorina ka majadesse selgitustööd tegema.²⁵¹ Positiivsete artiklite kõrval kritiseeriti neid agitaatoreid, kes agitatsioonitööd kontrollivate või kommunistliku mõttelaadiga inimeste meelest oma tööga hakkama ei saanud. 23. detsembril 1946 ilmus selline artikkel Viru tänavas majas nr 3 asuvast agitatsioonipunktist, kus töötas koos mitu agitkollektiivi. R. Virgo, kes on mainitud artikli autor, pidas nelja agitkollektiivi tööd mitterahuldavaks. Virgo arvates töötasid need kollektiivid eraldi hästi, kuid koos läbiviidud üritused tavaliselt ebaõnnestusid.²⁵²

Valimiste ettevalmistamise ajal ilmus Rahva Hääles artikleid ja karikatuure, kus võrreldi Eesti Vabariigi aegset eluolu eluga ENSV-s. 30. detsembri lehes ilmus näiteks

²⁵⁰ Valimiste päevik. // Rahva Häääl. 15. detsember 1946. Lk 1.

²⁵¹ Sõnarelvaga vabrikus ja majas. // Rahva Häääl. 22. detsember 1946. Lk 2.

²⁵² Agitatsioonipunkt, kus üks ei tea, mida teine teeb. // Rahva Häääl. 23. detsember 1946. Lk 2.

artikkel, kus võrreldi tööpuudusega seotud küsimusi²⁵³ ja 13. detsembril V. Kollo karikatuur allkirjaga „Nii toimus häälte püüdmine kodanliku Eesti valimistel“.²⁵⁴

ÜK(b)P KK läkituste populariseerimiseks ilmus Rahva Hääles kogu valimisperioodi vältel artikleid. Kajastust leidsid hoopis suuremal määral sotsialistlik võistlus (stahhaanovlased), rahvamajanduse saavutused (stalinlik viisaastak) ja järgnevas aastaks püstitatud ülesanded.

1947. aasta Rahva Hääle numbrites ilmus ka mitmeid valimistele innustavaid luuletusi, mis olid kirjutatud tuntud luuletajate poolt. 18. jaanuari lehes ilmus näiteks Aira Kaalu luuletus „Stalin, meie kandidaat“, mis lõppes sõnadega „... Suure tõe eest meiega koos seisab Stalin meie kandidaat.“²⁵⁵

Valimispropaganda oli olulisel kohal ka maakondlikes ajalehtedes. Järvalases ilmus rubriik „ENSV ÜN valimiste eel“, kus tutvustati agitaatorite ülesandeid ning toodi välja kitsaskohad. 4. jaanuari Järvalases ei oldud näiteks rahul valimiste ettevalmistustöödega Albu vallas, E. Sild andis ajalehes valimiste ettevalmistustööle mitterahuldava hinnangu.²⁵⁶

NSVL ÜN valimiste ajal (10. veebruar 1946) ajalehtedes läbi viidud propagandat kritiseeris R. Aarma, kes esitas 13. veebruaril 1946. aastal EK(b)P-le oma ülevaate „ENSV vabariiklike ja maakondlike ajalehtede tööst valimiskampania ajal“. Aarma arvates osutati tookord, NSVL ÜN valimiskampania läbiviimisel, maakondlikes ajalehtedes vähe tähelepanu kommunistide ja kommunistlike noorte panusele.²⁵⁷ ENSV ÜN valimiste ajal olid ajalehtede toimetajad igatahes arvestanud nende töö kohta laekunud kriitilisi märkusi. Lisaks artiklitele, mis tutvustasid ENSV ÜN saadikukandidaate ja valimiskorda, oli paljudes maakondlikes lehtedes välja kujundatud ka oma valimiste rubriigid. Näiteks ajalehes Järvalane olid rubriigid „Partei elu“ ning

²⁵³ Ainult Nõukogude Liidus ei ole tööpuudust. // Rahva Hää. 30. detsember 1946. Lk 3; Töötute armee kodanlikus Eestis. // Rahva Hää. 30. detsember 1946. Lk 3.

²⁵⁴ Kollo, V. Nii toimus häältepüüdmine kodanliku Eesti valimistel. Karikatuur seinalehest. // Rahva Hää. 13. detsember 1946. Lk 3.

²⁵⁵ Stalin, meie kandidaat. // Rahva Hää. 18. jaanuar 1947. Lk 1.

²⁵⁶ Sild, E. Parendada valimiste ettevalmistustööd Albu vallas. // Järvalane. 4. jaanuar 1947. Lk 2.

²⁵⁷ ERAF. f 1. n 9a. s 2. Lk 4.

„Kommunistlike noorte elu“. Ajalehes Läänlane oli samuti rubriik „Partei elu“ ja lisaks „Vestlusi valimisseadusest“. Ajalehe Viru Sõna valimispropaganda rubriigid olid „ENSV Ülemnõukogu valimiste eel“ või „Meie maakond valimiste eel“. Ajalehes Tööraha Elu, mis oli EK(b)P Võrumaa komitee häälekandja, kandsid valimisi tutvustavad rubriigid pealkirju „Partei elu“ ja „Valija kirjast“. Viimane jagas lugejatele nõuandeid ja vastuseid. Mõned näited esitatud küsimustest, mis pärinevad 1. veebruari 1947. aasta lehest²⁵⁸:

1. Mis on „valismäärustik“ ja mis selles räägitakse?
2. Mis tähendab üldine valimisõigus?
3. Mis tähendab võrdne valimisõigus?
4. Mis tähendab otsene valimisõigus?

Valgamaalases oli valimiste ettevalmistamise puhuks rubriigid „Sotsialistlik võistlus valimiste auks“, „Seinalehtede ülevaade“ ja „Partei elu“.

Eesti Raudtee Valitsuse ja Raudteelaste Ühingu häälekandja Eesti Raudteelane teatas 29. jaanuari numbris, et nii laia- kui ka kitsarööpmelisel raudteel kurseerivad agitatsioonirongid, mille külastatavus oli suur.²⁵⁹

²⁵⁸ Vastame valijate küsimustele. // Tööraha Elu. 1. veebruar 1947. Lk 2.

²⁵⁹ Tammekänd, Antonov. Äratub suurt huvi. // Eesti Raudteelane. 30. jaanuar 1947. Lk 2; Tšernenko. Massiline külastamine. // Eesti Raudteelane. 30. jaanuar 1947. Lk 2.

4 VALIMISTE LÄBIVIIMINE JA ELANIKKONNA REAGEERINGUD

4.1 Valimiste päev

ENSV Ülemnõukogu II koosseisu valimised toimusid 16. veebruaril 1947. aastal. Esimeses 1940. aastal valitud koosseisus oli 80 saadikut, 1947. aastal valiti juba 100 saadikut.

15. veebruaril 1947. aastal, seega päev enne valimisi, esines miitingul Eesti NSV kohtuminister Aleksander Jõeäär ja pani kõigile valijatele südamele, et nad läheksid kindlasti valima, võtaksid kaasa oma pereliikmed ja majaelanikud ning hääletaksid kommunistide ja parteitute bloki poolt.²⁶⁰ 15.—16. veebruarini 1947 olid Tartu linna julgeoleku aparaaditöölised, kaasa arvatud naisterahvad, linnas patrullimas eesmärgiga vältida lehtede kleepimise juhtumeid, röövimisi ja huligaansust.²⁶¹

Valimised algasid hommikul kell kuus. Selleks, et olla esimene valija, olid mõnel pool olnud inimesed juba kell neli hommikul kohal. Mõnes kohas tuldi valima organiseeritult. 31. valimisringkonna valimisjaoskonnas nr. 1 Järvamaal tuli öösel kell 4 valima Teede osakonna öövaht Nikolai Liblik, kes ütles, et tahab olla väarikas isa oma pojale, kes langes sangarina võitluses Velikije Luki all. „Olen õnnelik, et sündisin geniaalse juhi Staliniga ühel aastal 1879“, ütles Liblik.²⁶² Kõige iseloomulikumaks positiivse suhtumise näiteks peeti 79. valimisringkonda, kuhu inimesed tulid valima organiseeritult punase lipu ja kahe akordioniga. Nii käis korraga valimas kohe 90% valijatest. Viljandis oli ametlikel andmetel kella viieks hommikul kogunenud valima rohkem kui 50 inimest, kes kõik tahtsid esimesena hääletada. Valimisurnide avamisel oli valimisedelitele kirjutatud patriootilisi hüüdlauseid kommunistide ja parteitute bloki poolt.²⁶³

²⁶⁰ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 45.

²⁶¹ ERAF. f 17SM. n 4. s 68. L 86.

²⁶² ERAF. f 8. n 6. s 27. L 15-16.

²⁶³ ERAF. f 17sm. n 4. s 68. L 94.

Samas ei puudunud valimiste päeval negatiivsed ilmingud. Koigi vallas valima tulnud 12 sõjaväelasest üks varastas kõrvalruumist salli ja kindad. Miilitsavolinik Randrüüt avastas varga ning võttis temalt kindad ja salli. Varas virutas Randrüütile näkku ning puhkes kaklus.²⁶⁴ Amblas oli rahvakaitse rühma ülem kommunist Dremov valves olles purjus, partorg käskis tal koju magama minna, kuid Dremov jõi veel ja läks alevisse ning karjus partei piletiga ja relvaga vehkides, et „kes võib mind puutuda“. Tuletõrje pitsiga sunniti Dremov alla andma ja viidi arestikambrisse.²⁶⁵

Valijad olid valimiskastidesse lastud valimisedelitele kirjutanud erinevaid märkusi. EK(b)P Hiiumaa komitee sekretär Peeter Mürsepp nimetas valimisedelitele kirjutatud huligaansuseks, kulaklikuks või poliitiliseks väljendusviisiks. Järgnevalt mõned näited²⁶⁶:

1. „Elagu Päts ja piparkoogid, kaua see Stalin meid ikka nõõgib“;
2. „Maha punased verekoerad“;
3. “Tulgu ükskõik kes meid valitsema kui ainult venelased ja kommunistid kaoksid”;
4. “Maha vene kõrilõikajad” ja “Hääletan Eesti presidendi eest ja eesti raha maksma panemise eest”.

Mõningaid valijaid tuli veenda veel valimiste päeval kommunistide ja parteitute bloki poolt hääletama. Mustlas keeldusid hääletamisest 6 inimest, kes teatasid, et neid oli jäetud ilma toiduainete kaartidest ja sellepärast valima ei lähe. Pärast asjaolude selgitamist võtsid nad kõik hääletamisest osa.²⁶⁷

EK(b)P Pärnumaa komitee sõjalise osakonna juhataja Arsenjevi ettekandest on teada, et 16. veebruaril, valimiste päeval, korraldasid sõjaväelased Massiarul kakluse valijatega. Grupp tugevasti purjus sõjaväelasi (7-8 inimest) ei lasknud valijaid uksest sisse. Kui Arsenjev pöördus soldatite poole, et nad korralageduse lõpetaks ja läheks minema, siis hakkas üks sõjaväelastest Arsenjevit *mattidega* sõimama. Sõjaväelane karjus, et

²⁶⁴ ERAF. f 8. n 6. s 27. L 17.

²⁶⁵ Samas. L 16.

²⁶⁶ ERAF. f 362. n 2. s 17. L 14.

²⁶⁷ ERAF. f 17sm. n 4. s 68. L 94.

lurjuseid eestlasi tuleb peksta ja löi esimesena uksest välja tulnud inimest, kes löögi tagajärjel kukkus.²⁶⁸

Valimiste keskkomisjoni protokoll annab valijate üldarvuks 1947. aasta 5. jaanuari seisuga 771 680, nendest eestlasi oli nimekirjades 615 572, venelasi 155 206 ja teistest rahvustest inimesi oli 5459.²⁶⁹ Valimiste päeval oli valijate üldarv 804 172, poolt hääli anti 768 162. Osavõtu protsent oli 99,33% ning poolt hääletajate protsent oli 96,17%.²⁷⁰

EK(b)P KK 14. pleenumil, mis toimus 24. detsembril 1946. aastal, manitses EK(b)P KK propagandasekretär Eduard Päll oma sõnavõtus, et tuleb tõhustada poliitilist selgitustööd inimestega, et vältida olukorda, kus 35-40% valijatest hääletab kommunistide ja parteitute bloki vastu.²⁷¹ Ametlikud valimistulemused näitasid loomulikult, et agitatsiooni- ja propagandatöö olid olnud edukad.

Kui vaadata tabelit lõplike valimistulemuste kohta (vt Lisa 1), siis kõige vähem saadikukandidaadi poolt hääletanuid oli Pärnu linnas ja maakonnas (vastavalt 93,41% ja 93,16%) ning Hiiumaal (93,06%). Pärnumaa kohta on teada, et näiteks Audru valimisringkonna 4. valimisjaoskonnas hääletas saadikukandidaadi poolt vaid 67,66%.²⁷² Sedeleid, kus saadikukandidaadi nimi oli maha tõmmatud, oli kõige rohkem jällegi Hiiumaal (6,77%), Pärnu maakonnas (6,13%), Pärnu linnas (5,92%) ning nendele järgnes Tallinna Nõmme rajoon (4,61%). Tallinnas oli ametlike tulemuste järgi mahatõmmatud nimedega sedeleid kokku 3,91%. Kehtetute sedelite arv oli kõige suurem Virumaal (531) ja Võrumaal (455).

²⁶⁸ ERAF. f 17sm. n 4. s 68. L 126.

²⁶⁹ ERA.R. f 255. n 1. s 102. L 56.

²⁷⁰ Samas. L 171.

²⁷¹ ERAF. f 1. n 4. s 264. L 14.

²⁷² ERAF. f 6. n 5. s 34. L 38.

Arvatavasti on neid andmeid hiljem „silutud“, et saada kokku võimalikult viisakas üldpilt.²⁷³ Saab siiski täheldada sedagi, et näiteks osa agitaatoreid Virumaal pidaski oma ülesandeks vaid valijate valima toimetamist 16. veebruaril.²⁷⁴

4.2 Nõukogude vastased ilmingud valimiste ajal

1947. aasta ENSV ÜN valimiste ettevalmistaval perioodil saatis ENSV Riikliku Julgeoleku minister Boris Kumm ettekandeid Moskvasse NSVL Riiklikule julgeolekuministrile, kindralpolkovnik Viktor Abakumovile, ning Nõukogude Liidu julgeolekuorganite (SM/JM) volinikule Nikolai Gorlinskile. Nendes aruannetes anti teada ENSV kodanike nõukogudevastastest tegevusest ja väljaütlemistest valimiste eel ja ajal. ENSV juhid ja julgeolekuorganid olid 1947. aasta ENSV ÜN valimiste ettevalmistaval perioodil valmis rahva võimalikeks väljaastumisteks. Rahutuste ärahoidmiseks olid valimisjaoskonnad kindlustatud side- ja sõjaväelastega.

Valimisjaoskondadel tuli rahvakaitsepataljoni staabiga kooskõlastada töökorraldus 15. jaanuariks 1947. aastal. Igasse valimisjaoskonda määrati kaks paari relvastatud virgatsid. Tavaliselt olid virgatsid need aktiivsed kommunistlikud noored, kes kuulusid rahvakaitsepataljoni ridadesse. Virgatsitele anti täpsed juhised postiside kindlustamiseks ja tegutsemisjuhised juhuks, kui side pidi mingil põhjusel katkema. 10. veebruariks 1947 tuli määrata ning rahvakaitse pataljoni staabi ja miilitsa organitega kooskõlastada ka 5—7-mehelised rahvakaitsepataljoni võitlejatest ja kommunistlikest noortest koostatud komandod, kelle ülesandeks oli tagada valimisjaoskondades ja valimisringkondades julgeolek.²⁷⁵

EK(b)P KK arhiivis on säilinud ENSV Julgeolekuministeeriumi 5. osakonna eriteadaannete ja informatsioonilise iseloomuga tõendite koopiade kaust, kus leiduvad materjalid näitavad nõukogude võimu vastast meelsust ENSV Ülemnõukogu 1947. aasta valimiste ettevalmistaval perioodil. Põhiliselt puudutavad need materjalid

²⁷³ Tannberg, T. Moskva institutsionaalsed ja nomenklatuursed kontrollimehhanismid Eesti NSVs. // Eesti NSV aastatel 1940-1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Tartu, 2007. Lk 243.

²⁷⁴ ERAF. f 1. n 48a. s 224. L

²⁷⁵ ERAF. f 17sm. n 4. s 68. L 74.

nõukogudevastaste lendlehtede levitamist, anonüümseid kirju, nõukogudevastase propaganda tegemist, kallaletunge, inimestevaheliste jutuajamiste pealtkuulamisi ja muud sarnast.²⁷⁶ Nõukogude võimu vastased propageerisid valimisedelite katkirebimist ja valimiste boikoteerimist.

ENSV ÜN valimiste korraldajad olid valimiste ettevalmistamise käigus allikate – informaatorite käest saanud materjalide analüüsi põhjal sunnitud tõdema, et nn „nõukogudevastane kodanlik natsionalistlik element“ püüdis oma „vaenulikku tegevust aktiveerida“ ja et selle „vaenuliku elemendi“ tegevus oli suunanud just ENSV ÜN 1947. aasta valimiste vastu. Seotust valimistega peeti ilmseks, kuna vastane levitas valimistega seotud lendlehti ja kirju.²⁷⁷

Kõige enam tekitas rahvas vastumeelsust nõukogude valimiseelne agitatsioon ja propaganda. Elanike arvates oli valimistulemus ette teada ning rahvas ei mõistnud, miks on võimudel vaja nii suurejoonelist etendust korraldada.

Informaatorid teatasid igast väiksemastki juhtumist. Näiteks teatas allikas „Pääsuke“, et 18. jaanuaril 1947. aastal toimunud ENSV Tervishoiuministeeriumi töötajate koosolekul, kus esitati valimisringkonna valimiseelse koosoleku kandidaadid, hõikas plaani- ja rahandusosakonna töötaja Oja: „Miks etendatakse komöödiat, kui kõik on varem ette valmistatud.“ Tagajärjeks oli Oja edaspidine jälgimine julgeolekuorganite poolt.²⁷⁸

Järvamaalt Albu vallast pärit õpetaja rääkis, et tema ei usu, et nõukogude konstitutsioon on kõige demokraatlikum konstitutsioon. Tallinna Polütehnilise Instituudi tudengite hulgas räägiti seoses valimistega, et rahvast agiteerida ei olegi vaja, kuna kõik teavad niigi, et valima tuleb minna ja et muidu tulevad suured pahandused.²⁷⁹ Allikas „Reiman“ teatas Läänemaalt, et agitpunktilt rebiti lipp maha.²⁸⁰

²⁷⁶ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 9.

²⁷⁷ Samas. L 23.

²⁷⁸ Samas. L 9.

²⁷⁹ ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 29.

²⁸⁰ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 9.

25. detsembril 1946. aastal toimus valimiseelne koosolek Võrumaal Lahedal. Koosolekul tutvustati nõukogude demokraatiat. Informaator andis teada, et kuulajate hulgas olid nõukogude võimu suhtes vaenulikult meelestatud kodanikud Alberta Kuusma, Ludviga Tarnus ja teised.²⁸¹

EK(b)P KK Organiseerimise-instrueerimise osakonna informatsioonisektori juhataja I. Igolkini andmetel oli Järva-Jaani rahvamajalt 19. detsembril 1946. aastal maha võetud lipp ja riigivapp ning rahvamaja ruumidest varastatud partei- ja riigijuhtide portreed, plakatid ja loosungid. Tallinnas avastati kontrevolutsiooniline grupeering, kes levitas nõukogude vastase sisuga lendlehti. Lendlehed olid käsitsi kirjutatud. Lendlehtedele olid alla kirjutatud „Musta pealuu“ ja „Musta liilia“ nimelised grupeeringud.²⁸²

Kas teadmatusest või kellegi teadlikul juhtimisel sattusid eksimused ka ajalehtedesse. Nii näiteks ilmus 14. jaanuaril 1947. aastal ajalehes „Läänlane“ artikkel ENSV ÜN saadikukandidaatide esitamise kohta valimisringkonnas nr 37. Kavandatud lause „37. valimisringkonnas toimunud tööliste esindajate koosolekul Noarootsis TOETATI üksmeelselt NSVL ÜN-sse Oskar Arnoldi poeg Sepre ja ENSV ÜN-sse Jaan Juhani poeg Suitsu saadikukandidaadiks esitamist“ asemel ilmus ajalehes lause „37. valimisringkonnas toimunud tööliste esindajate koosolek Noarootsis HÄBISTAS ennast üksmeelselt...“. Selgitati välja, et antud number läks trükki ilma Kirjanduse ja Trükiasjanduse Peavalitsuse (GLAVLIT) loata. Trükkal Asta Koplise ei osanud asjaolusid selgitada.²⁸³

Mõnikord lõppesid kokkupõrked nõukogude võimu esindajate ja nende vastaste vahel traagiliselt. 23. jaanuaril 1947 tapeti valimiskomisjoni liige ja Valgu külanõukogu esimees Madis Valler ning maksuametnik Arnold Noseer tundmatute kurjategijate poolt.²⁸⁴

²⁸¹ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 31.

²⁸² ERAF. f 1. n 4a. s 82. L 30.

²⁸³ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 13-14.

²⁸⁴ Samas. L 9.

Palju leiab agentide kaebustest inimeste arvamusi valimiste kohta. Rudolf Enne, kes teenis Nõukogude armees ehitusvägedes ja oli varem teeninud Saksa sõjaväes, karjus poliitilise juhi tulles: „Nüüd hakkame kuulama hullumeelset, kes hakkab rääkima, kes võivad hääletada...“ ning „tuleb aeg, kus need asjamehed saavad asja eest (karistada)...“.²⁸⁵ Selle eest karistati Ennetit kodumaa reetmise paragrahvi järgi.

Informaatorid kuulasid pealt ka Eesti NSV kultuuritegelasi. Näiteks sattus informaator „Veselja“ Estonia teatris pealt kuulama jutuajamist, kus Kaarel Karm avaldas arvamust valimiste kohta: „Ma mõistan kommunistide poliitikat. Valimised korraldatakse niiviisi, et tahad või mitte aga valima lähed. Mulle ei meeldi, et tehakse nii palju propagandat.“²⁸⁶

Valga tehnikumi õpetaja Hugo Sinivee teatas allikas „Mari“-ga vesteldes, et need valimised on vaid mäng. Tahetakse vaid välisriikidele näidata, et Nõukogude Liidus on kõik nõus ja rahul kandidaatidega, kelle poolt me hääletame. Mida aga rahvas mõtleb ja milliseid kandidaate soovib, seda ei soovi Sinivee arvates keegi teada.²⁸⁷

26. jaanuaril 1947 avastati Viljandimaal Suislepas küsimuste kasti lastud järgmised anonüümsed küsimused: „Palju räägitakse valgest laevast, millal ta tuleb?“; „Kas kommunistid kaua piinavad talupoegi?“; „Nagu teada, on mõnedes kapitalistlikes riikides lubatud streigid. Kas Nõukogude Liidus on võimalik streikida palga tõusu nõudmiseks, ilma et selle eestvangi pandaks?“; „Kui kaugele peavad nälg ja vaesus jõudma, et lõpetataks hüüdlauseid „Elagu“ ja ovatsioonid?“.²⁸⁸

Tartus kaebasid informaatorid polkovnik Gavriil Starinovile, et osa elanikkonnast suhtub valimistesse pessimismiga ega väljenda vajalikku poliitilist aktiivsust. Inimesed püüavad igasuguste ettekäänete abil eesolevatest valimistest hoiduda. Ka hoitakse kõrvale valimiseelsetest koosolekutest, agitpunkti külastustest ja valimisnimekirjade kontrollist. Helmi Soomann, piimahügieeni kateedri assistent, vastas näiteks agitaatori

²⁸⁵ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 16.

²⁸⁶ Samas. L 32.

²⁸⁷ Samas. L 33.

²⁸⁸ Samas. L 71.

küsimusele valimisnimekirja kontrollimise kohta: „Ei kontrollinud, kui nad soovivad, et ma osalen hääletamisel – kannavad ise nimekirja, kõik ju teavad, kus ma elan ja kuhu ma sisse kirjutatud olen.“²⁸⁹

Informaatorite põhjal keeldusid osad inimesed hääletamisest. Näiteks keeldus hääletamisest Tartu ülikooli matemaatikaprofessor Jaan Sarv. Kuigi agitaatorid külastasid Sarve korterit neli korda ja kutsusid teda valimisjaoskonda külastama, vastas Sarv: „Ma ei ole nõukogude võimu vastu, ta maksab minu töö eest hästi. Perekont käis mul hääletamas, kuid mina hääletama ei lähe, sest valimine on vabatahtlik“. Sarv ei hääletanudki.²⁹⁰

Pärnumaal oli 16. veebruaril 1947. aasta valimiste kohta teada 58 juhtumit, kus kodanikud keeldusid hääletamast. Näiteks rebis Jaan Hendrikson Halinga valla Vahenurme külast demonstratiivselt valimisjaoskonnas valimissedeli katki. EK(b)P Pärnumaa komitee sekretäri A. Torfi ja informaatori P. Vabeli andmetel olid mittehääletajateks kas „jõukad kulaklikud talupojad“, kellelt maareformiga maad ära võeti, või nõukogude võimu poolt represseeritud sakslaste käsilaste sugulased.²⁹¹ Järvamaal keeldusid inimesed hääletamast aga usulistel põhjustel ning üks vana inimene tõi põhjuseks, et ta sureb niikuinii ära, mis siin veel hääletada.²⁹²

Allikmaterjalide põhjal oli valimissedelitele kirjutatud ka teistsuguseid hüüdlauseid nagu „Elagu sm Stalin!“ ja „Elagu Nõukogude Liit!“. Samuti oli valimissedelitele kirjutatud ka poliitilist tähendust mitteomavaid rumalaid sõnu ning kodanlik-natsionalistlikke ja nõukogudevastaseid märkusi nagu „umbvenelane ei tunne meie vajadusi“, „see on mõrvarite valitsus“, „ega teil kaua oodata tule“, „varsti lasete jalga“.²⁹³

ENSV Siseministeeriumi Tartu linna julgeolekuosakonna juhataja Starinov tegi ettekande EK(b)P Tartu Linnakomitee I sekretärile Eduard Brandtile, milles kirjeldab

²⁸⁹ ERAF. f 148. n 5. s 26. L 31.

²⁹⁰ ERAF. f 131sm. n 1. s 116. L 101.

²⁹¹ ERAF. f 6. n 5. s 34. L 23.

²⁹² ERAF. f 8. n 6. s 27. L 14.

²⁹³ Samas. L 14.

nõukogude vastaseid nähtusi Tartus. 13. jaanuaril 1947 kõneles Starinovi andmetel Energiamüügi töötaja Ratasepp valimistest ning ütles, et nõukogude võim teeb nii või teisiti, et igaüks valima läheks. Saadikukandidaatide esitamisest vesteldes mainis, et meie eest muretsevad teised ja meil jääb ainult kisada hurraa.²⁹⁴

Starinovi allikate põhjal ütles nõukogude võimu poolt represseeritud mehe abikaasa Muuga, et need valimised jäävad ära, sest varsti tuleb meie meretagune sõber „onu Sam“ ja ei lase kommunistidel siin valitseda. Ta esitab siin samuti nõukogude võimule ultimaatumigi nagu ta seda tegi Poolas.²⁹⁵

Starinovi informaatorete põhjal teatas Tartu teatri näitlejanna Agnes Treiner, et tema seda komöödiat (valimisi) ei salli. Tema Tallinnas elav mees rääkis Agnesele, et pealinnas algasid massilised repressioonid ja väljasaatmised. Et Tallinnast saadetakse välja „ebakindlaid“ inimesi selleks, et vähem oleks bolševike poolt esitatud kandidaatide vastu hääletamisi.²⁹⁶

8. jaanuaril 1947 avastati Tallinnas lendleht, milles kutsuti üles boikoteerima ENSV ÜN valimisi ning mitte hääletama kommunistide ja parteitute bloki poolt. Lendlehes anti teada, et valimiste boikoteerimisega toetatakse eesti emigrante USA-s ja Rootsis, kes tegutsevad kodanliku Eesti Vabariigi taastamise nimel. Lendlehe oli koostanud „Aegviidu Roheline Komando“.²⁹⁷ 6. jaanuaril 1947 toodi ENSV Lääne maakonna Julgeoleku Ministeriumi osakonda viie rublaline rahatäht, kuhu oli kirjutusmasinaga trükitud „surm kommunistidele“. Rahatäht oli pärit EK(b)P Lääne maakonna komiteest. Eeluurimise käigus arvati, et rahatäht võis olla pärit kooperatiivist.²⁹⁸

²⁹⁴ ERAF. f 148. n 5. s 26. L 32.

²⁹⁵ Samas. L 32.

²⁹⁶ ERAF. f 148. n 5. s 26. L 32, 33.

²⁹⁷ ERAF. f 1. n 5a. s 66. L 1.

²⁹⁸ Samas. L 8.

ENSV ÜN saadikukandidaatidele korraldati ka kallaletunge. Näiteks anti Marta Karrusele, kes kandideeris Elvas ENSV ÜN-sse, kahe tundmatu poolt nüri esemega hoop kuklasse. Ära võeti ka Marta Karruse dokumendid.²⁹⁹

31. jaanuaril 1947 rebiti Pärnus Nõukogude Liidu kangelase mälestusmärgilt maha punane viisnurk ning Lalsis olid katki lõigatud Suure juhi ja Lembit Pärna portreed.³⁰⁰

Kuressaare küsimuste-vastuste õhtul avastati, et esitatud 156 küsimusest olid 86 nõukogudevastase sisuga. Lisaks oli küsimuste hulka lisatud ka viis karikatuuri Nõukogude riigi juhtidest. Postkastidesse lasti nõukogudevastaseid laulukesi. Üheks selliseks oli „Laul tulevikust“, mille kohta märgiti, et see sisaldas laimu nõukogude elulaadi ja Nõukogude Liidu kohta ning oli vaenulik venelaste ja parteiliikmete vastu.³⁰¹

Tallinna 26. kooli³⁰² 5. Klassi õpilane Georg Renk riputas kooli koridori üles ühe riigijuhi portree ja hakkas selle suunas sülitama ning solvanguid hõikama. Sama kooli teine õpilane organiseeris aga nõukogudevastaste laulude laulmise. Georg Renk võeti julgeolekuorganite poolt edasise vaatluse alla.³⁰³

4.3 ENSV juhtide hinnang valimistele

ENSV parteijuhi Nikolai Karotamme arvates näitasid ENSV ÜN valimiste tulemused seda, et Eesti rahvas sammub kindlalt „bolševistliku partei ja seltsimees Stalini jälgedes“. Ametlike aruannete ja teadannete järgi võtsid valimiste ettevalmistamisest osa ühiskondlikud organisatsioonid ja vabatahtlikud, kes abistasid parteiorganisatsioone ja tegid rahva mobiliseerimiseks ära suure töö. Paljud parteitud aktivistid olevat näidanud kõrget poliitilist teadlikkust ja viinud ellu parteilt saadud ülesandeid. Partei keskkomitee soovitas tegevust valimiskampanias osalenud parteitute aktiiviga tõhustada ja värvata parimad nende seast partei ridadesse.³⁰⁴

²⁹⁹ ERAF, f 1. n 5a. s 66. L 18.

³⁰⁰ Samas. L 44.

³⁰¹ Samas. L 48.

³⁰² Tegemist oli Tallinna Linna 26. Mittetäielikuks Keskkooliga, mis sai oma nime õppeaastal 1944/45. http://www.koplikool.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=87:kooli-ajalugu [12.02.2013]

³⁰³ ERAF, f 131sm. n 1. s 116. L 10.

³⁰⁴ ERAF, f 148. n 5. s 26. L 7.

Ka täheldasid juhtivad parteiideoloogid valimiseelsel perioodil rahva aktiivsuse tõusu. Kui novembris ja detsembris oli 1447 organiseeritud ettekannet ning loengut, mida külastas 139 500 inimest, siis jaanuaris oli juba 2463 organiseeritud ettekannet kokku 213 512 kuulajale.³⁰⁵ Ettekannete teemad käsitlesid rahvusvahelisest poliitikat, nõ. käesolevat momenti ja sellest tulenevaid ülesandeid, stalinlikku konstitutsiooni kui kõige demokraatlikumat põhiseadust maailmas, nõukogude valimiseadust, nõukogude inimeste kohustusi ja õigusi, bolševike parteid kui organiseerijat ja võituledele innustajat, esimese stalinliku viisaastaku kokkuvõtet jms. küsimusi.³⁰⁶

ÜK(b)P ja EK(b)P KK hinnangul said liiduvabariigi töölised aru ajutistest raskustest ja ka sellest, et neid ajutisi raskusi tuleb ületada.

Ettekannetes mainitakse tublisid agitaatoreid nimeliselt. Tallinna agitaatoritest kiidetakse näiteks Sotsiaalministeeriumi, Arhitektuurivalitsuse, Justiitsministeeriumi agitaatoreid. Nimeliselt tuuakse välja ka need, kes oma tööga toime ei ole tulnud.³⁰⁷

Piirivalve tsoonis viisid valimiseelset selgitustööd läbi piirivalvurid. Piirivalvurite sõnul tõusis valimiste-eelsel perioodil rahva poliitiline aktiivsus ja teadlikus. Näiteks saadikukandidaat Nigol Andreseniga³⁰⁸ tuli kohtuma üle 350 inimese.³⁰⁹

1947. aastal valitud Eesti NSV II Ülemnõukogus oli tööliste osakaal vaid 8%, mis tähendas seda, et esimeses sõjajärgses ülemnõukogus oli töölisesindajaid vähem kui 1940. aastal valitud II Riigivolikogus, kus töölisi oli 45%.³¹⁰

Zubkova hinnangul oli Baltikumi poliitiline eliit erinev teiste Nõukogude Liidu regioonide omast, kuna oli haritum. Juhtivad poliitikud olid parema haridusega ning nende seas oli intellektuaale. Nähtavasti nägi Moskva sovetiseerimiskava ette määrata

³⁰⁵ ERAF. f 1. n 10a. s 33. L 30.

³⁰⁶ Samas. L 31.

³⁰⁷ ERAF. f 287. n 5. s 68. L 33.

³⁰⁸ Nigol Andresen oli kirjandusteadlane ja poliitik. Kuulus 1940. aastal juunipöörde järel loodud valitsusse välisministrina. Pärast sõda oli ENSV Ministrite Nõukogu esimehe II asetäitja ning pärast 1947. aasta valimisi kuulus Eesti NSV II Ülemnõukogu koosseisu. Andresen oli ÜN Presiidiumi esimehe asetäitja.

³⁰⁹ ERAF. f 17sm. n 4. s 68 L 79, 80.

³¹⁰ Karjahärm, T., Sirk, V. *Op. cit.* Lk 59.

juhtima inimesed, keda rahvas aktsepteeriks. Sellega taheti näidata nõukogude elu kultuurset fassaadi.³¹¹

21. jaanuaril 1947. aasta EK(b)P KK büroo otsusega “Eesti NSV ÜN II koosseisu kokkukutsumisest” kinnitati ja soovitati esialgset Eesti NSV ÜN II koosseisu juhatust, kuhu kuulusid N. Karotamm, A. Jakobson ja F. Voolmäe. Samast kuupäevast pärineb ka Eesti NSV ÜN presiidiumi koosseisu kinnitus ja soovitus.³¹² Märkima peab seda, et valimised ei olnud veel toimunud, kuid kes valituks osutuvad olid juba teada. Näitab ju seegi tollaegse valimiskampania absurdsust.

Eesti NSV ÜN II koosseisu I istungjärk toimus 5. märtsil 1947. aastal. A. Hendrikson tegi ettepaneku avada I istungjärk ühele vanemale saadikule Julius Aamissepale, kes oli ENSV TA kirjavahetajaliige.

³¹¹ Helk, V. “Kriminaalne hoolimatus” ja ENSV legaliseerimine. // Kultuur ja Elu on-line väljaanne. http://kultuur.elu.ee/ke494_helk.htm [2.04.2013]

³¹² ERAF. f 1. s 5. n 13. L 1-4.

JÄRELDUSED

Käesoleva võrdlev-ajaloolise ja põhiosas uudsele arhiiviainesele tugineva magistritöö eesmärgiks oli käsitleda 1947. aasta ENSV ÜN valimisi ja otsida vastuseid eelkõige järgmistele küsimustele: miks oli valimisi vaja, millistest seadustest lähtuvalt need valimised läbi viidi, kuidas olid organiseeritud valimised ja saadikukandidaatide esitamine, milline oli propaganda ja agitaatorite roll, kuidas suhtusid Eesti NSV elanikud valimistesse ning millist osa valimiste käigus etendasid EK(b)P ja julgeolekuorganid. Magistritöö põhijäreldused on kokkuvõtlikult järgmised.

1. Eesti NSV ÜN valimiste korraldamiseks oli mitu põhjust. Esiteks oli Nõukogude Liidul vaja lõpetada 1941. aastal pooleli jäänud Eesti sovetiseerimisprotsess, mis ei olnud mõeldav ilma valimiste läbi viimiseta. Nõukogude Liidus oli kõrgeima võimu kandjaks rahvas ning ülemnõukogu oli rahva valitud esindusorgan. Esimene ENSV ÜN oli valitud 1940. aastal ning selle tegutsemise aega oli pikendatud pärast II maailmasõda. 1946. aastaks saavutas Moskva kontrolli Eestis toimuva üle ja pidas EK(b)P-d piisavalt tugevaks, et valimised läbi viia. Nõukogude Liidul oli vaja saada lääneliitlastega kokkulepe oma läänepiiri kindlustamiseks. Läänemaailm ei soovinud vastuollu minna Atlandi Harta põhimõtetega ning seega soovitati Nõukogude Liidul läbi viia valimised, et tõestada oma võimu legitiimsust Eesti NSV-s ja pesta seeläbi puhtaks ka lääneriikide maine.
2. 1947. aasta Eesti NSV Ülemnõukogu valimised toimusid Nõukogude Liidu seaduste alusel, mis vahendati ENSV ÜN Presiidiumi seadlustega Eesti elanikele. Põhilised valimiste aluseks olevad dokumendid olid ENSV konstitutsioon, 1946. aasta valimismäärustik ja 10. oktoobril 1946. aastal vastuvõetud seadlus „Liidu ja autonoomsete vabariikide Ülemnõukogudesse valitavate NSVL kodanike vanusetsensuse kohta“.
3. Need seadused olid olulisteks dokumentideks ka valimispropagandas. Agitaatoritele rõhutati, et nad peavad rahvale tutvustama nõukogude riigi alusdokumente ning rõhutama, et tegemist on kõige demokraatlikumate dokumentidega maailmas. Põhiseaduse puhul propageeriti naiste ja meeste võrdsust ning saadikute

tagasikutsumist. Samal ajal valimismäärustik andis õiguse kandideerida ENSV ÜN-sse kogu Nõukogude Liidu kodanikele, kes ei tundnud Eesti olusid. Sellise seaduse sätte olemasolu näitab, et ülemnõukogu rahvaesindusorganina pidi vaid kinnitama etteantud otsuseid ning kas kätt tõstab ülemnõukogu istungil kohalik või mittekohalik liige, polnud oluline.

4. Saadikukandidaate said esitada ühiskondlikud organisatsioonid ja ühingud. Lisaks toimusid valimised mitmel tasandil. Valiti eri tasandite valimiskomisjonide (kesk-, ringkonna-, jaoskonnakomisjoni) liikmeid. Lisaks valiti valimisjaoskondade juurde usaldusmehed. Lõpuks esitati saadikukandidaadid. EK(b)P KK kontrollis nii saadikukandidaatide kui ka valimiskomisjonidesse kuuluvate inimeste tausta. EK(b)P KK otsustas, kes ühes või teises valimisringkonnas kandideerib. Vaatama sellele, et ENSV ÜN valimistel lubati esitada mitu saadikukandidaati, taandusid enamus kõrval kandidaatidest ja järele jäi ikkagi üks, kelle poolt hääletada. Rahvas mõistis, et saadikukandidaatide ülesseadmise protseduur on väga kindlalt ette seatud ning seega rahva arvamus ei huvitanud tegelikult kedagi.
5. Propaganda toimus kõikides eluvaldkondades ja seda tehti kõikjal – töökohtades töötasid agitaatorid, kodudes pidid agitaatorid inimesi külastama ja nendega vestlema. Ajalehtedes kirjutati tublidest inimestest, kes lähevad 16. veebruaril 1947. aastal valima parteitute ja kommunistide bloki poolt. Need olid eesrindlikud stahhaanovlased, kes ületasid utoopilisi norme, heliloojad, kirjanikud, talupojad-kehvikud jt. Ajalehtedes kirjutati ENSV ÜN saadikukandidaatide kangelaslikust elust. Ajaleheartiklite toon oli stalinlikult ülistav ja loosunglik. Avaldati artikleid, kus võrreldi Eesti Vabariigi elu ning valimisi Eesti NSV saavutustega. Loomulikult näitas nõukogude propagandamasin Eesti Vabariigi iseseisvusperioodi võimalikult mustades värvides.
6. Vaadeldes 1947. aasta valimiste ettevalmistustöid agitatsiooni ja propaganda vaatevinklist, siis Nõukogude Liidu parteijuhtidel oli juba 1920.—1940. aastatel omandatud kahtlemata väga suured kogemused. Teati, et inimestele tuleb jätta mulje, et riik tunneb huvi tema tegevuse vastu ning valijatele lähenetakse isiklikult. ENSV ÜN valimiste ajal oli ÜK(b)P ja EK(b)P jaoks oluline individuaalne töö valijatega. Agitaatorid pidid käima inimestega kohtumas nii kodudes kui ka

töökohtades ja selgitama nõukogude ideoloogiat, seadusi, määrustikke ja õhutama neid uutele töövõitudele seoses viisaastaku plaani täitmisega. Võib vaielda selle üle, kas valimiskampaania oli hästi või halvasti organiseeritud, ning selle üle, kas agitaatorid ja valimisjaoskondade töötajad töötasid hästi või halvasti. Tõdeda saab, et valimispropaganda oli laiahaardeline ja lakkamatu.

7. ENSV Ülemnõukogu valimiste läbiviimise ülesanne oli EK(b)P juhtivatele kommunistidele keeruline, kuna mitte ainult agitaatorite poliitiline ettevalmistus, vaid sageli kommunistide arusaam valimistest, ei vastanud partei ootustele. Nõukogude periood enne sõda oli jäänud liiga lühikeseks, et selle aja jooksul oleks jõutud kohapealse kommunistide kaadri koolitamisega tegeleda. Nappis ka agitaatoritööks sobilikku kaadrit, kellele võis kindel olla, et ta pooldab nõukogude võimu. Parteilise kaadri koolitamisega Eesti NSV-s tegeleti, kuid koolitamine nõudis aega. II maailmasõjas langenute järelkasvuks sobisid eelkõige Nõukogude Liidu poolel sõdinud sõjaväelased või tagalas viibinud kommunistid. Parteilaste arvu suurendasid ka Nõukogude Liidust Eestisse saadetud kommunistid ja sõjaväelased.
8. Põhiline agitaatorite kaader tuli 1947. aasta valimiste agitatsiooni- ja propagandatöö läbiviimiseks leida kohapealt, eelkõige parteitute tavainimeste hulgast. Nende puuduseks oli kindlasti see, et nõukogude ideoloogia ja propaganda jäid kaugeks ning arusaamatuks. Agitaatorid olid isiklikult vastutavad valijate arvu eest, kuid nende roll oli ka koguda informatsiooni avaliku arvamuse ja elanikkonna meeleolude kohta. Agitaatorid ja kommunistid said valimiste käigus hakkama ka mitmete eksimustega. Valimistulemusi need muidugi ei mõjutanud, kuid need eksimused näitavad pigem nõukoguliku ideoloogia, poliitika ja elulaadi mittemõistmist. Agitpunktides töötavad agitaatorid ei mõistnud sageli agitatsiooni tähtsust ning pigem rõõmustasid kui rahvas agitpunkti ei tulnud.
9. Agitpunktides ja töökohtadel anti välja seinalehti, joonistati plakateid ja maaliti loosungeid, peeti koosolekuid, miitinguid ja loenguid. Rahva kohale-meelitamiseks korraldati kontserte, filmi-, tantsu- ja luuleõhtuid, isetegevuslaste esinemisi, professionaalsete orkestrite ja lauljate kontserte. Ometi ei olnud osavõtt propagandaüritustest väga massiline. Propagandaüritusele mindi tihti soovist saada

kultuurielamust või meelelahutust. Agitaatorite ja propagandistide eesmärk oli iga hinna eest saavutada inimeste osavõtt valimistega seotud üritustest ning lõpuks ka valimistest. Sageli ei suutnud agitaatorid nii kiiresti omaks võtta nõukogude retoorikat. Kui agitaatorid õiget vastust ei teadnud, siis vastasid nad valijate küsimustele tahes—tahtmata nii, nagu ise õigeks pidasid või siis oma südametunnistuse järgi ning mitte partei poliitikast lähtuvalt. Nõukogude propaganda seisukohalt oli tegemist sel juhul poliitiliselt ebakorrekse vastusega.

10. Valijad ei pidanud valimistest lugu, kuna tulemused olid inimestele ette teada. Paljud neist mäletasid veel I ENSV Ülemnõukogu (II Riigivolikogu) valimisi 1940. aastal. Nende valimiste ajal eirati nii kehtivat valimisseadust kui ka saadikukandidaatide esitamise korda. Oluline oli saavutada vaid Nõukogude Liidu poolt soovitud valimistulemus. 1947. aasta ENSV ÜN valimiste ajal oli varem Lääne ajakirjandust lugedes, raadiojaamu kuulates ning kirju saades teatud, et lääneriigid ei tunnista Nõukogude Liidu tegevust 1940. aastal. Pärast sõda oli Stalini poliitika Eestis sellepärast arvatavasti ettevaatlik. Paljud Eesti elanikud olid nõukogude võimu eest põgenenud Läände, seetõttu oli Eesti seotud mingil määral Euroopaga. Eesti inimestes oli säilinud väike lootus, et ehk lääneriigid ei lase Nõukogude Liidul Baltimaades oma võimu lõplikult kehtestada. Illusioon lääneriikide abist Eestile ajendas inimesi käituma vabade inimestena ning seega nõuti agitaatoritelt oma küsimustele konkreetseid vastuseid nii sise- kui ka välispoliitilistes küsimustes. Samas inimesed mõistsid, et kogu kampaania on etendus, milles neil tuleb kaasa mängida. Seepärast suhtuti valimispropagandasse vastumeelselt. Niisiis pidi EK(b)P KK valimised Eesti NSV-s läbi viima enamjaolt parteitu kaadriga ja tõrksate valijatega.

11. Eesti NSV ÜN valimiste statistilistesse andmetesse tuleb suhtuda ettevaatlikult ja allikakriitliselt. Ometi võib arhiivimaterjalide põhjal teha mõne järelduse, kuidas hääli valimispäeval koguti. Arhiivimaterjalid pajatavad ka sellest, et valimistest hoiti kõrvale ja võimaluse korral valima ei mindud. Suur osa rahvast käis vabatahtlikult valimas: nii nõukogude võimu pooldajad kui ka need, kes mõistsid, et valima minemisest ei pääse. Osa häältest saadi kindlasti hääletuskastiga valijate juurde koju minnes ja seal tegeleti selgitustööga seni kuni valija hääletas. Osa

häältest koguti majandusprobleemide lahendamiseks. Valimistest ei võtnud osa põhimõttelised nõukogude võimu vastased, kes ei lasknud end läbiviidavast propagandast mõjutada.

12. Paljud eestimaalased arvasid, et nad on vabad avaldama oma arvamusi ja mõtteid. Sageli ei saanud elanikud aru, kuidas nende igapäevaseid jutuajamisi naabrite, töökaaslaste, sõpradega juba nõukogude informatorid tegelikult kontrollivad. Nõukogude võimu esindajatel õnnestus Eestis kiiresti luua korralik informatorite võrk. Informatorid kandsid inimeste poolt kõneldu oma julgeolekuorganite ülemustele ette. Julgeolekuorganid edastasid omakorda selle informatsiooni Moskvasse. Väga võimalik, et ettekandeid kasutati ka küüditamisnimekirjade koostamisel, kuid see on juba eraldi uurimisteema ega ole käesoleva töö eesmärk.

ESTONIAN SUPREME COUNCIL ELECTIONS IN 1947. LEGISLATION, ELECTION PROPAGANDA AND REACTIONS OF CITIZENS.

Resume

This aim of this master's thesis was to study the first Estonian SSR Supreme Council elections in 1947. The main questions were the following: (a) why were these elections necessary; (b) which were the laws that governed these election; (c) how were the elections organised and the candidates for the supreme council submitted; (d) what was the role of the soviet propaganda and soviet agitation work; (e) what was the Estonian residents attitude towards the elections; and (f) what was the role of the soviet security agency in these elections.

Mainly relying on achieve materials, this master's thesis is comparative-historical study where the principles of source criticism were used. The essential historical sources are mostly from the Estonian State Archives where the soviet government and communist party materials from the soviet period in Estonia are located. Related publications have also been used.

The Estonian Soviet Socialist Republic supreme council elections took place on the 16th of February in 1947. According to the official information, 804 172 citizens eligible to vote participated, of whom 768 162 (96, 17%) were in favour of the communist coalition. The overall percentage of participation was 99%. Before publication these official results are likely to have been adjusted according to orders from Moscow.

Based on the work done, we can conclude that the aim of the elections in 1947 was to complete the process of the sovietisation started in 1940 and to secure the western border of USSR. Laws in this process were the important weapons of agitation and propaganda whereby the soviet regime tried to discipline and force native people to live according to the soviet principles.

The soviet Supreme Council was the representative body of citizens with no real power and only legitimized the decisions already made by the directing body of the communist

party. However, the elections were necessary for the Soviet Union to demonstrate the democratic nature of the soviet regime to its own citizens and to the outside world.

The soviet election propaganda was total, consistent and costly. It was a constant struggle for the politically correct election results. The results were supposed to show sympathy and confidence in the new soviet government and regime.

Estonian people realised that these were not democratic elections and that the outcome of the elections did not depend on their choices. Often people were consoling themselves with a hope for help from the Western countries.

Estonians behaved during the election in 1947 as citizens of a democratic country, but the soviet security agencies began to assume more the control over the public voice of people.

Concluding, the Estonian SSR Supreme Council elections in 1947 was an important step in the process of the sovietisation and helped to ensure the legitimacy of soviet authority in Estonia.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiivimaterjalid

Riigiarhiiv (ERA)

Fond R-1 – Eesti Vabariigi Ministrite Nõukogu

ERA.R- f 1. n 10. s 162. Aruanded ENSV Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamise kohta maakondades.

ERA.R- f 1. n 2-k. s 800. Kuzmin, Dmitri Mihhaili p.

ERA.R- f 1. n 2-k. s 592. Telling, Juhan Voldemari p.

Fond R-3 – Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Esimehe Kantselei

ERA.R- f 3. n 3. s 205. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi koosolekute protokollid Nr 19-20 1944.

ERA.R- f 3. n 3. s 247. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste originaalid 1945.

ERA.R- f 3. n 3. s 451. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste originaalid.

ERA.R- f 3. n 3. s 595. Seadlus Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste teostamise kohta.

ERA.R- f 3. n 7. s 76. Töötajate üldkoosolekute protokollid valimiskomisjonide moodustamiseks ENSV Ülemnõukogu valimistel valimisringkondades nr. 20, 21, 22.

ERA.R- f 3. n 7. s 80. Eluloolised andmed valimiskomisjoni liikmete kohta Eesti NSV Ülemnõukogu valimistel.

ERA.R- f 3. n 7. s 120. Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste ringkonnakomisjoni nr. 47, jaoskonnakomisjonide koosolekute protokollid ja kirjavahetus.

ERA.R- f 3. n 7. s 147. Kirjavahetus täitevkomiteedega ja valimistulemuste lõppkokkuvõtted ENSV ülemnõukogu 2 koosseisu valimistel 16. veebruaril 1947.a.

Fond R-255 – ENSV Ülemnõukogu valimiste valimiskomisjonid

ERA.R- f 255. n 1. s 102. Eesti NSV Kes kvalimiskomisjoni koosolekute protokollid, juhendid ja ringkirjad valimiste ringkonnakomisjonidele (originaalid).

Riigiarhiiv (ERAF)

Fond 1 – Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee

ERAF. f 1. n 4. s 260. Стенограмма и протокол XIII пленума ЦК КП(б) Эстонии.

ERAF. f 1. n 4. s 264. Стенограмма XIV пленума ЦК КП(б) Эстонии.

ERAF. f 1. n 4. s 315. Протоколы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 179-184.

ERAF. f 1. n 4. s 331. Протоколы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии № 192-199.

ERAF. f 1. n 4. s 340. Протоколы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 200-206, 208-210.

ERAF. f 1. n 4. s 350. Протоколы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 211-217.

ERAF. f 1. n 4. s 361. Стенограммы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 174-187.

ERAF. f 1. n 4. s 363. Стенограммы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 206-217.

ERAF. f 1. n 4. s 403. Протоколы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 218-222.

ERAF. f 1. n 4. s 480. Стенограммы заседаний бюро ЦК КП(б) Эстонии №№ 219-232.

ERAF. f 1. n 4a. s 82. Kirjavahetus Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste kohta.

ERAF. f 1. n 5. s 13. Постановление бюро ЦК КП(б)Э "О составе руководства Верховного Совета Эстонской ССР второго созыва" (протокол но. 221 п. 1-оп)

ERAF. f 1. n 5a. s 66. Kirjavahetus ENSV Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamise ja läbiviimise kohta.

ERAF. f 1. n 9a. s 2. ENSV vabariiklike ja maakondade ajalehtede tööst NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste eel.

ERAF. f 1. n 10a. s 16. Viljandi, Narva, Tallinna linna parteikomiteede informatsioonid, ettekanded ja aruanded Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste perioodil.

ERAF. f 1. n 10a. s 33. Võrumaa, Harjumaa, Saaremaa, Hiiumaa andmed, informatsioonid õiendid ja aruanded Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste perioodil poliitmassilise töö kohta.

ERAF. f 1. n 48a. s 209. Справки, сведения и докладные записки работников ЦК КП(б)Э и уполномоченных ЦК КП(б)Э по избирательным округам по вопросу выборов в Верховный Совет ЭССР.

ERAF. f 1. n 48a. s 220. Списки намечаемых к выдвижению кандидатами в депутаты Верховного Совета Эстонской ССР по г. Нарва, Пярнумаскому, Сааремаскому, Тартумаскому, Хийумаскому и Ярвемаскому уездам.

ERAF. f 1. n 48a. s 224. Отчеты горкомов и укомов КП(б)Э о работе участковых и окружных избирательных комиссий по выборам в Верховный Совет Эстонской ССР.

ERAF. f 1. n 75. s 24. Материалы по выборам в Верховный Совет Эстонской ССР.

Fond 6 – ЕКР Pärnumaa Komitee

ERAF. f 6. n 5. s 34. Kirjavahetus ja nimekirjad ENSV Ülemnõukogu valimiste asjus.

Fond 8 – ЕКР Järvamaa Komitee

ERAF. f 8. n 5. s 61. Kirjavahetus ENSV Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamise küsimustes, EK(b)P Keskkomiteega.

ERAF. f 8. n 6. s 27. Informatsioonid ENSV Ülemnõukogu kohalike valimiste ettevalmistamise küsimustes EK(b)P Keskkomiteele.

ERAF. f 8. n 14. s 109. Riiner, August August.

Fond 13 – ЕКР Saaremaa Komitee

ERAF. f 13. n 5. s 55. Materjalid seoses ENSV Ülemnõukogu valimistega.

Fond 17sm – ENSV Siseministeerium

ERAF. f 17sm. n 4. s 68. Докладные записки о ходе выборов в Верховный Совет ЭССР.

Fond 19 – ЕКР Viljandimaa Komitee

ERAF. f 19. n 5. s 53. ENSV Ülemnõukogu valimiste materjalid.

Fond 131sm – ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee eriteadete materjalide kollektsoon

ERAF. f 131sm. n 1. s 116. ENSV RJM eriteadaanded NSVL RJM-le ja NSVL SM(RJM) Eesti volinikule elanikkonna reageeringutest J. Varese surma puhul;

nõukogudevaenuliku tegevuse ilmingutest seoses ENSV ÜN valimistega; valimiste tulemustest jne.

Fond 148 – ЕКР Tartu Linnakomitee

ERAF. f 148. n 5. s 26. Переписка по вопросам выборов в Верховный Совет ЭССР, местные Советы депутатов трудящихся.

Fond 287 – ЕКР Tallinna Linna Lenini Rajoonikomitee

ERAF. f 287. n 5. s 68. Материалы по подготовке и проведению выборов в Верховный Совет Эстонской ССР.

ERAF. f 287. n 5. s 69. Отчеты и информация в связи с выборами в Верховный Совет ЭССР.

Fond 362 – ЕКР Hiiumaa Komitee

ERAF. f 362. n 2. s 17. Materjalid valimiste ettevalmistamise ja läbiviimise kohta ENSV Ülemnõukogu ja kohalike nõukogude valimistel.

Fond 9607 – ЕК(b)Р Кк I sekretäri käsikirjalised telefonogrammid

ERAF. f 9607. n 1. s 339. ЕК(b)Р КК I sekretäri käsikirjalised telefonogrammid.

Publitseeritud allikad ja kirjandus

Ajaloolise tõe otsinguil. 20. jaanuaril 1999 Tallinnas toimunud konverentsi „Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme“ materjalid. Tallinn, 1999.

Bikkenin, N. Sotsialistlik ideoloogia. Tallinn, 1982.

Coudenhove-Kalergi, R. N. Totaalne riik-totaalne inimene. Tallinn, 1988.

Dijk, T. A. van. Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus. Tartu, 2005.

Dijlas, M. Uus klass. New York, 1958.

Eesti ajalugu. VI köide. Tartu, 2005.

EE= Eesti Entsüklopeedia. Eesti elulood. 14. kd. Tallinn, 2000.

ENE = Eesti Nõukogude Entsüklopeedia. Tallinn, 1968-1976.

Eestlased vene sõjaväes. Tallinn, 2009.

Eesti NSV aastatel 1940-1953: Sovetiseerimise mehhanismid ja tagajärjed Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa arengute kontekstis. Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu, 2007.

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon (Põhiseadus). Tallinn: RK Poliitiline Kirjastus, 1946.

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940-1991. Koostanud Enn Tarvel. Tallinn, 2002.

Eestimaa Kommunistliku Partei kohalikud organisatsioonid 1940-1991. Koostanud Enn Tarvel. Tallinn, 2005.

Filosoofia leksikon. Tallinn, 1985.

Haav, K., Ruutsoo, R. Eesti rahvas ja stalinlus. Tallinn, 1990.

Hagopian, M. N. Režiimid, liikumised, ideoloogiad: võrdlev sissejuhatus poliitikasse. Tallinn, 1993.

Helk, V. "Kriminaalne hoolimatus" ja ENSV legaliseerimine. // Kultuur ja Elu on-line väljaanne. http://kultuur.elu.ee/ke494_helk.htm [2.04.2013]

Jowett, G. S., O'Donnell, V. Propagandast ja mõjustamisest. Tallinn. 2011.

Judt, T. Pärast sõda. Tallinn, 2007.

Karjahärm, T., Sirk, V. Kohanemine ja vastupanu: Eesti haritlaskond 1940-1987. Tallinn, 2007.

Karro, I. Valekristuse valmistamise ajajärk.

<http://www.postimees.ee/leht/97/11/01e/film.htm#esimene> [12.02.2013]

Kasekamp, A. Balti riikide ajalugu. Tallinn, 2011.

Koppel, Margit-Mariann. J. Vares-Barbaruse surm – mõrv või enesetapp? // Kultuur ja Elu 1999, nr 4. Lk 5-10.

Kuuli, O. Karl Säre ja 1940. aasta Eestis. // Poliitika 1990. Lk 51-64.

Lenoe, M. E. Closer to the Masses: Stalinist Culture, Social Revolution, and Soviet Newspapers. Harvard University Press, 2004.

Liivaku, U. Väike sovetikeele sõnaraamat. Tallinn, 2008.

Liivik, O. ENSV Ülemnõukogu moodustamine: Valimised ja komplekteerimise põhimõtted. // http://www.mnemosyne.ee/wordpress/wp-content/uploads/2011/06/Olev_Liivik_-_Ulemnoukogu.pdf [23.09.2012]

Made, T. Rahvusvahelised suhted. Tallinn, 2002.

Misiunas, R. J., Taagepera, R. Balti riigid: sõlteaastad. Tallinn, 1997.

Nolan, C. J. Longmani maailmapoliitika leksikon. Tallinn, 1999.

Ohmann, Valdur. Johannes Vares-Barbaruse komparteile esitatud elulugu ja tema saatus. // Tuna 2002, nr 1. Lk 64-77.

Ohmann, V. EKP Keskkomitee I sekretäri Karl Säre arreteerimisest, reetlikkusest ja tema saatusesest. // Tuna 2001, nr 4. Lk 38-47.

Peep, Harald. Lääs ja Ida Barbaruse poeetilises maailmapildis. // Keel ja Kirjandus 1990, nr 1.

Piirimäe, K. 1944. aasta "autonoomiaseadused". Liiduvabariigid Kremli välispoliitikas liitlastevaheliste suhete kontekstis. // Ajalooline Ajakiri 2009, nr 1/2. Lk 13-45.

Pilve, E. „Aga Vene ajal pidi igas õppetunnis siduma õppematerjali poliitikaga“. Ideoloogiline kasvatus nõukogude koolitunnis hilisstalinistlikus Eesti NSV-s. http://www.mnemosyne.ee/wordpress/wp-content/uploads/2011/02/Eli_Pilve_-_Ideoloogiline_kasvatus.pdf [12.02.2013]

Pinn, V. Kahe mehe saatus. Johannes Vares, Hjalmar Mäe. Haapsalu 1994.

Pipes, R. Kommunism. Tartu, 2005.

Propagandistide ja agitaatorite esimese vabariikliku nõupidamise otsus. Tallinn, 1946.

Riigi Teataja. Tallinn, 1937.

Sandle, M. Kommunism. Tallinn, 2010.

Stalin, J. Kõne Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelisel koosolekul 9. veebruaril 1946. Tallinn, 1946.

Sõja ja rahu vahel. II köide. Esimene punane aasta. Peatoimetaja E. Tarvel. Tallinn, 2010.

Zetterberg, S. Eesti ajalugu. Tallinn, 2009.

Zubkova, J. Baltimaad ja Kreml. Tallinn, 2009.

Tallinna hariduselu 1918-2010. Tallinn, 2012.

Taylor, P. Mõtterelv. Propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani. Tallinn, 2011.

Truuväli, E. Valimisõigus ja valimised Eestis 1917-1980, II osa. Tallinn, 1986.

Uudelepp, A. Propaganda – mõiste, alused ja toimimismehhanismid. Koolitusmaterjal.

Uuet, L., Kaup, E. Sotsialistliku revolutsiooni käsiraamat. Tallinn, 2011.

Uuet, L., Puur, A. Eesti NSV 1940.-1950. aastate valimismaterjalid rahvastikuloos allikana. // Tuna, 2010. Nr 2. Lk 61-82.

Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Koostanud Jaan Toomla. Tallinn, 1999.

Veskimägi, K.-O. Kuidas valitseti Eesti NSV-d. Tallinn, 2005.

Верг, Н. История советского государства. Москва, 1995.

Yekelchyk, S. A Communal Model of Citizenship in Stalinist Politics. // Ab Imperio, 2010. Nr 2. Lk 93-120.

Ajalehed

Agitatsioonipunkt, kus üks ei tea, mida teine teeb. // Rahva Hää. 23. detsember 1946.

Ainult Nõukogude Liidus ei ole tööpuudust. // Rahva Hää. 30. detsember 1946.

Eesti NSV Ülemnõukogu valimismäärustik. // Rahva Hää. 5. detsember 1946.

Intelligents rakendub täie jõuga valimiseelsele selgitustööle. // Rahva Hää. 7. detsember 1946.

Kollo, V. Nii toimus häältepüüdmine kodanliku Eesti valimistel. Karikatuur seinalehest. // Rahva Hää. 13. detsember 1946.

Sild, E. Parendada valimiste ettevalmistustööd Albu vallas. // Järvalane. 4. jaanuar 1947.

Stalin, meie kandidaat. // Rahva Hää. 18. jaanuar 1947.

Sõnarelvaga vabrikus ja majas. // Rahva Hää. 22. detsember 1946.

Tammekänd, Antonov. Äratab suurt huvi. // Eesti raudteelane. 30. jaanuar 1947.

Tšernenko. Massiline külastamine. // Eesti Raudteelane. 30. jaanuar 1947.

Töötute armee kodanlikus Eestis. // Rahva Hää. 30. detsember 1946.

Valimiste päevik. // Rahva Hää. 15. detsember 1946.

Vastame valijate küsimustele. // Tööraha Elu. 1. veebruar 1947.

LISAD

1 ENSV ÜN kandidaatideks esitatud isikud Pärnus, Saaremaal, Tartumaal, Hiiumaal ja Järvemaal, kellele kandideerimiseks luba ei antud nende ankeetandmete „puudulikkuse“ tõttu.³¹³

EK(b)P KK büroole esitatud kandidaadid	Valimisringkond	Töökoht	Parteilisus	Märkused
Laigna, Juhannes	Pärnu maakond	Sindi, kraasimise tööline	Eestlane, parteikandidaat	On osalenud tsaariarmees, Punakaardis 1918-1919 ja kodanliku Eesti sõjaväes 1919-1920.
Marand, Lydia	Pärnu maakond	Talupidaja	Eestlane, parteitu	Osalenud Maanaiste Seltsi töös, Tuletõrje Seltsis ning Ülemaalises Eesti Noorsoo Ühenduses ³¹⁴ .
Oja, Jaan	Pärnu maakond	Tõstamaa komitee esimees	Eestlane, parteitu	Teenis sundaega Eesti sõjaväes 1920.- 1922. aastani.
Jakobson, Aleksander	Saaremaa	Leisi valla partorg	Eestlane, parteilane 1944. aastast	7. Eesti Laskurdiviisi snaipeer, kodanlikus Eestis töötas aastatel 1932-1939 laeval madrusena, sõja algul evakueeriti Kasastani.
Kanošin, Mihail	Tartumaa	Kasepää valla täitevkomitee esimees	Venelane, parteilane, 1943. aastast	Teenis sundaega Eesti kodanlikus armees.
Salu, Osvald	Tartumaa	Vaimastvere valla partorg	Eestlane, parteilane 1945. aastast	Teenis aastatel 1939—1940 Eesti kodanlikus armees. 1941. aastal mobiliseeriti Punaarmeesse. Sõjaajal oli tööpataljonis Arhangelski oblastis. Õpib parteikoolis.

³¹³ ERAF. f 1. n 48a. s 220. L 1-179.

³¹⁴ Organisatsioon tegutses aastatel 1919-1940.

Summer, Feliks	Tartumaa	Parteitöötaja	Eestlane, parteilane, 1943. aastast	Teenis kodanliku Eesti sõjaväes, 1941. aastal evakueeriti Nõukogude Liidu tagalasse.
Vaus, Anton	Hiiumaa	Valla maaosakonna juhataja	Eestlane, parteilane 1946. aasta märtsist	Hiiumaa EK(b)P sekretär saatis EK(b)P KK büroole kirja, kus palus Heino Merendi asemele kinnitada kandidaadiks Anton Vaus, taotlus jäi EK(b)P KK poolt rahuldamata.
Kallas, Nikolai	Järvamaa	Vedurijuht	Venelane, parteitu	Märkis ankeedis, et vene keel on nõrk. Töötas sakslaste ajal samuti vedurijuhina.
Maltsar, Helmy	Järvamaa	Talupidaja	Eestlane, parteitu	Oli väiketalupidaja ka Saksa okupatsiooni ajal.

2 Lõplikud andmed hääletamiste tulemuste kohta ENSV Ülemnõukogu valimistel 16. veebruaril 1947. aastal ENSV maakondades ja vabariikliku alluvusega linnades³¹⁵

Valimisringkonna nimetus	Valimisjaoskondi üldse	Valimisjaoskondade arv, mille kohta	Valijaid üldse	Valijate arv, kes olid saanud valimis-sedeleid		Hääleta misest osavõtt-nud valijate arv		Kandida adi poolt antud häälte arv		Sedelid, millel oli maha-kriipsu-tatud kandidaa di nimi		Kehtetud valimisse delid	
				arvudes	%	arvudes	%	arvudes	%	arvudes	%	arvudes	%
Tallinna Kesklinna rajoon	51	51	57986	57959	99,95	57771	99,63	55587	96,22	2104	3,64	80	0,14
Tallinna Kalinini rajoon	38	38	46207	46191	99,97	46012	99,58	44138	95,93	1793	3,90	81	0,18
Tallinna Mererajoon	49	49	33910	33910	100	33798	99,67	32445	96	1323	3,91	30	0,09
Tallinna Nõmme rajoon	18	18	22178	22170	99,96	22083	99,57	21035	95,25	1018	4,61	30	0,14
KOKKU	156	156	160281	160230	99,97	159664	99,62	153205	95,95	6238	3,91	221	0,14
Harjumaa	146	146	72745	72730	99,98	72557	99,74	70446	97,09	1977	2,72	134	0,18

³¹⁵ ERA.R. f 3. n 7. s 147. L 3.

Hiiumaa	23	23	10969	10963	99,95	10905	99,42	10148	93,06	738	6,77	19	0,17
Järvamaa	63	63	43238	43170	99,84	42915	99,25	41062	95,68	1708	3,98	145	0,34
Läänemaa	58	58	41087	41065	99,95	40781	99,26	38850	95,26	1801	4,42	130	0,32
Pärnumaa	75	75	45508	44850	98,55	44323	97,40	41292	93,16	2718	6,13	313	0,71
Pärnu linn	16	16	21405	21401	99,98	20765	97,01	19397	93,41	1229	5,92	139	0,67
Saaremaa	72	72	37831	37794	99,90	37530	99,20	35833	95,48	1626	4,33	71	0,19
Tartumaa	115	115	79280	79215	99,92	79007	99,66	76471	96,75	2282	2,93	254	0,32
Tartu linn	36	36	39961	39897	99,95	39681	99,41	38106	96,03	1487	3,75	88	0,22
Valgamaa	32	32	28291	28291	100	28264	99,90	27973	98,97	256	0,91	35	0,12
Viljandimaa	77	77	54656	54624	99,94	54284	99,32	53220	98,04	1006	1,85	58	0,11
Virumaa	127	127	95426	95185	99,75	94749	99,29	91372	96,44	2846	3	531	0,56
Narva linn	8	8	10380	10380	100	10373	99,90	10342	99,70	31	0,30	-	-
Võrumaa	83	83	63159	63148	99,98	62960	99,68	60445	96,01	2060	3,27	455	0,72
KOKKU	1087	1087	804172	802943	99,85	798758	99,33	768162	96,17	28003	3,51	2593	0,32
Tallinn nr 2	9	9	7952	7952	100	7951	99,99	7614	95,76	315	3,96	22	0,28
Tallinn nr 9	12	12	8862	8862	100	8837	99,72	8784	98,72	72	0,81	41	0,46
Kohtla-Järve	8	8	7851	7851	100	7849	99,97	7749	98,73	93	1,18	7	0,09

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Sirje Piho** (isikukood: 46402120243)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

magistritöö „Eesti NSV Ülemnõukogu valimised 1947. Aastal.

Seadusandlus, valimispropaganda ja elanikkonna reageeringud“,

mille juhendaja on **Tõnu-Andrus Tannberg,**

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 10.mail 2013

Sirje Piho

(*allkiri*)